Ülevaade regionaalse arengu tegevuskava elluviimisest 2025. aastal

Tallinn 2026

Sisukord

1. Sissejuhatus ... 3

2. Regionaalse arengu juurprobleemide suundumused ... 4

2.1. Juurprobleem 1 - piirkondlikud erinevused töökohtade kättesaadavuses ja tööalastes eneseteostusvõimalustes ... 7

2.2. Juurprobleem 2 - piirkondlik ebavõrdsus inimeste sissetulekutes ja vaesuses ... 10

2.3 Juurprobleem 3 - piirkondade vahelised erinevused tervises ja tervena elatud eluaastates ... 11

2.4 Juurprobleem 4 - regionaalne ebavõrdsus ühiskonnaelus osalemise ning vaba-aja ja haridusega seotud eneseteostusvõimalustes ... 15

2.5 Juurprobleem 5: regionaalne ebavõrdsus liikumisvõimalustes ja ühendustes ... 19

2.6 Juurprobleem 6: regionaalne ebavõrdsus inimeste igapäeva elutingimustes ... 22

2.7 Juurprobleem 7 - piirkondlikud erinevused ettevõtete konkurentsivõimes ja ligipääsus kapitalile ... 26

2.8 Juurprobleem 8 - piirkondlikud erinevused ettevõtjatele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses ... 34

2.9 Juurprobleem 9: KOVide piirkonniti erinev finants-, arendus- ja teenuste osutamise võimekus ... 37

2.10 Juurprobleem 10: piirkondlikud erinevused KOV-de arenguväljavaadetes seoses rahvastikumuutustega ... 43

3. Regionaalarengu juurprobleemide üleste RETK-i tegevuste elluviimine ... 46

4. Kokkuvõte ja seirest tulevad ettepanekud ... 49

Kasutatud lühendid ... 60

Esikaane fotod: Rivo Veber, Mati Kose, Margus Kontus, Ken Oja, Kaupo Kalda, Peeter Järvelaid, Remo Savisaar, Evolumina

1. Sissejuhatus

Eesti pikaajaline strateegia “Eesti 2035” seab olulisemates riigi arengusihtides regionaalse tasakaalustatuse eesmärgid ning rõhutab vajadust seada “Eesti 2035” mõõdikute puhul, milles on näha olulisi piirkondlikke erisusi, valdkonna arengukavades ja programmides võimalusel eesmärgiks nende erisuste vähendamine. Regionaalse tasakaalustatuse eesmärkide poole liikumiseks vajalike tegevuste koordineerimiseks ja tulemuste seiramiseks ning riigi valdkonnapoliitikate regionaalarengut tasakaalustavat mõju tugevdamiseks, valmis Vabariigi Valitsuse ettepanekul ministeeriumide koostöös 2021. aasta lõpuks **regionaalse arengu tegevuskava (*RETK*)**.

RETK määratleb “Eesti 2035” mõõdikutest lähtuvalt olulisemad piirkondade vahelist ebavõrdsust väljendavad regionaalse arengu juurprobleemid, koondab eri ministeeriume ja valitsemisalasid hõlmava 4-aastase tegevusplaani nende juurprobleemide leevendamiseks ning seab raamistiku nende protsesside edasiseks seireks. Ühtlasi püüab RETKi jälgida, kuidas sujub Eesti pikaajalise strateegia „Eesti 2035“ elluviimine regionaalse arengu tasakaalustamise vaatest.

RETKi ühine elluviimine kõigi ministeeriumite koostöös on oluline panus tasakaalustatud regionaalse arengu sihtide saavutamiseks. Ilma valdkonnapoliitikate koordineeritud panuseta ja kokkuleppeta, et valdkondlike ja regionaalpoliitika eesmärkide suunas liigutakse üheaegselt, on riigi regionaalse arengu eesmärkide saavutamine vähetõenäoline.

RETKi 2025. aasta elluviimise seire ülevaates hinnatakse regionaalse arengu juurprobleemide seiremõõdikute abil vahepealseid suundumusi piirkondade vahelises ebavõrdsuses, et näha, kuidas on edenenud strateegia „Eesti 2035“ sihtide suunas liikumine piirkondlikus lõikes. Samuti antakse ülevaade ministeeriumite poolt kavandatud tegevuste elluviimisest RETKi rakendusplaanis. Aruandes tuuakse esile ühelt poolt regionaalse arengu juurprobleemide leevendamisele suuremat mõju omanud tegevused ning teisalt ka esinenud puudused plaanitud tegevuste elluviimisel ja nende oodatavate tulemuste saavutamisel. Lisaks tuuakse välja ettepanekuid RETK-i rakendusplaani ja selle regionaalarengu tasakaalustamisele kaasa aitavate tegevuste täiendamiseks.

RETKi seireülevaate järeldused peavad olema aluseks riigi valdkonnapoliitikate edasisel kujundamisel tasakaalustatuma regionaalse arengu huvidest lähtuvalt. Seireülevaadet tuleb võtta arvesse valdkonna arengukavade ja programmide täiendamisel, valdkonnapoliitikate tegevuste regionaalsete fookuste edasisel seadmisel. Eriti oluline on valdkonnapoliitikate meetmete ülevaatamine nende juurprobleemide puhul, kus piirkondlik ebavõrdsus on jätkuvalt suur või kasvamas.

2. Regionaalse arengu juurprobleemide suundumused

RETK on üles ehitatud olulisimate regionaalse arengu juurprobleemide kaupa strateegias “Eesti 2035” kirjeldatud ja eesmärgistatud valdkondades.

"Eesti 2035" strateegiliste siht	**Regionaalse arengu juurprobleemiks on piirkondade vaheline ebavõrdsus …**
Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed *… kus tagatakse muuhulgas tööturu regionaalne tasakaalustatus*	(1) **inimeste** töö- ja tööalastes eneseteostusvõimalustes
	(2) sissetulekutes ja vaesuses
	(3) tervises ja tervena elatud eluajas
Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud *… kus igaühel on võrdne võimalus eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemiseks sõltumata … elukohast*	(4) ühiskonnaelus osalemise ning vaba-aja ja haridusega seotud eneseteostuse võimalustes
Eestis on kõigi vajadusi arvestav, kvaliteetne ja turvaline elukeskkond *… kus tagatakse piirkondlikult tasakaalustatud ruumiline areng ning rahvastikumuutustega, ühiskonna vajaduste ja keskkonnahoiuga arvestavad ruumilahendused … ja ligipääsetavus*	(5) liikumisvõimalustes ja ühendustes
	(6) igapäeva elutingimustes
Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik *… kus pakutakse ettevõtlusele arenguvõimalusi igas piirkonnas; piirkondlike lõhede vähendamiseks kiirendatakse majanduse struktuurseid muutuseid väljaspool Harjumaad; suurendatakse Eesti ja selle piirkondade majandusele oluliste ettevõtlusvaldkondade võimekust ettevõtete ja TA asutuste koostöös; kohalike ressursside väärindamine on kasvanud*	(7) **ettevõtete** konkurentsivõimes ja ligipääsus kapitalile
	(8) ettevõtjatele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses
Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik *… kus avalikud teenused on kvaliteetsed ja kättesaadavad sõltumata elukohast; korrastatakse KOV ja riigi vastutuse jaotust; suurendatakse KOV-üksuste rolli detsentraliseerimise ja piirkondliku koostöö edendamisega*	(9) **kohalike omavalitsuste** finants-, haldus- ja teenuste osutamise võimekuses
	(10) KOV-de arenguväljavaadetes seoses rahvastikumuutustega

Järgnev regionaalarengu juurprobleemide suundumuste koondpilt näitab (vt joonis 1), et Eesti piirkondade vahelised arenguerinevused püsivad jätkuvalt suured, mis ilmneb kõige teravamalt just ettevõtlusarengu, kõrgemalt haritud tööjõu kättesaadavuse, sissetulekute, vaesuse, rahvatervise ja liikumisvõimaluste ja ühendustega seotud näitajates. Arengulõhe on eriti nähtav Harju- ja Tartumaa ning ääremaalisemate piirkondade, eeskätt Kagu-Eesti, Ida-Virumaa, Jõgevamaa ja osade Lääne-Eesti maakondade võrdluses.

Mitmes varemgi suure erinevusega näitajas, nagu leibkonnaliikme keskmine netosissetulek ja ettevõtete eksport, on piirkondlik ebavõrdsus pigem kasvanud. Samas paistab üksikutes näitajates värskete seireandmete põhjal ka mõningaid, kuigi esialgu veel üsna lühiajalisi, tasandumise märke – näiteks tööjõus osalemise määra, ettevõtete lisandväärtuse, hea terviseseisundiga inimeste osakaalu ja internetiühendusega leibkondade osatähtsuse puhul.

Tabel 1. *koondülevaade piirkondade vahelistest erinevustest regionaalse arengu juurprobleemides*

	Näitaja_aasta	Absoluutväärtused: Põhja-Eesti	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lääne-Eesti	Lõuna-Eesti
INIMESE VAATEST	Tööjõus osalemise määr, % 15-74 aastased_2025	78,1%	70,5%	67,6%	71,6%	70,9%
	Suhtelise vaesuse määr, %_2024	16,5%	18,4%	32,8%	19,4%	20,5%
	Leibkonnaliikme netosissetulek kuus, eurot_2024	1 285	1 110	914	1 046	1 133
	16+ aastaste hea/väga hea terviseseisundiga elanike osakaal_2025	63,4%	55,0%	43,7%	57,3%	54,5%
	Ülemäärase kehakaaluga inimeste osatähtsus, 16-64 aastased_2024	50,0%	62,0%	53,9%	53,5%	52,0%
	Rahulolu välisõhu kvaliteediga keskm. hinnang 0-100 skaalal_2024	72,5%	79,6%	67,1%	86,1%	79,9%
	Vähemalt 15-aastaste osalemine kultuurielus viimasel 12 kuul, %_2023	82,8%	69,4%	64,5%	76,7%	78,9%
	Rahulolu kaasamisel KOV arengu kavandamisse_2024	46,9%	46,6%	43,9%	51,8%	44,9%
	Kolmanda taseme haridusega 25-34 aastaste osatähtsus_2026	51,1%	25,1%	26,4%	28,2%	38,1%
	Ühistranspordi teenusega rahulolu, keskm. hinnang 0-100 skaalal_2024	66,6%	47,4%	57,7%	51,0%	45,5%
	Internetiühendusega leibkondade osatähtsus_2025	94,7%	92,2%	85,8%	93,0%	95,2%
	Kodu ümbruskonda turvaliseks pidavate inimeste osatähtsus_2024	77,4%	82,2%	76,1%	86,3%	79,3%
	Elukeskkonnaga rahulolu, keskm. hinnang 0-100 skaalal_2024	72,0%	71,0%	68,3%	76,2%	66,3%
ETTEVÕTLUS	SKT hõivatu kohta EL27 keskmisest (%), PPS alusel_2024	94,2%	49,6%	53,4%	51,4%	60,2%
	Ettevõtete arv (v.a FIE-d) 1000 elaniku kohta_2025	136	76	41	91	82
	Ettevõtete lisandväärtus ettevõtte kohta_2024	155 029	128 860	164 410	88 780	118 733
	Kaupade ja teenuste eksport (tuhat eurot) ettevõtte kohta_2025	255 391	132 580	130 090	102 337	144 615
	Eri- või kutseharidusega täiskasvanute (25-64) osatähtsus_2026	76,0%	65,7%	77,8%	68,4%	69,4%
	25-64 aastaste elukestvas õppes osalemine viimasel 4 nädalal, %_2025	24,7%	23,0%	24,3%	18,0%	24,4%
KOV VAATEST	Rahulolu KOV juhtimise 3-aasta muutusega, keskm hinnang 0-100p sk 2024	48,3%	44,7%	44,2%	47,8%	39,8%
	Rahulolu KOV-i üldise arengusuunaga, keskm hinnang 0-100p skaalal_2024	51,8%	47,5%	48,3%	50,8%	45,5%
	KOV teenustega rahulolu, keskm hinnang 0-100p skaalal_2024	60,7%	56,6%	53,3%	60,6%	52,7%
	Rahvaarvu muutuse kordaja, % 2018 suhtes_2026	109,4%	98,3%	92,5%	98,7%	100,7%

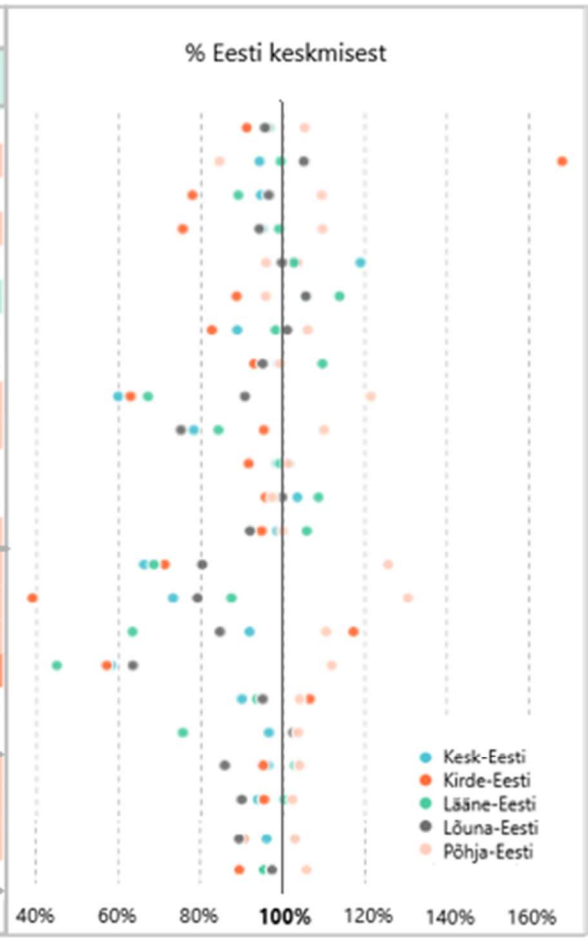

Lisaks regionaalarengu juurprobleemide ja regionaalse ebavõrdsuse suundumuste ülevaatele on siinses peatükis toodud esile olulisemad eri valitsemisalade tegevused 2025. aastal, mis on aidanud regionaalset ebavõrdsust juurprobleemide lõikes leevendada. Teisalt on toodud välja ka need tegevused, mille elluviimisel on võrreldes RETKi rakendusplaanis seatud ootustega esinenud tagasilööke või takistusi. Detailsem ülevaade RETKi rakendusplaanis koondatud tegevuste elluviimisest 2025. aastal on esitatud seireülevaate lisas 1.

2.1. Juurprobleem 1 - piirkondlikud erinevused töökohtade kättesaadavuses ja tööalastes eneseteostusvõimalustes

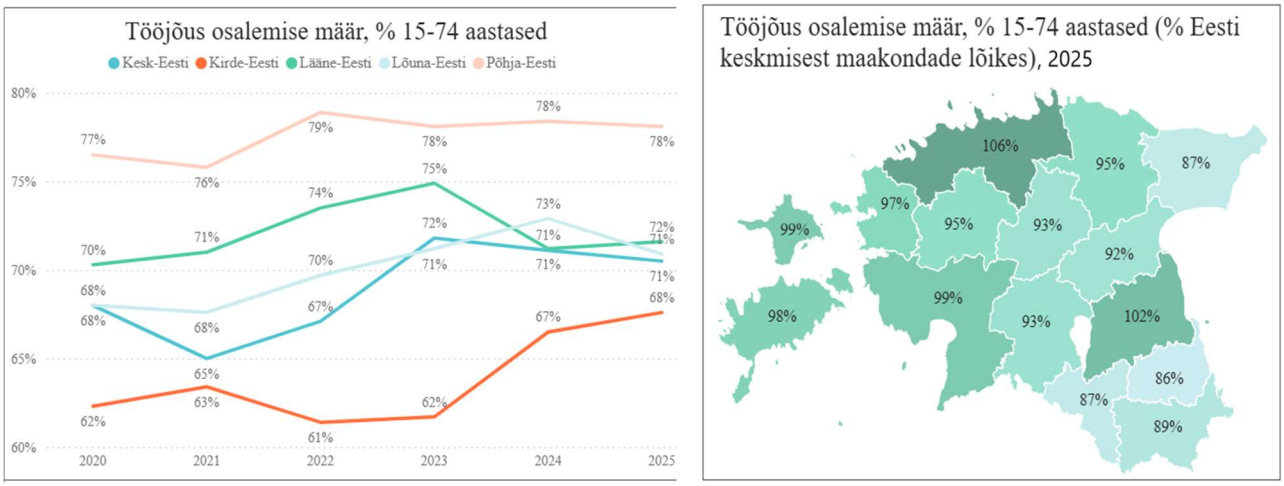

Joon. 1. Muutused juurprobleemi seirenäitajates

Inimeste võimalus leida oma oskustele ja ootustele vastavat tööd on üks olulisem regionaalarengut mõjutav tegur. Tööealiste aktiivne osalemine tööturul suurendab piirkonna tulubaasi, heaolu ja panust majanduskasvu. Sobivate töökohtade nappus on olnud eriti terav probleem Ida-Virumaal ja hõredama asustusega piirkondades, kus atraktiivseid ja hästi tasustatud töövõimalusi on vähe. Samal ajal on töökohad koondunud pealinnaregiooni isegi rohkem kui rahvastik.

😟 Jätkub pealinna-piirkonna tähtsuse suurenemine muude tööjõuareaalide kõrval

Värskemad uuringud näitavad, et tööalase pendelrände põhjal hõlmab Tallinn kui kõige suurem toimepiirkond koos oma mõjualaga juba 51,2% Eesti rahvastikust ehk ligemale 690 tuhat inimest. Lisaks Tallinnale suudavad praegu veel vaid regioonikeskused ja suuremad maakonnakeskused oma elanikele kui ümberkaudsetele piirkondadele piisavalt töökohti pakkuda. Pealinnaregioonist ligi 5 korda väiksem (13,2% ja 176 200 in) on Tartu toimepiirkond.

Piirkondade vahelised erinevused inimeste tööjõus osalemises on viimasel paaril aastal mõnevõrra tasandunud, kuid seda vaid laiemate piirkondade võrdluses. NUTS3

regioonide lõikes **oli** 2025. aastal *tööjõus osalemise määra varieeruvus 15-74 aastaste seas* 68%-lt Kirde-Eestis 78%-ni Põhja-Eestis (Harjumaa) ehk 10 protsendipunkti, mis on nähtavalt vähem kui paar-kolm aastat varem. Maakondade võrdluses ulatub tööjõus osalemise määr 60%-lt Valgamaal kuni 79%-ni Hiiumaal, millega maakondade vahelised erinevused on isegi suuremad kui aasta varem.

😟 Tööjõus osalemises on vähenenud erinevused suuremate piirkondade vahel ja edenemist on märgata ka Ida-Virumaal

„Eesti 2035“ sihini tagada tööturu regionaalne tasakaalustatus ja **hoida tööjõus osalemise määra maakondlikud erinevused allpool 10 %-punkti** ei ole me seega 2025. aasta seisuga veel sugugi jõudnud.

Rakendusplaani elluviimine

Juurprobleemi leevendamisse panustanud olulisemad tegevused

- Ministeeriumid on jätkanud oma haldusalades töötajate *üle-eestilise kaugvärbamise ja kaugtöö soodustamist*, mis parandab inimeste töötamise võimalusi ja valikuid sõltumata nende elu- või viibimiskohast. Regionaal- ja põllumajandusministeerium on toetanud Kagu-Eesti kaugtöökeskuste võrgustiku arendamist, mille 5. aastapäevaks valmis muuhulgas *Coworking Estonia* kaardirakendus, mis koondab üle Eesti väljaspool kodu kaugtööks sobivad kohad.

😊 Ministeeriumid on jätkanud üle-eestilise kaug-värbamisega ja kaardistati üle-Eesti kaugtööks sobivad kohad

- Lisaks omab olulist töökohtade kättesaadavust parandavat mõju eri piirkondades enamik RETKi rakendusplaani 7. juurprobleemi all välja toodud tegevustest.

- **Ida-Virumaa tegevuskava 2030** elluviimisse panustanud tegevusena on jätkatud ja valmistatud ette ka mitmed uued toetusmeetmed, sh õiglase ülemineku fondi vahenditest, noorte tööturule siirdumise ning tervisepiirangutega isikute, põlevkivisektoris töö kaotanud ja mittetöötavate muukeelsete naiste piirkonna tööturule toomise toetamiseks.

Rakendusplaani tegevuste elluviimisel esinenud puudused

- Aeglustunud on maakonnakeskustes paiknevate riigimajade arendamine ja kasutamine kaugtööks, seda muuhulgas riigiteenuste kohapealsete kliendikontaktide vähenemise ja kaugtööks kodukontorite kasutamise eelistamise tõttu. Eriti väiksemates maakonnakeskustes on riigimajade pindadele aktiivsema kasutuse ja teenuspunktide säilitamine osutunud keerukamaks. 2025. aastal alustati Võru riigimaja rekonstrueerimistöid, kuid ei alustatud ühegi uue riigimaja rajamist.

😟 Peatunud on riigimajade välja arendamine maakonna-keskustes

Toetusmeetmete panus juurprobleemi leevendamisel

Töökohtade kättesaadavuse ja tööalaste eneseteostusvõimaluste piirkondlike erisuste leevendamisse saavad potentsiaalselt panustada erinevad tööhõivemeetmed, samuti

kaugtöö soodustamise meetmed, sh riigimajade arendamine[1]. Aastatel 2023-2025 otseselt kaugtöö edendamisele suunatud meetmeid ei rakendatud, välja saab tuua vaid Võru riigimaja rekonstrueerimiseks tehtava investeeringu *Avaliku sektori kultuuriväärtusega hoonete energiatõhususe tõstmise* meetmest.

Üldise hinnanguna võib tuua esile, et 2023.-2025.a rakendatud tööturuvaldkonnaga seotud toetusmeetmed on osaliselt aidanud piirkondlikku ebavõrdsust inimeste töövõimalustes leevendada - arvestades, et rohkem toetust elaniku kohta on jõudnud madalama tööjõus osalemise määraga Ida-Virumaale ning selgelt vähem suurima hõivetasemega Põhja-Eestisse.
Piirkondlikult jaotunud toetuse puhul torkab võrreldes mulluse ülevaatega veelgi enam silma Ida-Virumaale jõudnud toetuse maht. Valdav osa sellest on seotud ÕÜFi meetmega *"Põlevkivisektori töötajate tööle asumise ja oskuste arendamise toetamine"*. Lisaks on otse Ida-Virumaale suunatud 2021-2027 SF rakenduskavast rahastatud Ida-Virumaa noorte töövaatlusprogramm. Kuna mõlemad nimetatud sekkumised veel kestavad, võib eeldada nende mõju avaldumist edaspidi.

Silmas tuleb siiski pidada, et 74% juurprobleemi 1 panustavate meetmete toetusest ei ole seostatud konkreetse maakonnaga, kuna tegemist on üleriigiliste programmipõhiste sekkumistega.

Tabel 2. *Haakuvate toetusmeetmete toetuste piirkondlik jaotus (eurot elaniku kohta) võrdluses juurprobleemi seirenäitajaga*

	...protsenti Eesti keskmisest	Põhja	Kesk	Kirde	Lääne	Lõuna
Seiremõõdikud	Tööjõus osalemise määr, % 15-74-aastastest (2025)	105	95	91	97	96
Toetusmeetmed	Rahastus haakuvatest toetusmeetmetest 2023-2025	40	70	375	127	109

1 *Toetuste analüüs hõlmab juurprobleemiga valdkondlikult seostatud toetusmeetmete toetusotsuste andmeid, mille puhul on SFOSis olemas või tuvastatav projekti (tegevuste) asukoht. Aastate 2023-2025 toetuste analüüsi on hõlmatud eri allikatest (struktuurifondid, Taaste ja Vastupidavusrahastu ja CO2 vahendid, siseriiklikud toetused) rahastatud SFOS-is kajastatud projektide andmed. Analüüsi aluseks olnud meetmete loetelu täpsemalt lisas 2.*

2.2. Juurprobleem 2 - piirkondlik ebavõrdsus inimeste sissetulekutes ja vaesuses

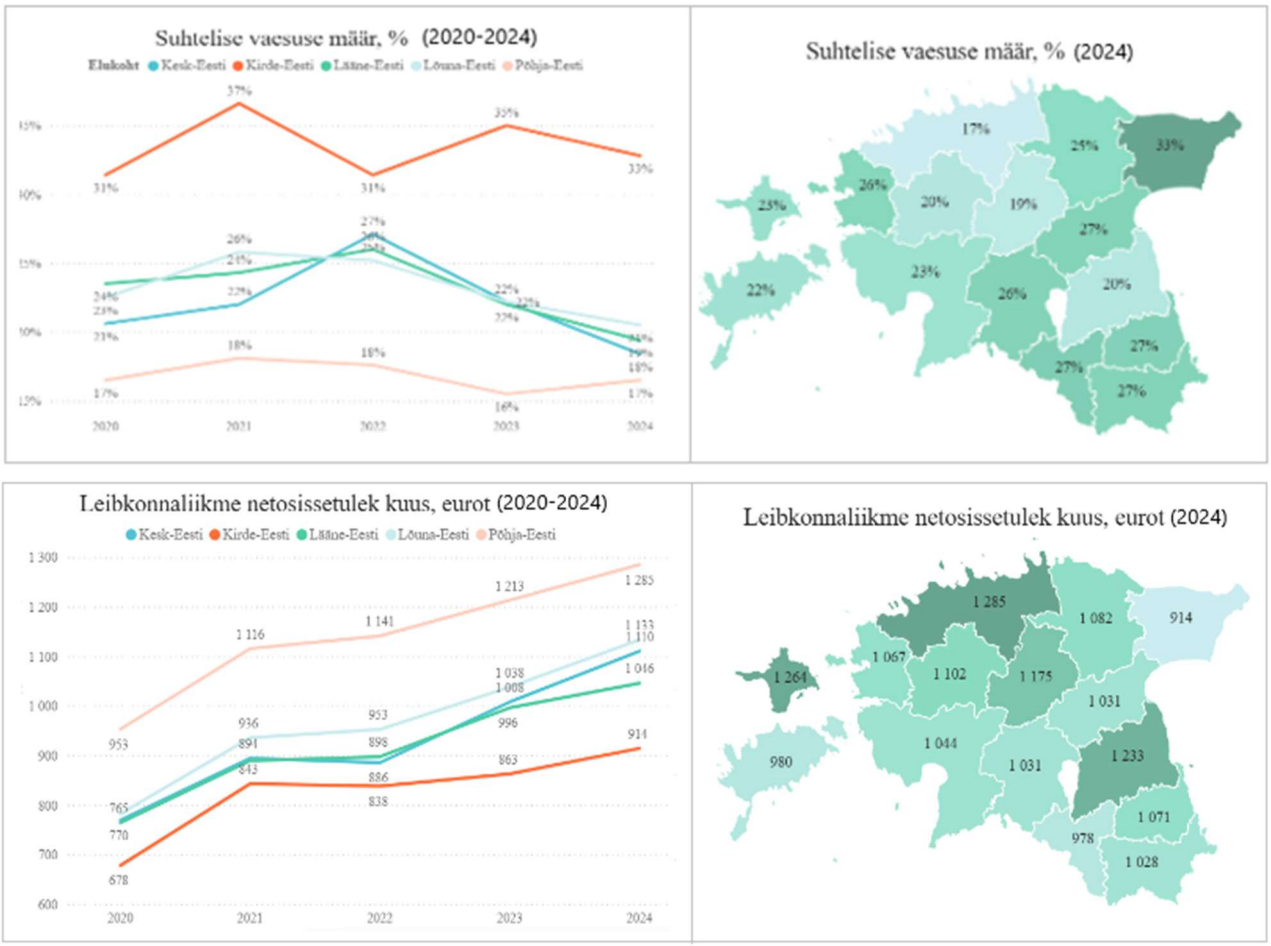

Joon. 2. Juurprobleemi seirenäitaja aastal 2024 ja selle muutused 2020-2024

Sissetulekute tase ja vaesuse ulatus annavad regionaalarengu näitajatena pildi sellest, milline on inimeste igapäevane elukvaliteet ja majanduslik hakkamasaamine eri piirkondades. Elanike sissetulekud ja laiem majanduslik heaolu sõltuvad suurel määral sellest, millised töövõimalused on piirkonnas olemas ja mil määral leidub inimese elukohaga samas toimepiirkonnas kõrgemat lisandväärtust loovaid töökohti. Kõrgemad sissetulekud viitavad ühtlasi nii ettevõtete kui ka tööjõu suuremale tootlikkusele ning näitavad piirkonna panust riigi majanduskasvu ja ühiskondliku heaolu loomisele.

☹ *Ida-Virumaal on 4-liikmelisel perel elamiseks kasutada igakuiselt üle 1400 euro vähem kui Harjumaal*

Regionaalsed erinevused inimeste elatustasemes püsivad Eestis märkimisväärsed. 2024.a seisuga elab *suhtelises vaesuses* kõige enam inimesi Kirde-Eestis/Ida-Virumaal 33%, mis on ligemale 2 korda kõrgem kui Põhja-Eestis/Harjumaal (17%). Maakondadest oli suhtelise vaesuse määr veelgi madalam Hiiumaal (ligikaudu 15%) ning keskmisest tunduvalt kõrgem ka veel Kagu-Eesti ning Jõgeva-, Viljandi-, Lääne- ja Lääne-Viru maakonnas (vahemikus 21-24%). Eelneva aastaga võrreldes on piirkondade vahelised erinevused pisut vähenenud, kuid mitte võrdluses 3 varasema aastaga. Suhtelise vaesuse määr püsib jätkuvalt mõnevõrra kõrgem ka

maalistes asustuspiirkondades (20,8%) võrreldes linna- ja väikelinnalise asustuspiirkonnaga (18,9%).

Leibkonnaliikmete kuukeskmistes sissetulekutes **on piirkondlikud lõhed pigem kasvamas.** 2024. aasta seisuga on sissetulek leibkonna liikme kohta alla 1000 euro 3 maakonnas - Ida-Virumaal (914 eurot), Valgamaal (978 eurot) ja Saaremaal (980 eurot), jäädes ligikaudu veerandi jagu madalamaks kui Harjumaal (1285 eurot). Lisaks on vastavad piirkondlikud erinevused ka pisut suuremad kui aasta varem. Seega oli Ida-Virumaa 4-liikmelisel perel igakuiselt kasutada keskmiselt umbes 1415 eurot vähem kui Harjumaal. Samas tuleb kõrgema palgatasemega piirkondade elanikel arvestada mõnes kululiigis suurema elukallidusega, näiteks eluaset üürides. Leibkonnaliikme kohta on pealinnaregiooniga lähedased sissetulekud ka Tartumaal (1233 eurot) ja Hiiumaal (1264 eurot), kuid siin tuleb arvestada ka tööalast pendelrännet Tallinna ja Tartu linnapiirkondadesse, mistõttu võivad kohapeal teenitavad sissetulekud olla mitmetes maakondades veelgi väiksemad võrreldes kahe suurema linnapiirkonnaga, kui seda näitavad sissetulekud leibkonnaliikme kohta.

Piirkondlikud erinevused inimeste sissetulekutes ja vaesuses on väga tugevalt seotud piirkonna üldiste majanduse ja tööturu arengu näitajatega. Seetõttu mõjutab regionaalset ebavõrdsust siinse juurprobleemi osas eelkõige ettevõtlus- ja tööturupoliitika toetusmeetmete rakendamine, mille **toetusvahendite regionaalset jaotust on seireülevaates analüüsitud juurprobleemide 1, 7 ja 8 all** ning siinkohal toetusmeetmete rakendamise mõju sissetulekute ja vaesuse regionaalsele ebavõrdsusele eraldi vaadeldud ei ole.

2.3 Juurprobleem 3 - piirkondade vahelised erinevused tervises ja tervena elatud eluaastates

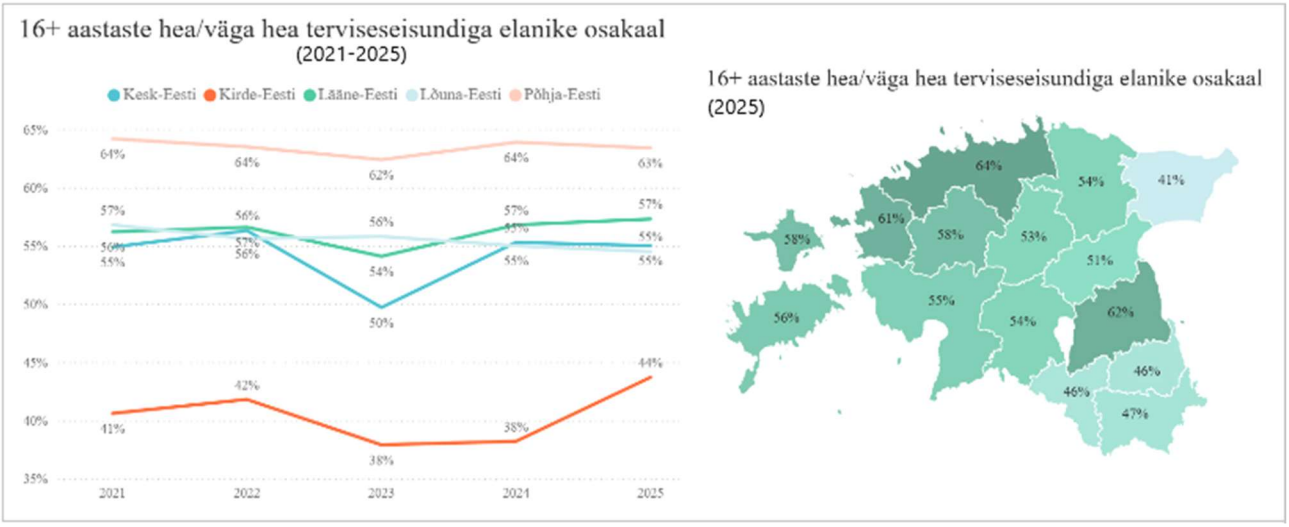

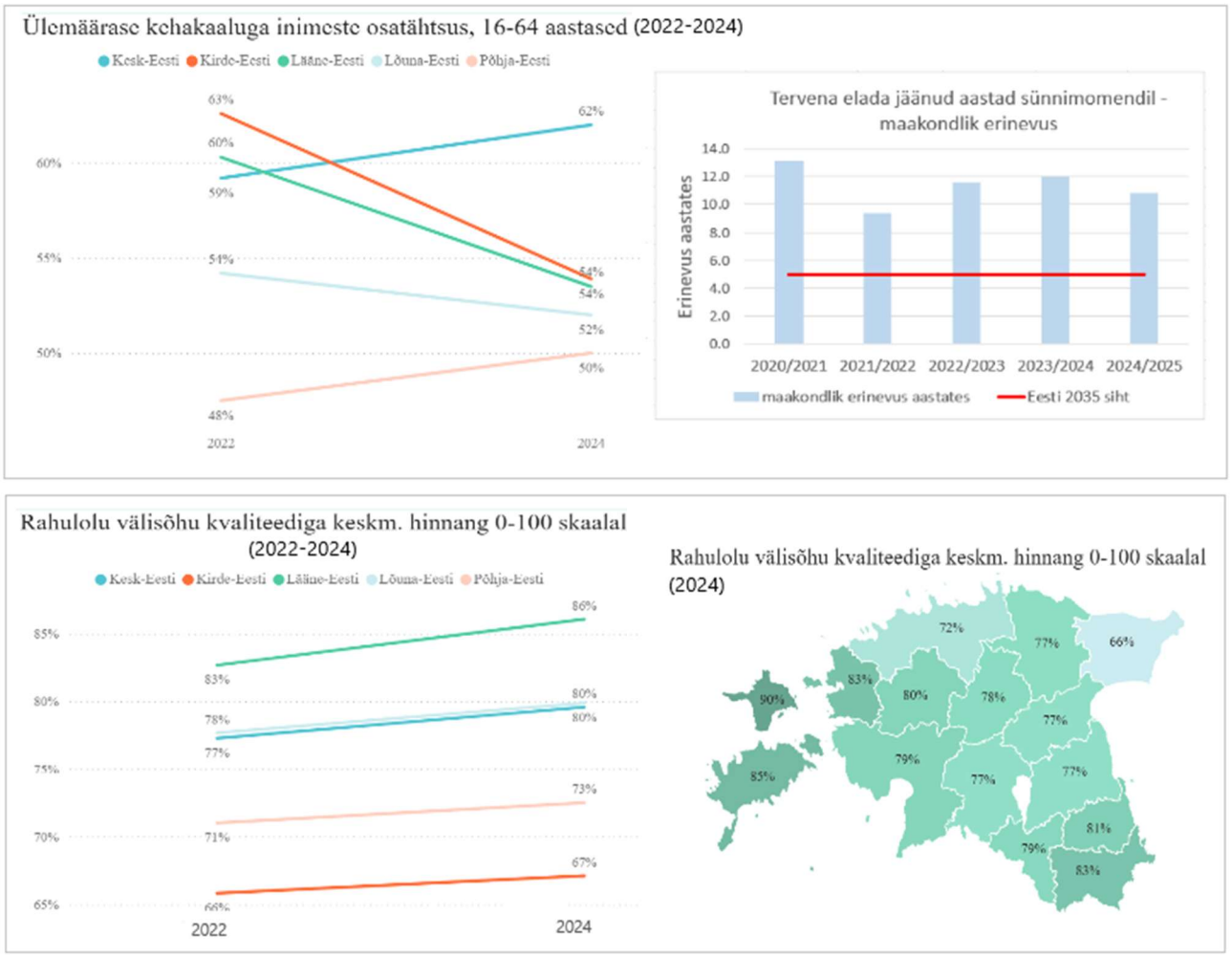

Joon. 3. Muutused juurprobleemi seirenäitajates

Piirkondade majandusliku ja sotsiaalse arengu järjepidevus on tihedalt seotud sealsete elanike tervise ja heaoluga. Rahvatervise piirkondlikud näitajad viitavad seejuures, kuivõrd suudavad inimesed eri piirkondades igapäevaelus toime tulla, tööturul osaleda ning seeläbi panustada piirkonna majandusse ja heaolu hüvanguks kasutatava tulubaasi loomisele. Inimeste terviseseisund ja tervena elatud eluiga mõjutavad otseselt nii piirkonna tööjõu aktiivsust, lisandväärtuse loomise potentsiaali kui ka kogukondlikku sidusust.

Inimeste terviseseisund paistab rahvatervise näitajate põhjal halvem Kirde-Eestis ja Kagu-Eestis. Endi hinnangul ***hea või* väga *hea terviseseisundiga täiskasvanute osakaal*** ulatub 2025. aastal Ida-Virumaal vaid 41%-ni ning jääb allapoole 50% taset ka Kagu-Eesti maakondades (46-47%). Kõige kõrgem rahulolu tervisega püsib samal ajal Lääne-, Tartu- ja Harjumaal – ulatudes vastavalt 61-64%-ni. Rahulolu terviseseisundiga on halvem ka maalises asustuspiirkonnas, jäädes ligemale 6%-punkti võrra madalamaks kui linnalises või väikelinnalises asustuspiirkonnas. Võrreldes kahe eelneva aastaga on piirkondade vahel erinevused selles tervisenäitajas aga vähenenud, eeskätt Ida-Virumaa paranenud näitaja

☹ Hea terviseseisundiga täiskasvanute osakaal on Ida-Virumaal ja Kagu-Eestis ligemale veerandi võrra väiksem kui Harjumaal

arvelt. Samas näitab 23-%-punktiline maakondade vahel endiselt, et tervikuna on piirkondlikud lõhed terviseseisundis võrdlemisi suured.

Ülemäärase kehakaaluga 16-64-aastaste elanike osakaal on 2024. aastal suurim Kesk-Eestis 62%-ga. Üldiselt on ülemäärase kehakaaluga inimeste osatähtsus väga kõrge üle Eesti – ka kõige madalama näitajaga piirkonnas Põhja-Eestis/Harjumaal on sama vanusgrupi elanikest ligikaudu 50% Tervise Arengu Instituudi andmetel ülemäärase kehakaaluga (kehamassi indeks >=25,0).

😟 Tervena elatud eluea piirkondlikud erinevused ületavad 2-kordselt „Eesti 2035“ seatud sihti

Sünnimomendil ***tervena elada jäänud eluaastate*** poolest paistab olukord rahvatervises 2024/2025 aasta andmete põhjal halvim Võrumaal, kus inimesed püsivad tervena vaid 50,4 eluaastat. Kõige kauem püsivad inimesed terved Harju- ja Läänemaal vastavalt 61 eluaastat. Maakondade vahelised erinevused ei ole pärast 2020. aastat paraku püsivalt vähenenud, ulatudes endiselt 10,8 aastani. See **jääb kaugele „Eesti 2035“ ja rahvatervise arengukava 2030 sihist,** et tervena elatud eluaastate maakondade vaheline erinevus jõuaks allapoole 5 eluaastat.

Arvestatavalt mõjub inimeste terviseseisundile meid ümbritseva keskkonna seisund. Inimeste ***rahulolu välisõhu kvaliteediga*** on 2024. a elanike rahulolu-uuringu andmetel paranenud võrreldes kahe eelneva küsitlusega kõigis NUTS3 piirkondades ja enamikes maakondades. Kõige rahulolematumad ollakse õhukvaliteediga Kirde-Eestis (keskmiselt 67 punkti 100-st) ja kõige enam rahul Lääne-Eestis, kus maakondade kaalumata keskmine ulatub 85 punktini. KOV-de lõikes on rahulolu välisõhuga madalaim Kohtla-Järve, Lüganuse ja Jõelähtme vallas (51 ja 56 punkti) ning kõrgeim Hiiumaa, Muhu, Peipsiääre, ja Setomaa vallas (90-93 punkti).

Rakendusplaani elluviimine

Juurprobleemi leevendamisele panustanud olulisemad tegevused

- Töötati välja *heaolupiirkondade moodustamise ja sotsiaal- ja tervishoiuteenuste piirkondlikul tasandil integreeritud osutamise* põhimõtted ning valmistati ette vajalikud seaduste muudatused. Arenduse eesmärgiks on tugevdada piirkondlikku koostööd sotsiaal- ja tervishoiuteenuste osutajate, kohalike omavalitsuste ja sotsiaalministeeriumi vahel, mis tagaks piirkonna ja indiviidide spetsiifiliste vajadustega arvestavate teenuste korraldamise ning rahvatervise olukorra paranemise loodavates heaolupiirkondades.

😊 Arendati sotsiaal- ja tervishoiu teenuste lõimitud korraldust piirkondlikul tasandil

- **Ida-Virumaa tegevuskava 2030** elluviimisse panustati Ida-Viru maakonnas lõimitud sotsiaal-, tööturu- ja tervishoiuteenuste korraldamise piirkondliku mudeli väljaarendamisega, mis aitab tagada ennekõike kompleksvajadustega inimestele paremad teenused ja võimalused tööturul osalemiseks. Väljatöötatud mudelit on plaanis piloodina laiendada ka ülejäänud Eesti piirkondadele.
- *Õhukvaliteedi seirevõrgustiku arendamise projekti* raames uuendati Narva seirejaam, kuhu paigaldati kaasaegsemad õhuseireseadmed ja lõhnahäiringute vähendamise meetmete tõhususe hindamiseks valmis Kohtla-Järve piirkonna välisõhu kvaliteedi jätku-uuring.

- **Ida-Virumaa tegevuskava 2030** elluviimisse panustati Ida-Viru maakonnas lõimitud sotsiaal-, tööturu- ja tervishoiuteenuste korraldamise piirkondliku mudeli väljaarendamisega, mis aitab tagada ennekõike kompleksvajadustega inimestele paremad teenused ja võimalused tööturul osalemiseks. Väljatöötatud mudelit on plaanis piloodina laiendada ka ülejäänud Eesti piirkondadele.
- *Õhukvaliteedi seirevõrgustiku arendamise projekti* raames uuendati Narva seirejaam, kuhu paigaldati kaasaegsemad õhuseireseadmed ja lõhnahäiringute vähendamise meetmete tõhususe hindamiseks valmis Kohtla-Järve piirkonna välisõhu kvaliteedi jätku-uuring.

Tegevuste elluviimisel esinenud puudused

- Uuenduslike meditsiiniteenuste kasutuselevõtu, meditsiinitöötajate uute piirkondlike lähtetoetuste ning viimastel aastatel maakondlike tervisekeskuste arendamisele tehtud investeeringute kõrval on mitmetes piirkondades muutmas tervishoiuteenuste kättesaadavust keerukamaks üldine trend ja surve kõrgema taseme meditsiiniteenuste ja eriarstiabi tsentraliseerimise suunas.

Toetusmeetmete panus

Tervisealaste regionaalsete erisuste leevendamisse saavad eeskätt panustada tervishoiuteenuste ja tervishoiu infrastruktuuri arendamisele suunatud meetmed. Aastate 2023-2025 toetusotsuste mahust valdav osa on läinud infrastruktuuriprojektidele, olgu nendeks siis Narva ja Kuressaare haigla renoveerimine integreeritud heaoluteenuste keskusteks või Viljandi TERVIKUM-i rajamine. See kajastub ka NUTS3 põhises tervishoiu edendamisega seotud toetuste jaotuses, kus keskmisest suurema toetuse osakaaluga elaniku kohta paistavad silma halvimate rahvatervise seirenäitajatega Kirde-Eesti ning lisaks Lääne- ja Lõuna-Eesti. Elaniku kohta kõige vähem on meetmetest jõudnud toetuseid Põhja-Eestisse (Harjumaa), kus rahvatervise näitajad on piirkonniti ühed parimad.

Tabel 3. Haakuvate toetusmeetmete toetuste piirkondlik jaotus (eurot elaniku kohta) võrdluses juurprobleemi seirenäitajatega

	...protsenti Eesti keskmisest	Põhja	Kesk	Kirde	Lääne	Lõuna
Seiremõõdikud	Üle 16 aastaste hea/väga hea terviseseisundiga elanike osakaal (2025)	110	95	76	99	94
	Ülemäärase kehakaaluga inimeste osatähtsus, % 16-64-aastastest (2024)	96	119	103	103	100
	Rahulolu välisõhu kvaliteediga keskm. hinnang 0-100 skaalal (2024)	96	105	89	114	106
Toetusmeetmed	Rahastus haakuvatest toetusmeetmetest 2023-2025	6	7	275	201	208

2.4 Juurprobleem 4 - regionaalne ebavõrdsus ühiskonnaelus osalemise ning vaba-aja ja haridusega seotud eneseteostusvõimalustes

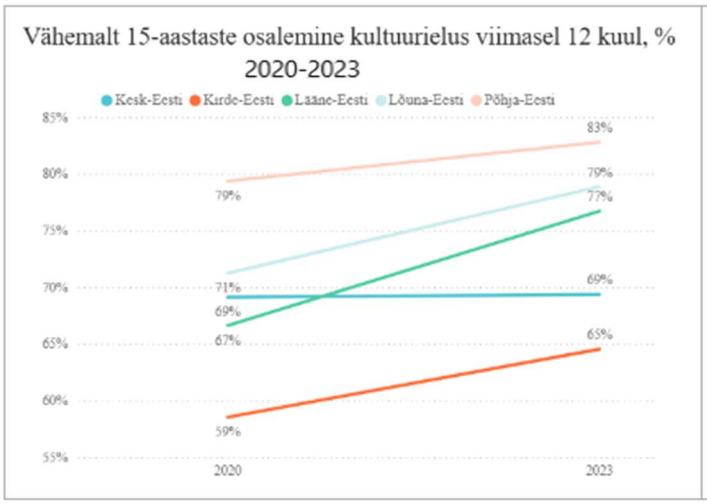

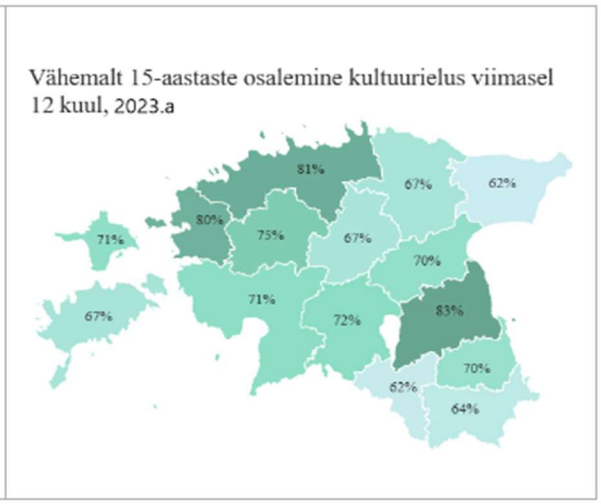

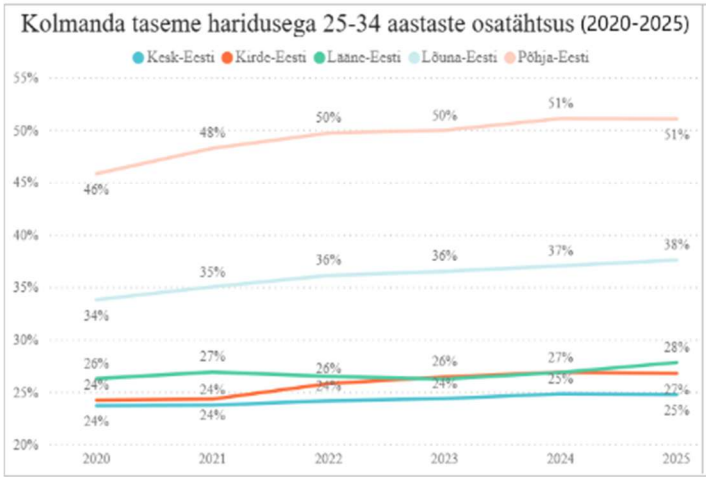

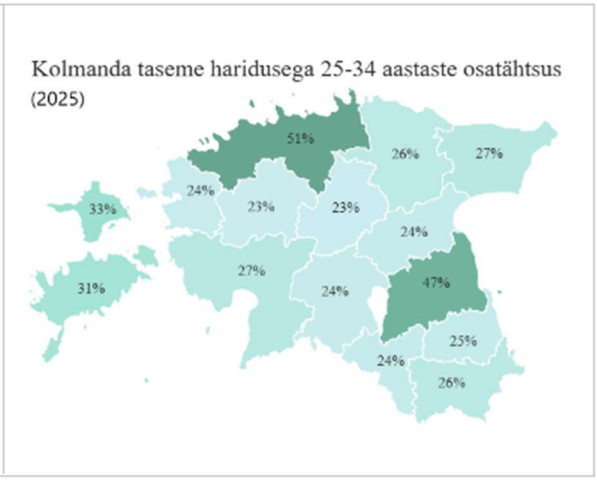

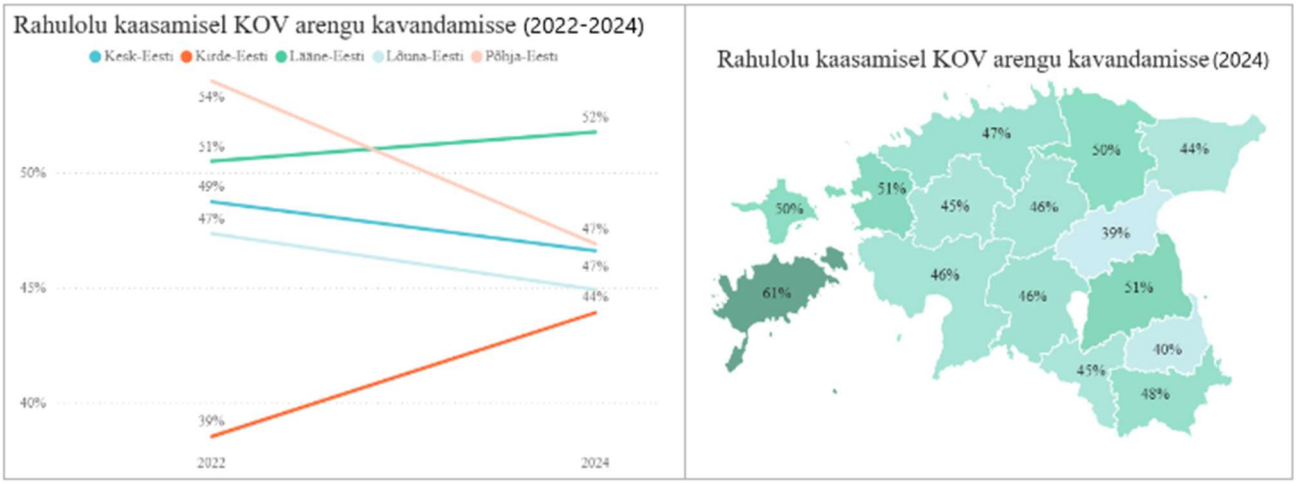

Joon. 4. Muutused juurprobleemi seirenäitajates

Inimeste panus piirkonna arengusse oleneb suurel määral sellest, kui aktiivselt nad kogukonna- ja laiemas ühiskonnaelus osalevad ning millised võimalused neil on end eri eluvaldkondades teostada. See aitab kujundada piirkonna elujõulisust ja kogukonna ootustele vastavat kohapealset arengut. Eneseteostuse võimalused sõltuvad peamiselt hariduse, vaba aja veetmise võimaluste kättesaadavusest ning kohalikes ja riiklikes poliitikates ja tegevustes kaasarääkimise võimalustest kogu elukaare vältel.

Selle juurprobleemi seiremõõdikuid vaadates torkavad silma väga suured piirkondlikud erinevused inimeste haridusega seotud eneseteostusvõimalustes. ***Kolmanda taseme haridusega täiskasvanute osatähtsus*** *25-34-aastaste hulgas* on märgatavalt kõrgem Harju- ja Tartumaal (2025. a vastavalt 51% ja 47%). Muudes Eesti piirkondades peale Hiiu- ja Saaremaa jääb see alla 30%. Piirkondade vahel on erinevused kõrgemalt haritud nooremate tööealiste osatähtsuses viimase 4 aasta vältel võrdlemisi püsivad (28-29 protsendipunkti vahemikus).

Võimalusi kohaliku arengu kujundamises kaasa rääkida tajutakse piirkonniti jätkuvalt üsna erinevalt. Inimeste valmisolekut kohalikus ühiskonnaelus aktiivselt kaasa lüüa mõjutab see, kuivõrd nad tunnevad end piirkonnaga seotuna ning millisena tajuvad selle tulevikuväljavaateid. Kuigi 2024. a elanike rahulolu-uuringu põhjal on erinevused NUTS3 piirkondade vahel rahulolus ***KOVi arengu kavandamisse kaasatusega*** tänu Ida-Virumaa ja Harjumaa näitajate ühtlustumisele eelnevate aastatega võrreldes tasandunud, on maakondade ja KOVde lõikes erinevused siiski jätkuvalt märkimisväärsed. Järvamaal ulatub rahulolu 2024. aastal keskmiselt vaid 39 ja Raplamaal 40 punktini 100-st, seevastu Saaremaal koguni 62 punktini. Jätkuvalt on ülejäänud omavalitsustega võrreldes palju kõrgem rahulolu KOVi arengu kavandamisse kaasatusega Muhu vallas - 76 punkti, samas kui Lääneranna ja Põlva vallas jääb see vaid 30 ja 34 punkti tasemele.

Inimeste kultuurielus osalemise puhul pole võrreldes eelmise aasta seireülevaatega uuemaid andmeid Statistikaameti poolt veel avaldatud.

☹ Inimeste kaasalöömisel kultuurielus on enam arenguruumi Ida-Viru- ning Valga- ja Võrumaal

☹ Piirkondlikud erinevused nooremate tööealiste haridustasemes püsivad stabiilsed kuid suured

😊 Saaremaa paistab silma rahulolus KOVi arengu kavandamisse kaasatusega

😊 Ida-Virumaa on kõigis selle juurprobleemi seirenäitajates pisut edenenud

Rakendusplaani elluviimine

Juurprobleemi leevendamisesse panustanud olulisemad tegevused

- **Põhikoolijärgse kvaliteetse hariduse kättesaadavuse tagamiseks ja koolivõrgu demograafiliste muutustega kohandamiseks** valmistati 2025. aastal ette ERFist rahastatav *toetusskeem piirkondlike hariduskeskuste arendamise piloteerimiseks*. Hariduskeskuste loomisega soovitakse tagada kõigis regioonides jätkusuutlik ja kvaliteetne põhikoolijärgne tasemeõpe, mis põhineb üldkeskhariduse ja kutsehariduse lõimitud õppel ja koostöös mitteformaalse õppe ja noorsootööasutustega ning arvestab piirkondade vajadustega. Esimesed hariduskeskuste pilootprojektid olid Hiiumaa ja Pärnu hariduskeskus, mis peaksid alustama tegevust 2026/27 õppeaastast.

😊 Jätkus koolivõrgu kohandamine kahaneva rahvastiku tingimustele, et tagada kvaliteetse hariduse kättesaadavus kõigis piirkondades

- Paljude **maapiirkondade elujõulisust ja kodulähedaste haridusvõimaluste säilimist on toetanud** *6-klassiliste algkoolide pidamise toetusmeetme* jätkamine. 2025.a taotlusvoorust said toetust 27 koolihoonet pea kõigist maakondadest kogusummas ligikaudu 2 miljonit eurot. Meede on lisanud maapiirkondade elanikele kindlustunnet kodulähedase õppe säilimise osas, ning aitab kaasa piirkondade rahvastiku ja elujõu kestlikkusele.

- **Noorte, sh mitteõppivate ja -töötavate noorte eneseteostusvõimaluste parandamiseks** on HTM ja MKM rakendanud tugimeetmeid Ida-Virumaa jt Eesti piirkondade noorsootöö teenuste edendamisele. Toetusmeetmetest on edukalt toetatud KOVide noortevaldkonna töö arendamist ja koostööd, noorte tõrjutusriski ennetamise tegevusi ja mobiilse noorsootöö tegevusi. *NEET staatuses noorte toetamisel* liiguti planeeritust pisut aeglasemas tempos, sest esimesed hanked ei õnnestunud soovitult. Plaanipäraselt toimusid võrgustikutegevused ja nõustamised KOV-dele.

😊 Noorsootöö ja NEET-noorte teenuste toetusmeetmed on parandamas noorte eneseteostus-võimalusi eri piirkondades

- **Kultuuriteenuste regionaalse kättesaadavuse suurendamiseks** on Kultuuriministeeriumi rahastamisel jätkunud mitmed toetusmeetmed, sh *"Teater maal"* (2025. aastal oli toetus üle 150 000 euro, mille toel jõudis teatrisse üle 44 000 inimese üle Eesti), *„Kultuuriranitsa“*, *rahvaraamatukogude, maakonna laulu- ja tantsupidude* ning *Eesti Rahvakultuuri Keskuse toetusmeetmed* piirkondadele.

😊 Kultuuri-ministeerium on jätkanud mitmeid programme kultuuriteenuste regionaalse kättesaadavuse parandamiseks

- **Paremate teenuste kaudu on paremaid võimalusi eneseteostuseks** aidanud luua ka regionaalarengu toetusmeetme *Kvaliteetsete avalike teenuste kättesaadavuse parandamiseks piirkondades* elluviimine, millest 2025. aastal toetati 20 projekti peamiselt hariduse, spordi ja erihoolekande teenuste ümberkorraldamiseks ja investeeringuteks kokku ca 16,6 milj euroga. Meetmes on rakendatud lisarahastust ja/või soodsamat toetusmäära piiriülese koostöö katkemisest enim mõjutatud Põlva, Valga, Võru, Ida-Viru ja Jõgeva maakonnas ning Tartu maakonna ääremaalisemates valdades.

- **Kogukondade panust ja omaalgatust kohalikus arendustegevuses on märkimisväärselt tugevdanud** kogukonna juhitud kohaliku arengu *toetusskeemi LEADER* rakendamine, millest on 2025. aasta lõpuks kasutatud kogu meetme rahastusperioodi 2014-2020 toetusvahendid. LEADER kohaliku arengu strateegia 2023.-27.a vahenditest oli 2026.a

😊 Kogukonnafondi ja LEADER programmi tugi

märtsiks tehtud väljamakseid pisut enam kui 12 miljoni euro ulatuses. Ettevõtjate ja kogukondade huvi toetusskeemi vastu on jätkuvalt suur. Lisaks rahastati *Kohaliku omaalgatuse programmist* 2025. aastal 440 kohalikku arendusprojekti pisut üle 1,13 milj euro ulatuses. Taotlusaktiivsus on suurem olnud Pärnu, Lääne-Viru ja Ida-Viru maakonnast ja vähesem Lääne ja Hiiu maakonnas.

on aktiveerinud kogukondi kohalikus valitsemises ja arendustegevuses

- **Kohalike kogukondade aktiveerimiseks kohalikus valitsemises** jätkus Siseministeeriumi ja KÜSK-i toetatud MAK võrgustiku vabaühenduste konsultantide tegevus kohalike vabaühenduste tegevuste ja koostöö edendamiseks. Jätkatakse ka uuendatud kujul *kodanikuühiskonna innovatsioonifondi* (nüüdsest *kogukonnafond*) rakendamist, millest toetatakse kohalikku omavalitsust kogukondi kaasavate kohalikke valitsemismudelite väljakujundamisel.
- **Mitte-eestlastele paremate võimaluste loomiseks eri piirkondades eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemiseks** alustati *KOV kohanemis- ja lõimumismooduli ning strateegia* ettevalmistamist, mis on omakorda aluseks KOV-de kohalike kohanemise ja lõimumise tugiteenuste arendamiseks 2026. aastast. Spetsiaalsed lõimumiskoordinaatorid olid 2025. a seisuga tööle asunud 8 KOV-s üle Eesti.

- **Ida-Virumaa** tegevuskava tegevustest alustati koolivõrgu vastavusse viimiseks demograafiliste muutustega ***toetusmeetmega põhikoolivõrgu korrastamiseks Ida-Virumaal*** (ERDF toetus ca 50 milj eurot), mille raames rajatakse Ida-Virumaale 6 uut põhikoolihoonet ja ühtlasi sulgetakse gümnaasiumiastmed Toila ja Alutaguse vallas. Jätkusid ka ***eesti keele õppe ning keeleõppe arendamise ESF+ toetusmeetme*** elluviimine, mille toel korraldati 2025.a 142 koolitust, sh 41 keelekursust milles osales kokku üle 3000 õpetaja ja õpilase. Senisele eesti keeles Ida-Virumaal õpetavatele õpetajatele lisatasu maksmisele lisandus ka täiendav ***toetus õpetajate tööjõukulude ja lisatöö tasustamisele***.

Toetusmeetmete panus

Ühiskonnaelus osalemise ning vaba aja ja haridusega seotud eneseteostusvõimaluste regionaalsete erisuste leevendamisesse saavad panustada üld- ja alusharidusvõrgu ning üld- ja alushariduse kvaliteedi parandamise meetmetel, huvihariduse, noorsootöö, kultuuri- ja spordivaldkonna meetmetel, kogukondade aktiviseerimise ning lõimumismeetmetel. Samas, ligi poolt nende meetmete mahust rakendatakse üleriigiliste programmiliste tegevuste kaudu, mistõttu nende piirkondlikku jaotumine joonisel 8 ei kajastu.

Toetuste mahult elaniku kohta paistab taas silma Ida-Virumaa, seda eeskätt seetõttu, et põhikoolivõrgu korrastamise meetmed suunati aastatel 2023-2025 vaid Ida-Virumaale ning Õiglase Ülemineku Fondist jõudis Ida-Virumaale toetus piirkondlikeks algatusteks. Kõige vähem on nende toetusmeetmete vahendeid jõudnud elaniku kohta Põhja-Eestisse. Seega võib üldjoontes hinnata, et selle juurprobleemiga seostatud toetusmeetmete puhul on

toetusmeetmetel olnud teatav piirkondlikku ebavõrdsuse vähendamist toetav mõju inimeste eneseteostuse ja ühiskonnaelus osalemise võimalustes.

Tabel 4. Haakuvate toetusmeetmete toetuste piirkondlik jaotus (eurot elaniku kohta) võrdluses juurprobleemi seirenäitajatega

	...protsenti Eesti keskmisest	Põhja	Kesk	Kirde	Lääne	Lõuna
Seiremõõdikud	Vähemalt 15-aastaste osalemine kultuurielus viimasel 12 kuul (2023)	106	89	83	98	101
	Rahulolu kaasamisega KOV arengu kavandamisse (2024)	99	99	93	110	95
	Kolmanda taseme haridusega 25-34-aastaste osatähtsus (2026)	122	60	63	67	90
Toetusmeetmed	Rahastus haakuvatest toetusmeetmetest 2023-2025	28	113	432	117	97

2.5 Juurprobleem 5: regionaalne ebavõrdsus liikumisvõimalustes ja ühendustes

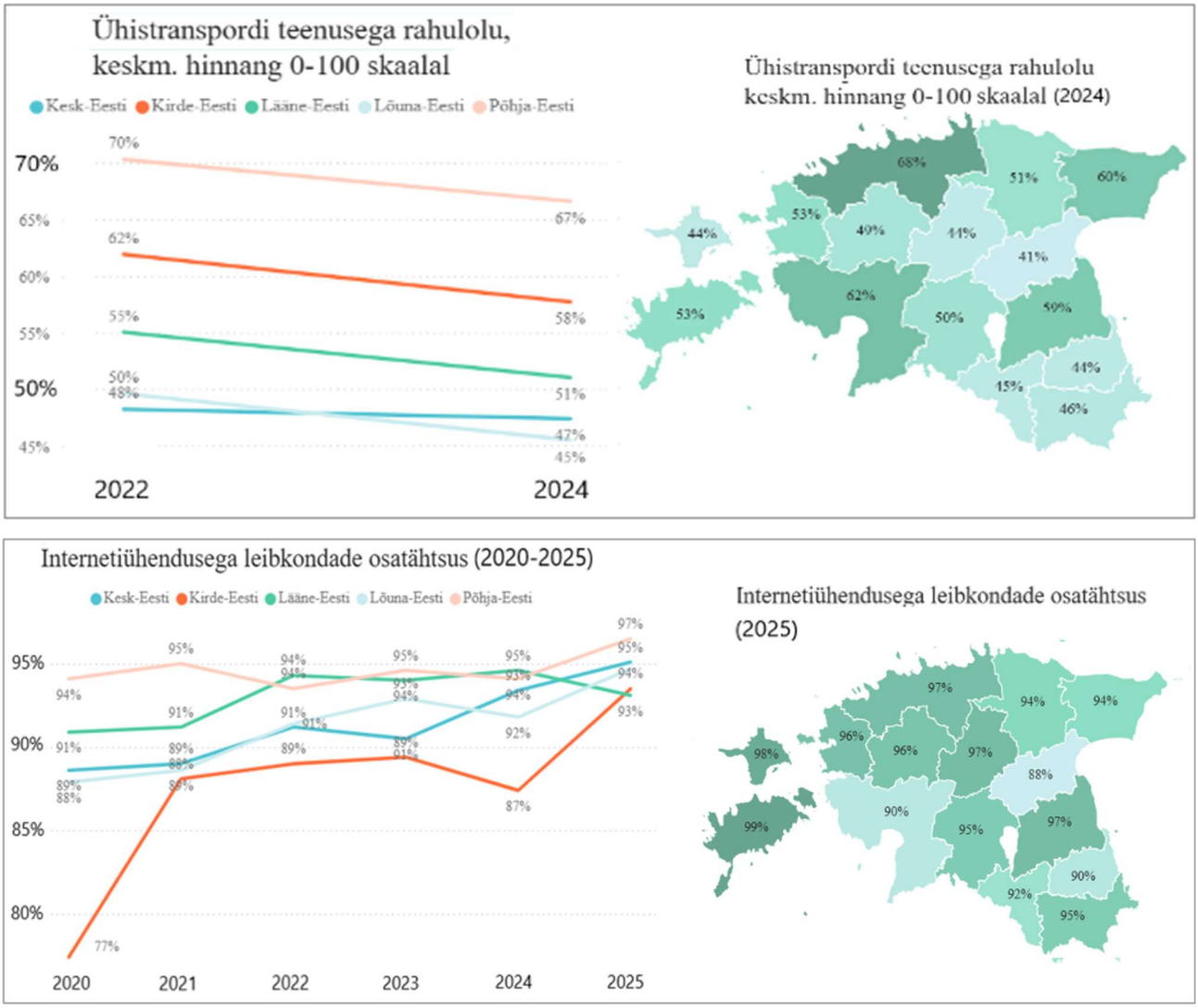

Joon. 5. Muutused juurprobleemi seirenäitajates

Head piirkondade vahelised ja piirkonnasisesed liikumisvõimalused ning toimivad sideühendused on piirkondliku arengu üks olulisi eeldusi, võimaldades inimestel olenemata elukohast hõlpsamini osa saada eri paikkondades ja kohtades pakutavatest võimalustest ja hüvedest nagu töökohad, teenused ja vaba aja tegevused. Hästi toimiv transpordi- ja sideühenduste võrgustik aitab seejuures vähendada piirkondlikku ebavõrdsust ning toetab tasakaalustatud regionaalarengut, parandades inimeste, teenuste ja majandustegevuse ligipääsetavust kogu riigis.

☹ Ühistranspordi teenusega rahulolus püsivad piirkondade vahel suured erinevused

Inimeste *rahulolu ühistranspordi teenusega*[2] on püsinud kõige kõrgem Põhja-Eestis/Harjumaal, ulatudes keskmiselt 67 punktini 100-st. Selgelt madalam rahulolu torkab 2024. a rahuloluküsitluse andmetel silma Lõuna-, Lääne- ja Kesk-Eesti regioonis ning maakondadest Jõgeva-, Hiiu- ja Kagu-Eesti maakondades (keskmiselt 41-46 punkti). Võrreldes 2 aasta tagusega on piirkondade vahelised erinevused jäänud suhteliselt samale tasemele ning püsinud märkimisväärselt suured.

Puudulikku füüsilist ligipääsetavust teenustele aitavad tänapäeval kompenseerida järjest enam digitaalsed ühendused. Internetiühendusega leibkondade osakaal on 2025. aastal olnud kõigis piirkondades jätkuvalt kasvutrendis ning 2025. aastaks on Statistikaameti andmetel ilma internetiühenduseta leibkondi veel kolmes maakonnas 10% või pisut enam (Pärnu-, Jõgeva- ja Põlvamaa). Kõige vähem on internetiühenduseta leibkondi alles Harju- ja Tartumaal, ligikaudu 3%. Kui Eesti on erinevate e-teenuste leviku poolest olnud rahvusvaheliselt esirinnas, siis ülikiire interneti taristu leviku osas sama hinnangut anda ei saa - näiteks vähemalt 1 megabitise kiirusega interneti kättesaadavuses oleme Eurostati 2025. a andmete põhjal ELi keskmisest tasemest allpool.

Rakendusplaani elluviimine

Juurprobleemi leevendamisesse panustanud olulisemad tegevused

- **Regionaalse ühistranspordi paremaks korraldamiseks** jätkus *ühistranspordireformi läbiviimine,* sh liinivõrgu ümberkorralduste, ühtse piletisüsteemi loomise ja reformi läbiviimiseks vajalike administratiivsete ümberkorraldustega. Reform hõlmab eri ühistranspordiliikide liinide sünkroniseerimist, ühtse piletisüsteemi loomist ning taktipõhise liinivõrgu kujundamist, kusjuures liinivõrgu sõlmpunktid kujundatakse liikuvuskeskustena eri tasandi tõmbekeskustesse. Haja-asustuses kavandatakse vajadusel põhiliinidele ettevedudena nõudepõhiseid liine.

😊 Jätkus liikuvusreformi elluviimine regionaalse ühistranspordi ajakohastamiseks

- Jätkati **investeeringuid regionaalsete raudtee-, maantee- ja lennuühenduste arendamiseks** vastavalt Transpordi ja liikuvuse arengukavas 2035 plaanitule. Regionaalsete rongiühenduste kiiruste tõstmiseks jätkati arendustöid Tallinn-Narva ja

😊 Toetati saartega ühenduskindluse tagamiseks

[2] *Rahulolu 2022.a ja 2020.a võrdluses tuleb arvestada erinevustega küsitluste metoodikas. Mõlema aasta hinnangud on teisendatud ühtsele alusele 0-100 punkti skaalale. Seetõttu tuleks jooniste põhjal teha järeldusi üksnes piirkondade vaheliste erinevuste, mitte nendes 2 aasta vahel toimunud muutuste kohta. Märkus puudutab ka teisi elanike rahulolu hindamisel põhinevaid seiremõõdikuid RETKi juurprobleemide 3, 4, 5, 6 ja 9 all.*

Tallinn-Tartu trassil ning jätkusid ehitustööd Rail Baltic projekti Eesti trassikoridoris. 360 000 eurot eraldati riigieelarvest Tartu–Helsingi lennuühenduse taastamiseks ning algatati arutelud kohalike omavalitsustega piirkondlike lennuväljade tuleviku üle.

vajalikke vee- ja õhuteede toimimist

- **Saartega ühenduskindluse tagamiseks** vajalike vee- ja õhuteede toimimiseks korraldati riigihange viienda parvlaeva ehitamiseks suursaarte ja mandri vahelistele liinidele. Piirkondlikke lennuvälju toetati riigieelarvest kokku 2 miljoni euroga ja eraldati 5,1 miljonit eurot lennuväljade rekonstrueerimiseks ja CO2 heite vähendamiseks, millest suurem osa eraldati just Kuressaare, Kärdla ja Ruhnu lennuväljadele.

😊 Kiire interneti toetusmeetmetest rajati ühendusvõimalus tuhandetele uuele aadressile turutõrke piirkondades

- **Kiire interneti kättesaadavuse parandamiseks turutõrkepiirkondades** jätkati maapiirkondades *kogukondliku sidetaristu rajamise toetuse* elluviimist. *RRF-st rahastatud toetusmeede* lõppes 2025. a detsembris, millest 2025. a jooksul valmisid lairibavõrguga ühendused ligemale 7000 aadressile. Lõpule jõudis ka riigieelarvest rahastatud *kogukondliku sidetaristu rajamise toetusmeetme* elluviimine, millest sai 2025. aastal lairiba juurdepääsuvõrguga liitumisvõimaluse 75 uut aadressi.

Toetusmeetmete panus

Liikumisvõimaluste ja ühenduste regionaalset ebavõrdsust saavad aidata leevendada ühistranspordi arendamise meetmed, transpordi-, interneti- ja energiataristusse investeerimise meetmed.

Nende meetmete toetusest ligi kolmveerand on maakondlikult määratlemata, millest suurema osa moodustavad omakorda Tallinn-Tartu-Koidula ja Tapa-Narva raudteede kapitaalremondi- ja elektrifitseerimistööd. Maakondlikult paistab silma Pärnumaa, kuhu jõudis märkimisväärne osa toetust Tallinn-Pärnu-Ikla maantee teelõikude ehitamiseks ning Pärnu uue silla ehitamiseks. Seetõttu tuleb arvestada, et üksikud suurprojektid on vaatlusperioodil mõjutanud olulisel määral toetuste geograafilist jaotust. Selle tulemusena on elaniku kohta märkimisväärselt suurem osa jõudnud vastavatest toetustest Lääne-Eesti NUTS3 piirkonda.

Lairibaühenduste ehitamise toetuse puhul, mille maht moodustas kokku veidi üle 2% liikumisvõimaluste ja ühenduste toetusest, jõudis elaniku kohta kõige enam Hiiu, Lääne, Võru, Jõgeva, Põlva ja Saare maakonnas.

Tabel 5. *Haakuvate toetusmeetmete vahendite piirkondlik jaotus (eurot elaniku kohta) võrdluses juurprobleemi seirenäitajatega*

	...protsenti Eesti keskmisest	Põhja	Kesk	Kirde	Lääne	Lõuna
Seiremõõdikud	Ühistranspordi teenusega rahulolu, keskm. hinnang 0-100 skaalal (2024)	110	78	95	84	75
	Internetiühendusega leibkondade osatähtsus (2025)	101	100	98	98	99
Toetusmeetmed	Rahastus haakuvatest toetusmeetmetest 2023-2025	27	27	40	569	85

2.6 Juurprobleem 6: regionaalne ebavõrdsus inimeste igapäeva elutingimustes

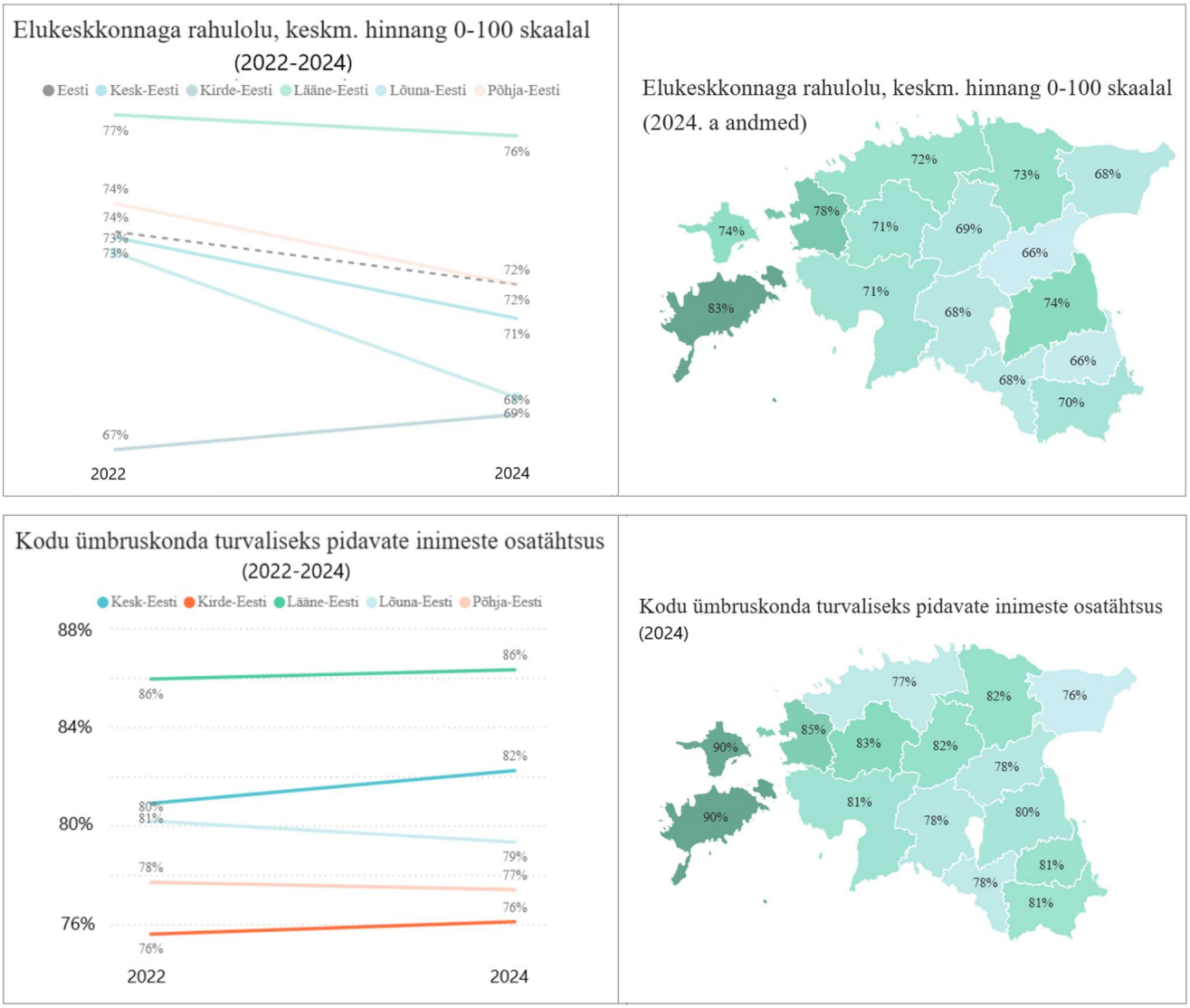

Joon. 6. Muutused juurprobleemi seirenäitajates

Igapäevased elu- ja olmetingimused peegeldavad piirkondade atraktiivsust elukohana ning annavad olulist teavet nende üldise arengu ja heaolu kohta. Riiklik strateegia *„Eesti 2035“* on seadnud arengusihtideks teiste hulgas **elukeskkonnaga rahulolu piirkondlike erinevuste vähendamise** ning **kvaliteetse ruumiloome edendamise**. Seega on kvaliteetne, hästi toimiv ja inimestele häid elutingimusi pakkuv elukeskkond oluline eeldus piirkondade pikaajaliseks elujõulisuseks ja piirkonniti ühtlasemaks arenguks.

Oma *elukeskkonnaga rahulolu* on 2024. a elanike rahulolu-uuringu põhjal kõige madalam Lõuna- ja Kirde-Eesti piirkonnas (keskmiselt alla 70 punkti 100-st) ja kõrgeim Lääne-Eestis (keskmiselt 76 punkti). Samas on rahulolu võrreldes kahe aasta taguse küsitlusega ainsana paranenud just Kirde-Eestis. Maakondadest on rahulolu kõige madalam Põlva, Valga-, Viljandi

ja Ida-Virumaal (keskmiselt 66-68 punkti) ja kõige kõrgem Saaremaal (83 punkt). Kohalike omavalitsuste võrdluses ulatub keskmine rahulolu 59 punktilt Kohtla-Järvel kuni 91 punktini Muhu vallas.

Koduümbruse turvalisusega rahulolu on kõigis Eesti piirkondades võrdlemisi kõrge. Selgelt kõrgeim on see Lääne-Eestis, kus keskmine hinnang ulatub 86 punktini 100-st ning Hiiu- ja Saaremaal koguni 90 punktini. Madalaim on rahulolu Ida-Virumaal, Valgamaal ja Harjumaal, jäädes keskmiselt 76–78 punkti vahemikku. Kuigi turvatunne koduümbruses püsib üldiselt kõrgel tasemel, on see võrreldes kahe aasta taguse ajaga enamikus maakondades vähenenud. Piirkondliku turvalisuse ja julgeolekuohuna on nähtud ka suurt regionaalset ebavõrdust ennast, mis toidab piirkondlikke julgeolekuriske läbi ühiskonna rahulolematuse, kogukonnasiseste pingete, valitsuse vastaste meeleolude leviku ning vastuvõtlikkuse suurendamise idanaabri vaenuliku propaganda ja mõjutustegevuse suhtes. Suuremaid ohte võib siin näha eelkõige Ida-Virumaal ja teistes riigi idapiiri äärsetes regioonides.

😟 Elukeskkonna ga ja turvalisusega rahulolu on eriti kõrge Lääne-Eestis, kuid KOV-de vahel on üle-eestiliselt erinevused märkimisväärsed

Rakendusplaani elluviimine

Juurprobleemi leevendamisesse panustanud olulisemad tegevused

- **Riigi regionaalarengu toetusmeetmetest** jätkusid K*OV-dele liginullenergiahoonete ehitamiseks ja KOV-de suurte hoonete energiatõhusaks rekonstrueerimiseks antavad toetused,* mille puhul eelistatakse piirkondlike rahvastikuprognoosidega arvestavaid projekte. Jätkus ka *maakonna arengustrateegiate elluviimise* ning *hajaasustuse* ja *väikesaarte regionaalarengu toetuste* elluviimine, millele oli 2025. aastal eraldatud toetuste kogumaht oli 11,7 milj eurot. Kõik mainitud toetused on suures osas suunatud piirkondade elukeskkonna arendamisele.

😊 Regionaal-arengu toetuste eelarvest jätkati elamistingimuste parandamise toetamist hajaasustuses

- **Eluasemelaenu võimaluste parandamiseks turutõrkepiirkondades** jätkati kõigile Eesti maapiirkondade alla 1000 elanikuga asustusüksustele väljaspool Harjumaad *eluasemelaenu riikliku tagatise* ja *kaaslaenu meetmete elluviimist* läbi EISi ja MESi. 2025. aastal sõlmiti 24,7 milj euro ulatuses MESi eluaseme kaaslaenu lepinguid eluasemete ehitamiseks, renoveerimiseks või ostmiseks (kokku 347), mis jaotusid maakondade vahel võrdlemisi ühtlaselt. Krediidiasutustest finantseeriti kaaslaene lisaks 33,4 milj euroga.

😊 Eluasemete valikuvõimaluste piirkonniti ühtlasemal tagamisel on lootus uuel „kodupoliitika“ strateegial ja meetmetel

- **Inimeste vajadusele ja sissetulekutele vastavate eluasemete üle-eestilise kättesaadavuse parandamise** suunal jätkati riikliku *„kodupoliitika“ väljatöötamist*, mille keskmes valmis 2025. a lõpuks terviklik eluasemevaldkonna strateegiadokument "Eesti eluasemepoliitika 2025-2035". Kodupoliitika strateegias on mitmeti arvestatud ka regionaalset mõõdet. Lisaks jätkus *Kogukonnapõhise toetatud eluaseme toetuse elluviimine* vanemaealiste vajadustele kohandatud KOV omandis oleva eluasemete rajamiseks, mille toetuste määramisel on lähtutud muuhulgas KOV-i finantsvõimekusest ning eakate osakaalust.

😊 Siseministeerium

- **Turvalisema elukeskkonna kujunemiseks** jätkas Siseministeerium *Ennetava ja turvalise elukeskkonna arenguprogrammi* elluviimist, toetades programmi esimeses ringis 8 kohaliku omavalitsuse üksust turvalisuse tegevuskavade koostamisel, elluviimisel ja igapäevatöösse lõimimisel. Välja valiti järgmised 8 omavalitsust programmi teiseks ringiks. Arenguprogrammis osalevatel KOV-del on ühtlasi kohustus jagada kogemusi turvalisuse valdkonna arendamisel oma maakonna teistele KOV-dele. Samuti jätkas Häirekeskus koostööd KOV-dega turvalisuse edendamisel, jõudes 2025. aasta lõpuks 77 omavalitsusega *1247 kriisiinfo telefoni teenuse* koostööleppeni. Jätkati ka päästeteenuste kättesaadavuse kindlustamiseks äärealadel täiendava 5000-eurose *püsitoetusega vabatahtlikele päästekomandodele väikesaartel*.

panustas mitmeti piirkondlikku võimekusse elukeskkonna turvalisuse tagamisel

- **Veeteenuste piirkonniti ühtlasema kvaliteedi tõstmiseks** koostati alusuuring ja strateegine teekaart vee-ettevõtluse reformi tegevuste arendamiseks aastatel 2025-2035 eesmärgiga tagada kvaliteetne, toimepidev ja taskukohane veeteenus ühtlaselt kõigis Eesti piirkondades. Samal eesmärgil valmistati ette *Ühisveevärgi ja kanalisatsiooni seaduse muutmise seaduse väljatöötamise kavatsus* ning käivitus toetusmeetmest „Avaliku sektori innovatsioonivõimekuse tõstmine“ rahastatav *projekt DigiVesi* veemajandussüsteemide digitaliseerimiseks ja andmepõhiste otsustustööriistade arendamiseks.

😊 Jätkusid vee-ettevõtluse reformi tegevused veemajanduse teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse ühtlasemaks parandamiseks üle Eesti

- **Parema ja kvaliteetsema elukeskkonna ja avaliku ruumi kujundamiseks piirkondades** koostas *MKM* abimaterjali *Üleriigilise planeeringu "Eesti 2050"* ruumilise arengu eesmärkide, sh elukeskkonna arengut käsitlevate ruumiarengu põhimõtete, kasutamiseks valdkondlikes arengudokumentides. *Kliimaministeeriumi* eestvedamisel valmistati ette hange *tänavaruumi giidi* koostamiseks, mille ülesanne on anda soovitused asulate kvaliteetse ruumi põhimõtteid arvestava tänavaruumi kavandamiseks.

- **Suuremate linnapiirkondade spetsiifiliste elukeskkonna arenguvajaduste toetamisel** jätkati *Ida-Virumaa linnapiirkondade taaselavdamise toetusmeedet* – 2025. a rahastati linnaruumi arendusprojekte ligemale 5,7 milj euroga. Lisaks tegi REM ettevalmistusi lisavooru avamiseks Ida-Viru linnapiirkondades uuenduslike digilahenduste toetamiseks 2026. aastal. *Kõigile suurematele linnapiirkondadele* suunatud meetmest toetati viit linnapiirkondade rohe- ja digilahendustel põhinevat linnaruumi lahenduste arendusprojekti kokku ligikaudu 2,6 milj euroga. Lisaks jätkati Kliimaministeeriumi meedet *kliimamuutusega seotud tegevuste, linnade elurikkuse suurendamise kavade koostamise ja elluviimise toetamiseks* üle 10 000 elanikuga linnadele (kogueelarva üle 5 miljoni euro) koos soodsama toetuse määraga madalama tulukusega KOV-dele.

😊 Hoogustus õiglase ülemineku fondi toetuste elluviimine elamistingimuste parandamiseks Ida-Virumaal

- **Ida-Virumaa tegevuskava 2030** elluviimisse panustati piirkonna rahvastiku kahanemisega kohandumiseks toetusmeetmega *tühjenevate korterelamute probleemistiku lahendamiseks*, mille esimeses taotlusvoorus anti toetust ca 850 000 eurot, mille tulemusena lõpetati korteriomandid ja lammutati 12 korterelamut. Teise taotlusvooru projektidele on toetus ca 1,8 milj eurot.
- Jätkus ÕÜFi *Ida-Viru KOVde investeeringumeetme* elluviimine, mis on suunatud KOV hoonete energiasäästu ning sotsiaalse ja kohalike avalike teenuste taristu energiasäästlikule ja rahvastikumuutustega kohanduvale pinnakasutusele. ÕÜFi ligikaudu 340 miljonist eurost on ligemale 20% kavandatud Ida-Virumaa elukeskkonna parandamiseks põlevkivitööstuselt mitmekesisemale ja rohelisemale majandusele üleminekul.

Tegevuste elluviimisel esinenud puudused

- Lõpetati ÕÜF-st rahastatav *Ida-Virumaa jäätmete käitluse piirkondliku arendamise toetusmeede* ja toetusvahendid suunatud selle asemel teistesse meetmetesse.
- Kogukonnapõhiste toetatud eluasemete rajamise meetme ligi poolte projektide käivitamine ei ole läinud päris plaanipäraselt - ajakava nihkeid mõjutasid nii KOV valimised kui ehitushangete kallinemine. Samas on kõik KOV-d püüdnud leida lahendusi ja, arvestades abikõlblikkuse perioodi lõppkuupäeva, on kõik projektid teostatavad.

Toetusmeetmete panus

Igapäevaste elutingimuste parandamisse ning potentsiaalselt nende regionaalsete erisuste leevendamisse panustavate meetmete hulka saab lugeda eluasememeetmed, vee- ja jäätmekäitluse meetmed, turvalisuse suurendamise, sh kliimariskide leevendamise meetmed ning avaliku ruumi meetmed. Kuna valdavalt on nende meetmete toel tehtud investeeringuid konkreetsetesse objektidesse, on valdava osa (84%) toetuse puhul võimalik määratleda toetust saanud piirkond.

Tegemist on valdkonnaga, kus vaadeldavate seirenäitajate järgi on piirkondlikud erisused suhteliselt väikseimad. Tervikuna on toetuseid jõudnud elaniku kohta võrdluses muude piirkondadega selgelt vähem Põhja-Eestisse/Harjumaale.

Suurima mahuga nimetatud toetusmeetmete seas olid eluasemete rekonstrueerimise toetused eraisikutele ja korteriühistutele, sh korteriühistute kriisivalmiduse suurendamise toetus, moodustades 56% kogu suuna mahust. Eluasemete rekonstrueerimise toetust jõudis elaniku kohta kõige vähem suurte linnadega Harju, Tartu ja Ida-Viru maakonda ning enim Hiiu, Järva, Võru ja Põlva maakonda.

Tabel 6. *Haakuvate toetusmeetmete toetuste piirkondlik jaotus (eurot elaniku kohta) võrdluses juurprobleemi seirenäitajatega*

	...protsenti Eesti keskmisest	Põhja	Kesk	Kirde	Lääne	Lõuna
Seiremõõdikud	Kodu ümbruskonda turvaliseks pidavate inimeste osatähtsus (2024)	97	104	96	109	100
	Elukeskkonnaga rahulolu, keskm. hinnang 0-100 skaalal (2024)	100	97	94	104	97
Toetusmeetmed	Rahastus haakuvatest toetusmeetmetest 2023-2025	38	186	133	176	145

2.7 Juurprobleem 7 - piirkondlikud erinevused ettevõtete konkurentsivõimes ja ligipääsus kapitalile

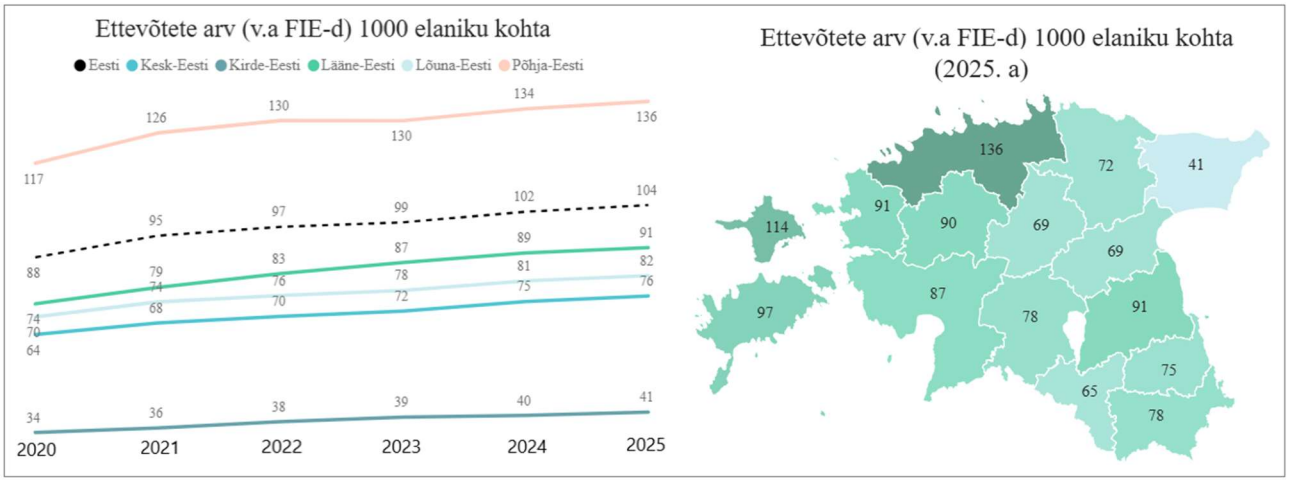

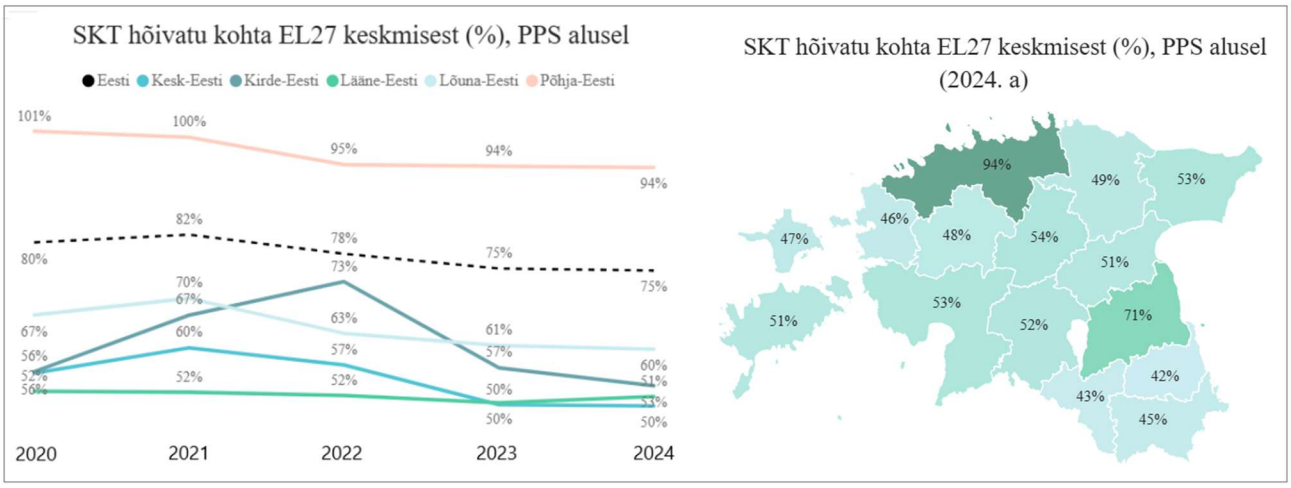

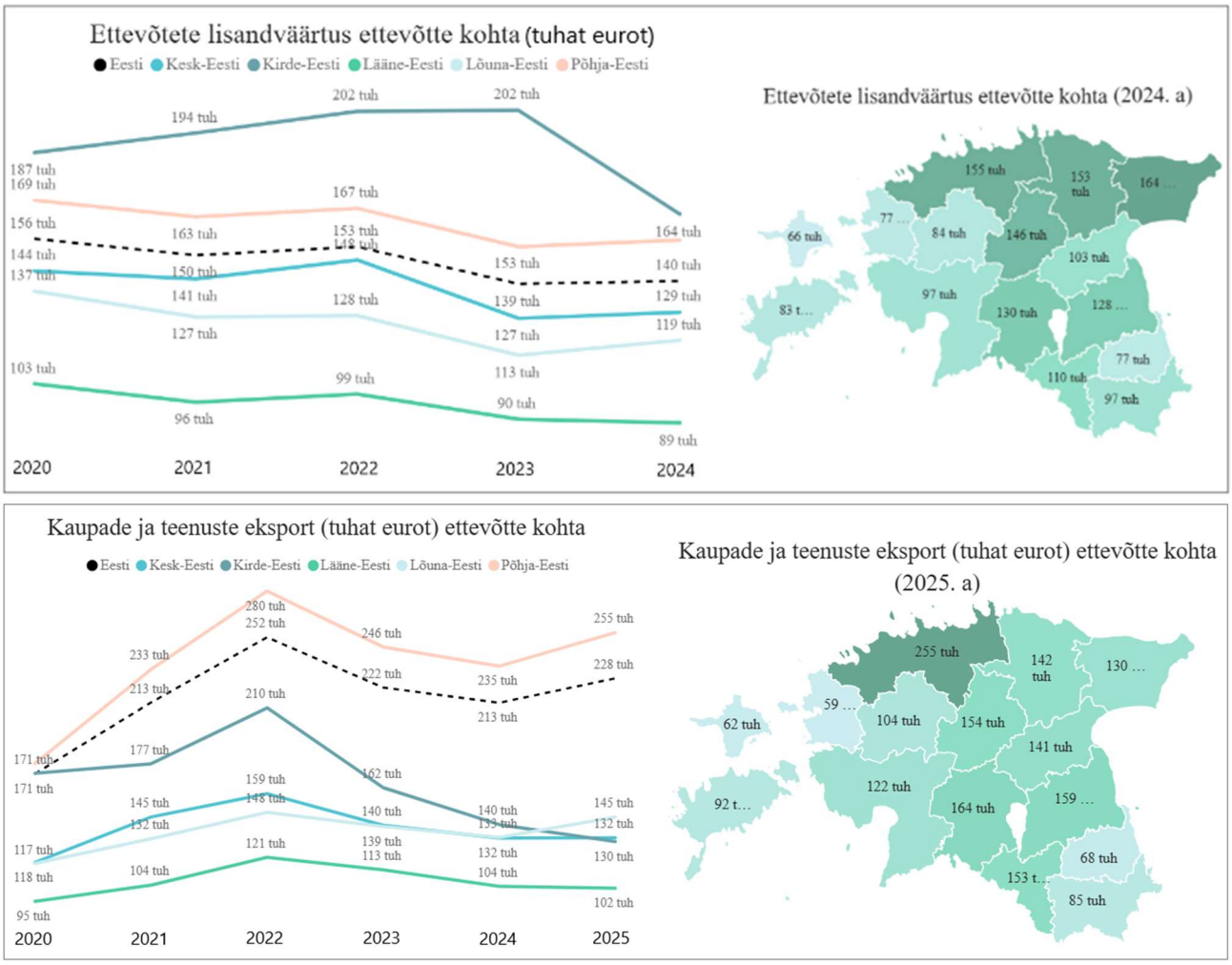

Joon. 7. Muutused juurprobleemi seirenäitajates

Ettevõtluse käekäik ja ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime on piirkondade arengu võtmetegurid. Ettevõtluskeskkonna arendamine aitab piirkondadel luua uusi töökohti, suurendada kohaliku majanduse elujõulisust ja parandada inimeste elukeskkonda. Kõigi piirkondade ettevõtluspotentsiaali parem ärakasutamine tähendab rohkem majanduslikku väärtust ja võimalusi kogu Eestile, toetades seeläbi kõigi inimeste heaolu ja paremat käekäiku.

Paraku torkavad just **suured piirkondade vahelised erinevused ettevõtlusaktiivsuses, ettevõtete tootlikkuses ja ekspordis kui ka SKT-s hõivatu kohta RETKi ülejäänud regionaalse arengu juurprobleemide kõrval kõige teravamalt esile**. Ettevõtlusarengu piirkondade vahelised erinevused pärsivad endiselt eelkõige suurematest linnapiirkondadest kaugemale jäävate piirkondade arengut ning mõjutavad seeläbi ka Eesti majanduse konkurentsivõimet tervikuna, kuigi osa lõhest võib tuleneda riikliku statistika metoodikast, mis lähtub juriidiliste isikute aadressidest ega arvesta täielikult ettevõtete tegelikke tegevuskohti, kus väärtust luuakse, ega üle maakonnapiiride toimuvat tööjõu liikumist.

☹️ Just ettevõtlusarengu näitajates on piirkondade vahelised erinevused jätkuvalt kõige tuntavamad

Ettevõtete ja tööjõu tootlikkust peegeldavas *SKT-s hõivatu kohta* on Eurostati ja Eesti Statistikaameti andmete põhjal tehtud arvutuste järgi piirkondade vahelised erinevused püsinud paaril viimasel aastal valdavalt suuremate muutusteta. Samas torkab silma just Ida-Virumaa SKP hõivatu kohta märgatav langus pärast 2022. aastat (73%lt 53%ni ELi keskmise suhtes). Kuna Ida-Virumaa majandus on väga tundlik energeetika ja tööstuse käekäigu suhtes, mõjutas vahepealne põlevkivienergeetika ja -tööstuse järsk konjunktuurimuutus ning elektrihindade langus piirkonna SKT-d ebaproportsionaalselt tugevalt, mis vahepeal tõstis ja seejärel elektrihinna stabiliseerudes taaskord vähendas piirkonna põlevkivienergeetika ja kogu majanduse tootmismahtu ja lisandväärtust. Samuti võib siin näha Venemaa sõjast Ukraina vastu põhjustatud tarneahelate katkemise ja Venemaaga seotud kaubavahetuse sanktsioneerimise mõjusid.

😕 SKT hõivatu kohta pole üheski piirkonnas ELi keskmisele lähenenud, Ida-Virumaal on pärast 2021.-2022. aasta kiiret tõusu toimunud järsk kukkumine

Kuigi kogu Eesti SKT on EL keskmise suhtes pärast 2021. aastat langenud, püsib Põhja-Eesti (Harjumaa) näitaja 2024. a andmete[3] järgi ELi keskmisele lähedal (94%) ja ühtlasi ülejäänud Eestist selgelt kõrgem. Endiselt on tervelt 7 maakonda, mille SKT elaniku kohta jääb allapoole 50% ELi riikide keskmisest ning märkimisväärset lähenemist ELi keskmisele ei ole ühegi piirkonna puhul viimaste aastate jooksul aset leidnud. Kõige nigelam püsib näitaja Kagu-Eesti maakondades, jäädes 42-45% vahele ja suhteliselt madalam on see veel ka Lääne-Eestis. Ka OECD riikidega võrdluses on Eesti puhul reaalhindades SKP lõhe suuremate linnapiirkondade ning ülejäänud regioonide vahel üks suuremaid ja erinevused ka kiiremini kasvanud[4].

Väga suured on piirkondlikud erinevused *ettevõtlusaktiivsuses*. Kui Põhja-Eestis/Harjumaal oli 2025. aastal 1000 elaniku kohta 136 statistilisse profiili kuuluvat ettevõtet (v.a FIE-d) ning kõrgem ettevõtlusaktiivsus on veel Hiiumaal (114), siis suurtööstuslikul Ida-Virumaal on see vaid 41, olles kõigist ülejäänud maakondadest oluliselt väiksem. Üldiselt on ettevõtlusaktiivsus kõigis piirkondades aasta-aastalt tasapisi suurenenud, kuid samal ajal on ka maakondade vahelised erinevused pigem kasvanud.

***Ettevõtete lisandväärtuse* piirkondlikud erinevused on suurenenud, kuid mitte niivõrd ülejäänud Eesti võrdluses Harjumaaga kuivõrd just Ida-Virumaaga**. 2024. aasta andmetel ulatus kõrgema suurettevõtete osatähtsusega Ida-Virumaal ettevõtte keskmine lisandväärtus 165 000 euroni, millele järgnes Harjumaa 155 000 euroga. Kõige madalam on seevastu lisandväärtus ettevõtte kohta Lääne- ja Kagu-Eestis, maakondadest Hiiumaal 66 000 eurot ning Lääne- ja Põlvamaal 77 000 eurot. Vahe maakondade vahel on seega ligemale 2,5-kordne. Paraku on 2024. aastal just Ida-Virumaal ettevõtte kohta loodav lisandväärtus võrreldes eelneva aastaga kõige enam langenud – 202 000 eurolt 165 000 euroni (suuresti tingitud põlevkivisektori turukonjunktuuri ja lisandväärtuse muutustest) - samal ajal kui ülejäänud maakondades on see püsinud suhteliselt stabiilne või kasvanud (kõige tuntavamalt Järva- ja Valgamaal. Seeläbi on ka piirkondade vahelised erinevused ettevõtete lisandväärtuses ühest küljest vähenenud, kuid paraku Ida-Virumaa näitaja vähenemise, mitte teiste piirkondade kiire kasvu arvelt.

😊 Ettevõtete lisandväärtuse poolest paistab piirkondadest eredamalt silma Ida-Virumaa, kuigi viimasel aastal on näitaja seal kõige enam langenud

[3] *täpsemad näitajad võivad iga-aastaste andmerevisjonide käigus veel korrigeeruda.*
[4] *OECD Regions and Cities at a Glance 2024 (EN), lk 17.*

***Ekspordimahus ettevõtte kohta* on pärast paari vahepealset aastat piirkondade vahelised erinevused 2025. aastal taas suurenenud.** Teistest piirkondadest oluliselt kõrgem on kaupade ja eriti just teenuste eksport ettevõtte kohta Põhja-Eestis/Harjumaal (u. 255 000 eurot). Muudes piirkondades jääb see juba vaid 145 000 (Kesk-Eesti) ja 102 000 euro (Lääne-Eesti) vahele. Maakondadest on 2025. a eksport ettevõtte kohta kõige madalam Läänemaal, 59 000 eurot, seega vahe Harjumaaga on tervelt 4,3-kordne. Enam on eksport ettevõtte kohta vähenenud viimastel aastatel Kirde-Eestis/Ida-Virumaal, mis võib olla seletatav nii energiakriisi kui ka Venemaa täiemahulise sõja ning Venemaa, Valgevene ja Ukraina tarneahelate ja turgude arvestatava äralangemisega, mille mõju on Ida-Virumaale sealse majandusstruktuuri ja asukoha tõttu olnud ilmselt keskmisest tuntavam.

Ettevõtete piirkonniti ebaühtlast konkurentsivõimet võimendab ka *ebavõrdne ligipääsetavus investeeringuteks vajalikule laenukapitalile*. Eelkõige kinnisvaratagatise madalam turuväärtus piirab mõneti laenuvõimalusi väljaspool suuremaid linnapiirkondi investeeringuid kavandavate ettevõtjate jaoks. EISi ja MESi piirkondlike soodustingimustega laenu- ja käendustoodete pakkumine väljaspool suuremaid keskuseid on aidanud piirkondlikku ebavõrdsust laenukapitali ettevõtlusesse jõudmisel mõneti ühtlustada. Piirkonniti ettevõtete piiratum ligipääs laenukapitalile mõjutab omakorda ka nende ligipääsu tagastamatutele ettevõtlustoetustele. Samas näitavad Arenguseire Keskuse viimased arvutused, et vähemalt NUTS3 piirkondade võrdluses ei ilmne ettevõtluslaenude mahus ettevõtete suurusgruppide lõikes olulisi piirkondlikke erinevusi, mis viitaks pankade märkimisväärsele piirkondlikule diskrimineerimisele laenude andmisel.

☹ Majandusnäitajate suuremad muutused pärast 2022 aastat Ida-Virumaal võivad olla seletatavad ka Venemaa sõja ja energiakriisi suurema mõjuga

Ka riiklikud **strateegiad „Eesti 2035“ ning „TAIE 2035“ näevad ette väljaspool Harjumaad loodud SKT kasvutempo kiirenemist ELi keskmise suhtes**[1]. TAIE 2035 strateegia seab seejuures eesmärgiks väljaspool Harjumaad kiirema SKP kasvu elaniku kohta võrdluses Harjumaaga ning Eesti 2035 vastava näitaja jõudmise väljaspool Harjumaad vähemalt 67% tasemeni aastaks 2035.

Tegelikkuses on vastav näitaja elaniku kohta (PPS suhtes) lähenenud ELi keskmisele aastatel 2019-2024 ligemale 15% jagu, ulatudes 2024. aastaks 71% tasemeni. Samal ajal on Harjumaa vastav näitaja ELi keskmise suhtes kasvanud aga pea 30% võrra. Seetõttu on vaja riigi ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika meetmete kaudu suunata rohkem ressurssi ja toetuseid väljapoole suuremaid kasvukeskuseid, et Eesti areneks majanduslikult senisest võrdsemalt.

Rakendusplaani elluviimine

Juurprobleemi leevendamisesse panustanud olulisemad tegevused

- Mitmete ettevõtluspoliitika meetmete rakendamisel on kasutatud piirkondlikke erisusi toetuse andmise tingimustes. Näiteks *tootmisettevõtja ärimudeli, ettevõtete suurinvesteeringute ja ettevõtete starditoetuse* toetusmeetmetes, kus on kasutatud nii kõrgemat toetusmäära kui projektide valikul lisapunktide andmist väljaspool Harjumaad.

- Mõnevõrra aitavad ettevõtlusarengut piirkondlikult tasakaalustada ***ELi ühtse põllumajanduspoliitika strateegia- ja EMKVFi rakenduskava perioodi 2021-27 toetusmeetmed***, mis on põhiosas suunatud maa- ja rannapiirkondade ettevõtete arengule ja rakendavad soodsamaid toetuse andmise tingimusi väljaspool Tallinna linnaregiooni. Samas jääb otseselt ettevõtete arengule suunatud ÜPP ja kalandusmeetmete maht muudest allikatest toetatud ettevõtlusmeetme mahuga võrreldes tagasihoidlikuks. Näiteks on k*ogukonna juhitud kohaliku arengu LEADER-perioodi 2021-27 meetmest* 2026.a märtsi seisuga väljamakseid tehtud 12,5 miljoni euro ulatuses ning *EMKVFi LEADER-meetmest* on toetuse saajatele välja makstud ligikaudu 6,1 milj eurot toetust. *Maapiirkondade ettevõtjate konkurentsivõime suurendamise investeeringute toetusest* määrati 2025. aastal toetus 40 investeeringuprojektile, millest igaühega luuakse vähemalt üks täiendav töökoht väljaspool Tallinna linnapiirkonda. Avanesid ka taotlusvoorud meetmes *Investeeringud ettevõtluskeskkonna arendamiseks maapiirkonnas*, millest rahastati 21 ettevõtlustaristu arendamise projekti kogusummas 1,8 milj eurot ja 10 piirkondade ettevõtlushuubide arendamise projekti kogusummas 6,1 milj eurot. Jätkus ka investeeringutoetuste elluviimine *bioressursside väärindamiseks* ja *ettevõtluskeskkonna arendamiseks* ning *ettevõtete teadmussiirde toetamiseks* maapiirkonnas.

😊 Palju tuge ettevõtluse piirkonniti ühtlasemale arengule annavad ÜPP ja EMKVFi 2021-27 maapiirkondadele suunatud toetused ning piirkondliku ettevõtluse arendamise regionaalarengu toetusmeetmed

- **Regionaalse ettevõtluse arendamisele panustava toetusmeetmena** jätkus väljaspool Harjumaad ja Tartu linnapiirkonda *Atraktiivse piirkondliku ettevõtlus- ja elukeskkonna toetusmeetme* elluviimine, millest oli 2026. aasta suveks toetatud 32 arenguprojekti enam kui 80 milj euro ulatuses. Lisaks alustati 2025. aastast MKMi *Ettevõtete suurinvesteeringute toetusmeetme* rakendamist. Väljaspool Harjumaad kõrgepalgalisi töökohti luues on toetusel 5% võrra kõrgem toetusmäär ning sealsetele investeeringutele antakse projektide hindamisel lisapunkte.
- Jätkunud on **maakondlike arenduskeskuste tegevuse toetamine** piirkondlike väikese ja keskmise suurusega ettevõtete nõustamisel ning võimekuse kasvatamisel kahe spetsiaalse toetusmeetme kaudu, mille toetus 6 aastase rakendamise perioodi peale kokku on 12,5 milj eurot.
- **Uute ettevõtlusinvesteeringute meelitamisel piirkondadesse** on EIS jätkanud *regionaalsete investorkonsultantide teenusega*. MKM koostöös MAK-dega viis lõpuni *tööstusalade kaardirakenduse* koostamise*,* mis on osa uute investeeringute piirkondadesse meelitamise teenustest. MAKid hakkavad kaardirakenduses infot uuendama ja värskena hoidma.
- **Regionaalse turismiettevõtluse arendamiseks** on MKM toetanud regionaalseid turismisihtkoha juhtimisorganisatsioonide (DMO-d) arendustegevusi 2025. aastal ligikaudu 2 milj euroga. DMO-d on omakorda koondanud oma piirkonna sisesed turismi- ja puhkemajanduse valdkonna tegijad ja edendavad piirkondlikku turismivaldkonna koostööd. Lisaks jätkus *Maakondlike arengustrateegiate elluviimise toetusmeetmest*

taotlemisõiguse saanud regionaalsete turismiarendusprojektide elluviimine. 2025. aastal kinnitati turismivaldkonna strateegiadokument *Turismi pikk vaade 2025–2035* koos lähiaastate tegevuskavaga, milles on olulisel kohal elujõulise turismi kaudu panustamine eri piirkondade arengusse ja kogukondade kaasamine.

😊 Väljastati 10-te miljonite ulatuses EISi ja MESi soodustus-tingimustel regionaallaene ja käenduseid ettevõtjatele turutõrke-piirkondades

- **Ettevõtete ligipääsu parandamiseks finantskapitalile turutõrkepiirkondades** jätkus soodusintressi ja EIS-i lisagarantiiga *regionaallaenu rakendamine ettevõtjatele* väljaspool Harju- ja Tartumaad olukorras, kus ettevõtjal puudub pangale vajalik omaosalus või tagatisvara. Maaelu Edendamise Sihtasutuse (MES) jätkas samuti omakapitalist ja ELi fondide rahastamisvahenditest *laenude ja käenduste andmist maamajanduse ettevõtjatele*. 2025. aastal sõlmis MES 232 käenduslepingut tagatistega 29,2 miljoni euro ulatuses, mis võimaldas maapiirkondade ettevõtjatel saada pankadest laene kokku 44 miljonit eurot . Laene väljastas MES 2025. aastal maapiirkondade ettevõtluse edendamiseks kokku 17,1 miljonit eurot. Lõppes *Eesti maaelu arengukava 2014-20 finantsinstrumendi laenude* rakendamise periood, uue laenufondina jätkatakse maapiirkonna ettevõtluse edendamiseks *ÜPP strateegiakava 2023-27 perioodi rahastamisvahendiga.*
- **Ettevõtete taastuvenergia kasutusvõimalusi ja energiavõimsusi suurendas** MKMi meetmete *tööstusalades taastuvelektri tootmisseadmete kasutuselevõtu hoogustamine* ja *elektrivõrgu tugevdamise programm taastuvenergia tootmisvõimekuse tõstmiseks ja kliimamuutustega kohanemiseks* elluviimine, millest viimase fookus on suunatud piiratuma võrguvõimsusega Lääne-Eestile. Tegevuste elluviimine toetusest lõppeb 2026. aastal, mille tulemusel luuakse üle 3000 megavatti täiendavat võrguvõimsust.

- **Kagu-Eesti tegevuskava 2030** elluviimisse on panustanud *Kagu-Eesti ettevõtluse arengu toetusmeetme* elluviimine (millest sai 2025. aastal toetust 28 projekti toetussummas üle 1,5 miljonit euro) ning *Kagu-Eesti mainekujunduse kava* turismi- ja ettevõtluse arendussuuna tegevute toetamine riigieelarvest.
- Jätkus Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskuse TSENTER *koostööprojekt „Kagu-Eesti ettevõtluse ökosüsteemi arendamine“* Võrumaa Arenduskeskuse ning Kagu-Eesti Innovatsioonikeskuse ja puiduklastriga, mille raames viidi lõpule mitu ettevõtete tootearendusprotsessi, automatiseerimise projekti ja arendati välja õpilasfirmade prototüüpe
- TSENTER jätkas koostöös Kagu-Eesti MAK-dega tootearenduse, automatiseerimise jt tugiteenuste pakkumist Lõuna-Eesti puidusektori ettevõtetele ning koostöös kaitsetööstusettevõtetega ja Võrumaa MAK-ga alustati ettevalmistust militaar- ja tsiviilfunktsioone lõimivate ettevõtete innovatsiooni- ja koostöökeskuse rajamiseks.

😊 ELi õiglase ülemineku jt fondidest on avatud üle 200 milj euro ulatuses uusi toetusmeet-meid piirkondade ettevõtlus-arengu toetamiseks

- REM jätkas ettevõtluse konkurentsivõime kasvatamisele suunatud **Ida-Virumaa programmi toetustega**. Toetusmeetmete *Ida-Virumaa ettevõtjate arengu, ekspordialase ja uute tehnoloogiate kasutuselevõtt* ja *Viru filmifondi riiklikuks kaasfinantseerimiseks* kaudu toetati piirkonna ettevõtlust 2025. aastal ligikaudu 465 000 euroga, millest sai kasu kokku üle 110 ettevõtte. *Ida-Virumaa ettevõtlust edendavate spordi- ja kultuuriürituste meetmest* toetati 15 suursündmuse korraldamist piirkonnas ligikaudu 400 000 euroga. *Äri- ja startup-inkubaatorite ja iduettevõtluse ökosüsteemi meetmest* toetati 2025. aastal Ida-Viru programmi vahenditest tegevusi 50 000 euroga, pärast meetmega alustamist on Ida-Virumaal registreeritud üle 30 uue iduettevõtte.
- **Ida-Virumaa tegevuskava** elluviimise ja piirkonna arengu seisukohast olulise mõjuga tegevustena jätkusid HTMi ja MKMi koordineeritavad **ÕÜF-i toetusmeetmed** Ida-Virumaa ettevõtluskeskkonna arendamiseks põlevkivienergeetikalt süsinikuneutraalsemale majandusele üleminekul.

Tegevuste elluviimisel esinenud puudused

- Kahes järjestikuses VV tegevusprogrammis otsustati suunata ELi Ühtekuuluvuspoliitika fondide 2021.-27.a rakenduskava alaeesmärkide *nutikam* ja *rohelisem Eesti* **ettevõtluse toetusmeetmete vahenditest vähemalt 40% väljapoole Tallinna ja Tartu linnapiirkondi.** 13.08.2026 seisuga oli alaeesmärgi arvestuse alla minevatest MKMi ettevõtlusmeetmetest väljapoole Tallinna ja Tartu linnapiirkondi suunatud toetuste osakaal kokku **umbes 37%.** Üksikute meetmete lõikes on tulemused üsna erinevad – kui nt *väikese ja keskmise suurusega ettevõtja arenguprogrammi* toetustest suunati 100% väljapoole Tallinna ja Tartu linnapiirkondi, siis *ettevõtte digitaliseerimisega seotud tegevuste toetusest* näiteks vaid 3,2%. MKM jätkab selle eesmärgi seiret koostöös EIS-ga ja kavandab vajadusel meetmetes muudatusi eesmärgi saavutamiseks. Kliimaministeerium on oma „Rohelisem Eesti“ eesmärgi ettevõtlusmeetmete toetuse andmise tingimuste tasandil sätestanud ja kujundanud vajalikke rakendusmehhanisme selleks, et kindlustada vähemalt 40% toetuste jõudmine väljapoole Tallinna ja Tartu regioone.

☹️ Eesmärgiks võetud üle 40% ELi SF-de ettevõtlus-toetuste jõudmisest väljapoole Tallinna ja Tartu regioone on seni jäänud ca 3% vajaka

- **„Kohaliku kasu“ täiendavate motivatsioonimehhanismide loomiseks, millega leevendada takistusi kohalikul tasandil suurarendusteks ja -investeerinuteks** alustas Kliimaministeerium koostöös REM-ga *maavarade kaevandamisõiguse tasu ja vee erikasutusõiguse tasu eelnõu* ettevalmistamist, et töötada välja kaevandamise mõjualas asuvatele elanikele kohaliku kasu instrument. Paraku on eelnõuga edasi liikumine pandud pausile vähemalt uue valitsuse ametisse asumiseni. Samuti ei ole tõstetud varem plaanitud *põlevkivi kaevandustasud* ega sellest suunatud täiendavaid vahendeid Ida-Virumaale.

- Mõningaid puuduseid on olnud **Kagu-Eesti** ja **Ida-Virumaa tegevuskavasid** puudutavate ettevõtlusarengu suunaliste tegevuste elluviimisel seoses uute ettevõtlustoetuste väljatöötamisega. Näiteks on lõpetatud meetme *Kaugkütte lahti sidumise põlevkivist* elluviimine kohalike soojatootjate huvi puudumise tõttu meetme raames väljakuulutatud hankes osalemiseks.

Toetusmeetmete panus

Ettevõtetele ja ettevõtluskeskkonnale suunatud meetmete maht on juurprobleemide lõikes konkurentsitult suurim. See tähendab, et potentsiaal meetmete abil ettevõtete konkurentsivõime piirkondlike erisusi vähendada on märkimisväärne.

Aastatel 2023-2025 mõjutasid ettevõtlusmeetmete piirkondlikku jaotust enim kaks põhimõttelist otsust: valitsuse seatud siht suunata 2021-2027 perioodi struktuuritoetuse ettevõtlusmeetmetest vähemalt 40% väljapoole Tallinna ja Tartu regiooni ning Õiglase Ülemineku Fondi rakendamine Ida-Virumaal. 2021-2027 perioodi ettevõtlusmeetmetest oli 13.08.2026 seisuga väljapoole Tallinna ja Tartu piirkonda jõudnud 37% eraldatud toetusest, mistõttu nõuab 40% eesmärgi täitmine perioodi lõpuks märkimisväärseid täiendavaid jõupingutusi.

Õiglase Ülemineku Fondi toel on jõudnud Ida-Virumaale elaniku kohta Eesti keskmisest üle kolme korra rohkem ettevõtlusmeetmete toetust. Samas, kui ÕÜF toetust mitte arvestada, oleks Ida-Virumaa elaniku kohta piirkonda jõudnud ettevõtlustoetuste poolest maakondadest viimasel kohal ca 38%-ga elaniku kohta Eesti keskmisest. See tähendab, et ÕÜFi toetus võib olla osaliselt teised ettevõtlustoetused asendanud, mitte neid täiendanud.

Teistest maakondadest jäävad elaniku kohta eraldatud ettevõtluse ja ettevõtluskeskkonna toetuste poolest maha Valga- ja Läänemaa, enamikust maakondadest ligikaudu kaks korda elaniku kohta rohkem on toetust jõudnud aga Tartu, Hiiu, Viljandi, Harju ja Võrumaale, mis näitab, et väljaspool ÕÜF-i sekkumisi Ida-Virumaal, **ettevõtluse, innovatsiooni ja TA valdkonna toetused pigem ei kipu jaotuma piirkondlikke erisusi leevendavalt.**

Tabel 7. *Haakuvate toetusmeetmete toetuste piirkondlik jaotus (eurot elaniku kohta) võrdluses juurprobleemi seirenäitajatega*

	...protsenti Eesti keskmisest	Põhja	Kesk	Kirde	Lääne	Lõuna
Seiremõõdikud	SKT hõivatu kohta EL27 keskmisest (%, PPS) (2024)	126	66	71	69	80
	Ettevõtete arv (v.a FIE-d) 1000 elaniku kohta (2025)	131	73	39	87	79
	Ettevõtete (20+ hõivatuga) lisandväärtus ettevõtte kohta (2024)	111	92	117	63	85
	Kaupade ja teenuste eksport (tuhat eurot) ettevõtte kohta (2025)	112	58	57	45	64
Toetusmeetmed	Rahastus haakuvatest toetusmeetmetest 2023-2025	84	46	336	49	81

2.8 Juurprobleem 8 - piirkondlikud erinevused ettevõtjatele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses

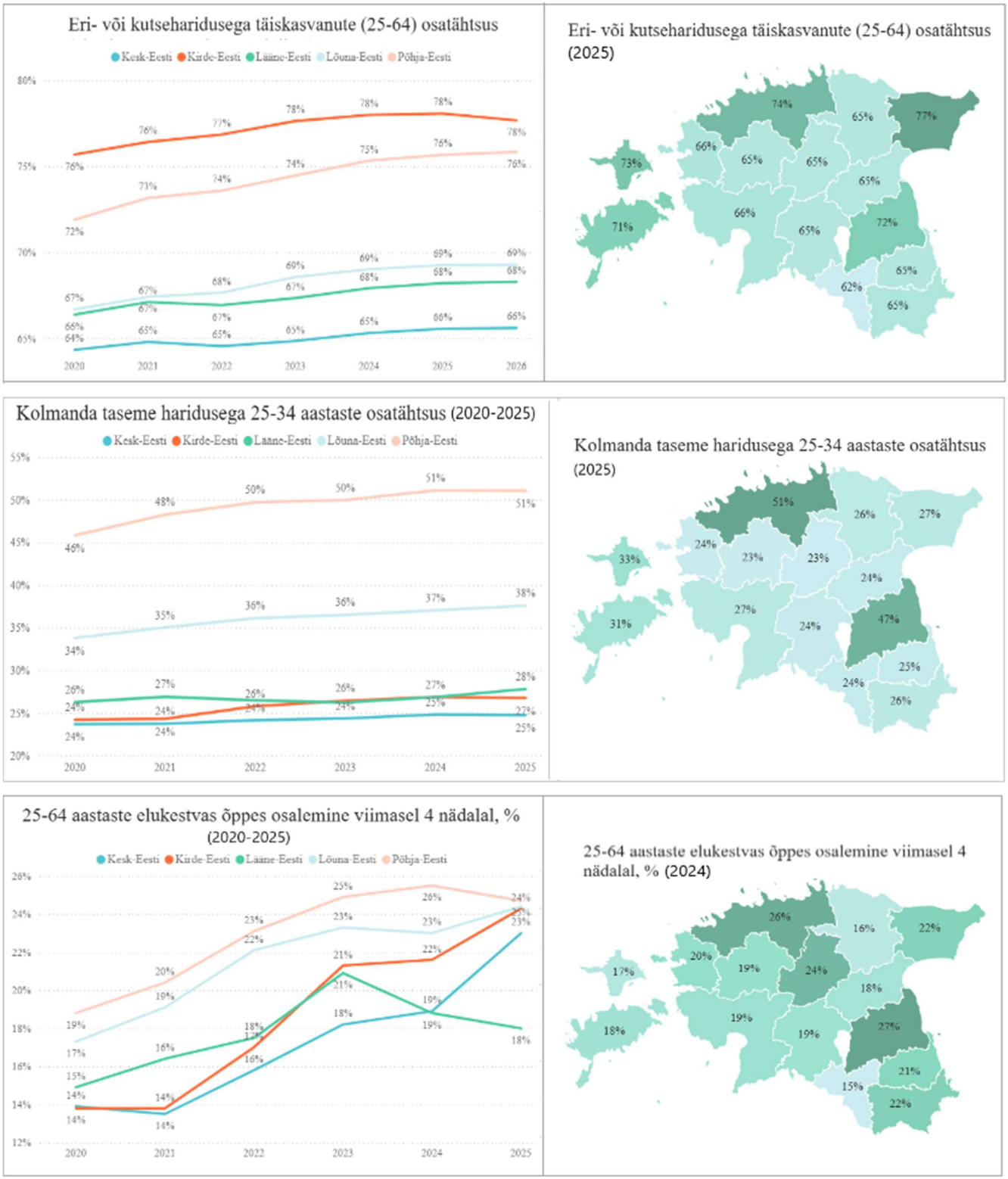

Joon. 7. Muutused juurprobleemi seirenäitajates

Piirkondliku ettevõtluse konkurentsivõime ja lisandväärtuse loomise seisukohalt on määrav, kuivõrd on piirkonnas kättesaadav sobiva hariduse ja kvalifikatsiooniga tööjõud või olemas võimalused selle kujundamiseks koolituse kaudu. Oluline on, et tööjõu erialane ettevalmistus oleks võimalikult hästi kooskõlas piirkonna ettevõtluse valdkondliku profiili ja oskuste vajadusega. Nii saavad ettevõtted vajalike oskustega töötajaid ning piirkonna elanikud oma võimetele ja kvalifikatsioonile vastavat tööd.

☹ Haritud ja vajalike oskustega tööjõudu napib jätkuvalt eeskätt väljaspool suuremaid linnapiirkondi

Eri- või kutseharidusega tööealiste osatähtsus on püsivalt kõige kõrgem Kirde-Eestis/Ida-Virumaal, ulatudes 2025. aastal üle 77%. Kõrgem on see näitaja veel Põhja-Eestis/Harjumaal (74%) ning maakondades Tartu-, Saare- ja Hiiumaal (71-73% vahel). Viimase 4 aasta jooksul olulisi muutuseid piirkondlikes erinevustes selle näitaja puhul esile ei tule. ***III taseme haridusega noorte tööealiste osatähtsuses***[5] on kõrgemalt haritud nooremapoolse tööjõu osatähtsus kõige suurem Põhja-Eestis/Harjumaal ja Tartumaal (vastavalt 51 ja 47%) ja üle 30% veel ka Lääne-Eesti saarmaakondades. Seevastu kuues mandri-Eesti maakonnas jääb III taseme haridusega noorte osatähtsus samas vanusgrupis allapoole 25% läve. Piirkondade vahelistes erinevustes siingi viimase paari aasta jooksul märkimisväärseid muutuseid välja ei joonistu.

😊 Elukestvas õppes osalemise kasv on mitmes piirkonnas aidanud leevendada struktuurset tööpuudust

Elukestvas õppes osalemine on kõigis Eesti NUTS3 piirkondades peale Lääne-Eesti viimastel aastatel järjepidevalt kasvanud. Piirkondade vahelised erinevused siiski üldjoontes vähenenud ei ole - kui Kirde- ja Põhja-Eestis küündis 4 nädalasel vaatlusperioodil elukestvas õppes osalenute osakaal 2025. aastal 24-25%-ni 25-64 aastastest elanikest, siis Lääne-Eestis ulatub see vaid 18%-ni. Viimastel aastatel on kiiremat kasvu elukestvas õppes osalemises märgata just Ida-Virumaal ning Kesk- ja Lõuna-Eestis. Paljudes nendest piirkondadest on aktiivsem elukestvas õppes osalemine aidanud leevendada ka sealset suhteliselt kõrgemat struktuurset tööjõupuudust - võttes arvesse, et Ida-Virumaal, Valga- ja Võrumaal on lõhe tööotsijate ja vakantsete töökohtade profiilis olnud keskmisest suurem. Ida-Virumaal ÕÜFi rahastuse tuge arvestades võib oodata sama trendi jätkumist ka järgnevatel aastatel. Samas murettekitavam on viimastel andmetel toimunud elukestvas õppes osalemise langus Lääne-Eestis.

Rakendusplaani elluviimine

Juurprobleemi leevendamisesse panustanud olulisemad tegevused

- **Jätkus kutsehariduse reformi ettevalmistamine**, et tagada pikemas perspektiivis kutsehariduse suurem atraktiivsus, efektiivsem korraldus ja kvaliteetsem väljund majandusse. Kutseõppe pakkumine viiakse OSKA raportite põhjal paremini kooskõlla tööjõuturu vajadustega, korrigeeritakse õppekavasid ja õppekohtade arvu ning tugevdatakse koolidevahelist spetsialiseerumist. ERFi toetustest alustati esimeste piirkondlike hariduskeskuste väljaarendamist Hiiu- ja Pärnumaal, ühendades gümnaasiumi ja kutseharidusõppe võimalusi ühtsetes hariduskeskustes ning sidudes nende õppekavasid ja õppetaristut.

😊 Jätkusid uued ÕÜF-st rahastatavad toetusmeetmed Ida-Virumaal tööjõu ümberõppeks põlevkivisektorist väljumisel

[5] *Arvestatud 25-34 aastaseid, kel on omandatud kõrgharidus või keskeriharidus keskhariduse baasil.*

- Ülikoolide **regionaalsete kolledžite panust piirkondade ettevõtete arengusse ja tööjõu ettevalmistamisel** on seni aidanud kindlustada HTM-i avalik-õiguslikele ülikoolidele ning riigi rakenduskõrgkoolidele antud 1,6 mln eurot *täiendavat sihttoetust kõrgharidusõppeks regionaalsetel õppekohtadel,* mis 2025. aastast liideti kõrghariduse tegevustoetuse hulka. **Jätkuvalt on pikemaajaliste muutuste saavutamiseks vaja kindlustada regionaalsete kolledžite püsivam rahastus, sh kõrgharidusõppe kõrval muude regionaalarengus olulistele ülesannetele**, sh ettevõtetele TA teenuste ning tööjõu täiend- ja ümberõpe osutamine. Ida-Virumaal on aidanud seda tagada ka *ÕÜFi hariduse toetusmeetmetest* piirkonnas asuvate ülikoolide regionaalsete kolledžite koostöö toetamine Ida-Virumaa ettevõtetega TA teenuste ja taristu kasutamisel ettevõtete kõrgema lisandväärtusega toodete ja teenuste arendamisel.
- **Ettevõtete piirkondlikku tööjõuvajadust on aidanud paremini prognoosida** 2025. aastal ESF-i toel valminud uuring "Ida-Viru maakonna regionaalne tööjõu vajadus aastani 2035", milles arendati piirkondliku tööjõuvajaduse prognoosi mudelit ja koostati maakonna tööjõuvajaduse hinnang aastani 2035. Sama metoodikat saab kanda edaspidi üle ka teiste Eesti piirkondade tööjõuvajaduse prognoosimiseks. OSKA-prognooside sisendist on lähtutud sagedasti ka kutseõppeasutuste õppekavade kujundamisel.

😊 Alustati esimeste piirkondlike hariduskeskuste loomist kutseharidus-reformi osana

😊 Kõrgkoolide regionaalsete õppekohtade toetus ja ÕÜFi meetmed kindlustasid kõrgharidusõpet ja selle tuge ettevõtetele piirkondades

- **Ida-Virumaa tegevuskava** elluviimisele aitas kaasa ÕÜFi toetusmeetmete elluviimine piirkonna tööturu kohanemiseks põlevkivisektorist mitmekesisemale majandusele üleminekul. Sealhulgas toetati meetmest *„Täiendkoolituse mahu suurendamiseks ja uute tasemeõppe õppekavade loomiseks kutse- ja kõrghariduses“* 2025.a ligemale 100 täiskasvanute täiendkoolitust. Probleeme oli siiski eestikeelsete koolitusgruppide täitumisega. Samuti jätkati toetusmeetmega *põlevkivisektori töötajate tööle asumise ja oskuste arendamiseks.*

☹ Piirkondadesse üürielamute rajamise toetusmeetme jätkamiseks otsitakse jätkuvalt rahastusvõimalusi

Tegevuste elluviimisel esinenud puudused

- *Ei ole jõutud kokkuleppele üürielamute rajamise toetusmeetme* jätkamiseks vajalikus riigieelarvelises rahastuses. Meede oleks vajalik töö- ja tööjõuvajaduste paremaks ühildamiseks piirkondades. Võimalusi meetme rahastamiseks püütakse leida ELi Sotsiaalkliimafondi vahenditest seoses ELi heitkogustega kauplemise süsteemi teise etapiga.

Toetusmeetmete panus

Ettevõtjatele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuse piirkondlike erisuste leevendamisse potentsiaalselt panustavateks meetmeteks on loetud kutsehariduse ja kõrghariduse meetmed (sh infrastruktuuri meetmed), täiendkoolituse ning sektorite vahelise mobiilsuse meetmed.

Ka selle meetmete grupi puhul paistab silma sarnane muster ettevõtlus- ja ettevõtluskeskkonna meetmetega: elaniku kohta jõuab vähem toetust Kesk- ja Lääne-Eestisse, mis ometi jäävad seiremõõdikute taseme poolest Eesti keskmisest maha. Seega võib pigem hinnata, et siinses analüüsis vaadeldud **toetusmeetmed ei ole piirkondade vahelist ebavõrdust ettevõtjatele vajaliku tööjõu kättesaadavuses aidanud arvestatavalt leevendada**. Ida-Viru puhul on elaniku kohta kordades suurem toetusmaht tingitud ÕÜFi vahenditest.

Samas tuleb ka arvestada, et selle meetmete grupi toetusest ligikaudu 65% ei ole maakondlikult liigitatav, mis on juurprobleemide 1 ja 5 kõrval üks kõrgemaid näitajaid ning mis tähendab, et meetmete tegeliku piirkondliku mõju kohta on keeruline hinnanguid anda.

Tabel 8. *Haakuvate toetusmeetmete toetuste piirkondlik jaotus (eurot elaniku kohta) võrdluses juurprobleemi seirenäitajatega*

	...protsenti Eesti keskmisest	Põhja	Kesk	Kirde	Lääne	Lõuna
Seiremõõdikud	Eri- või kutseharidusega täiskasvanute (25-64) osatähtsus (2026)	104	90	107	94	95
	25-64-aastaste elukestvas õppes osalemine viimasel 4 nädalal, % (2025)	104	97	102	76	103
Toetusmeetmed	Rahastus haakuvatest toetusmeetmetest 2023-2025	88	26	361	38	77

2.9 Juurprobleem 9: KOVide piirkonniti erinev finants-, arendus- ja teenuste osutamise võimekus

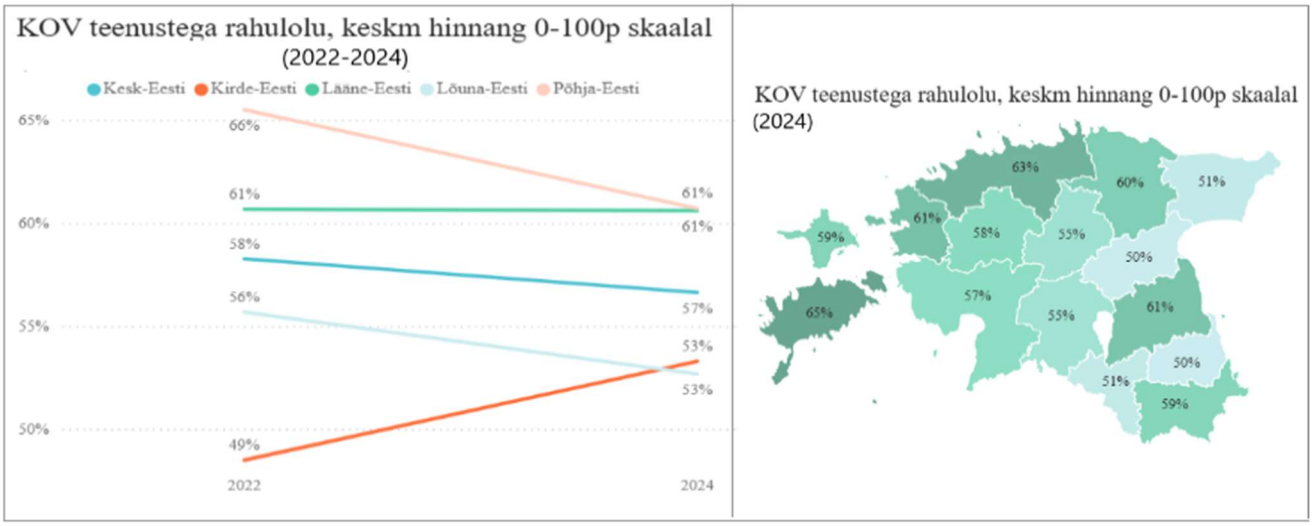

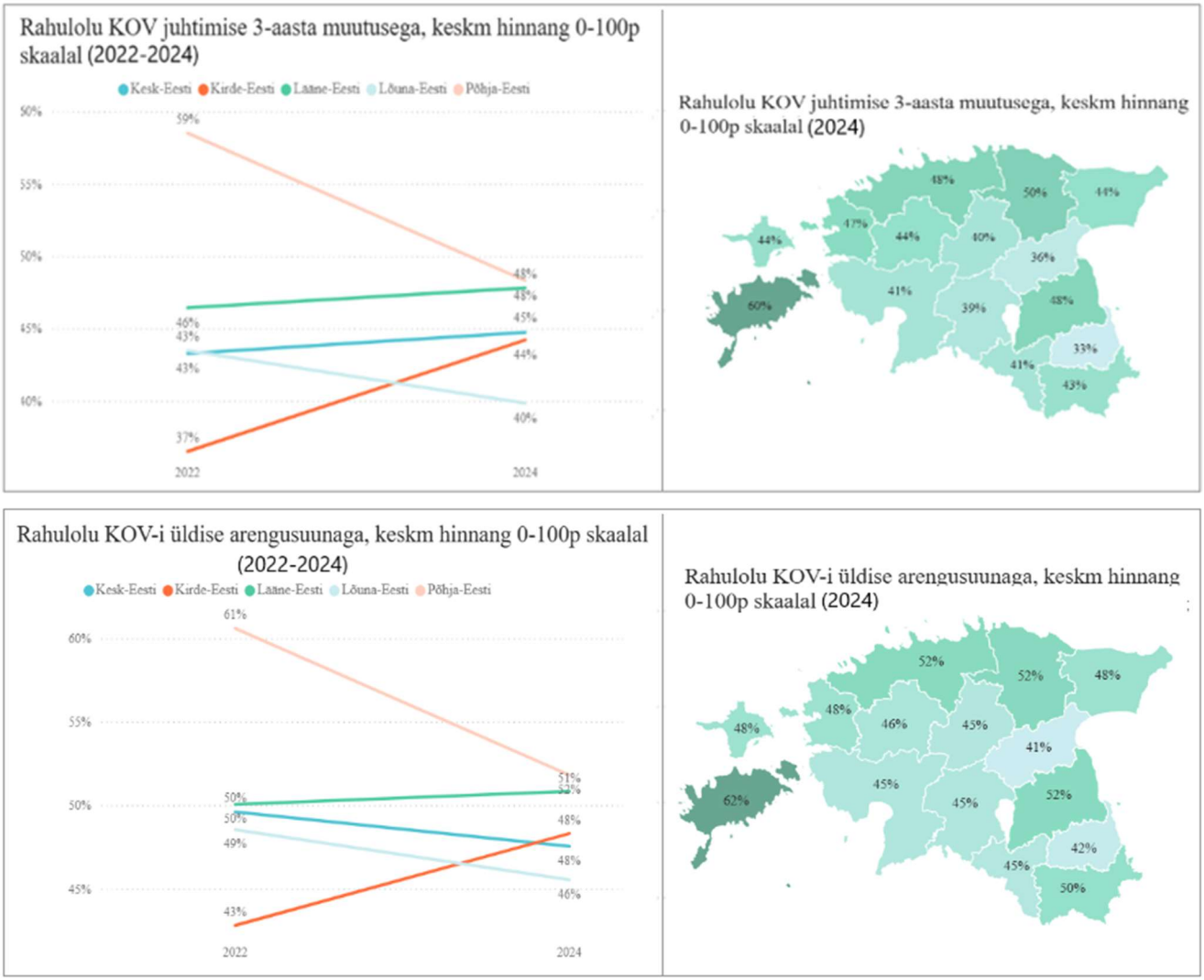

Joon. 8. Muutused juurprobleemi seirenäitajates

Seda, kuidas inimesed tunnetavad kohalike omavalitsuste haldus- ja arendusvõimekuse olukorda ja muutuseid eri piirkondades, väljendab hästi elanike rahulolu oma koduomavalitsuse juhtimise ja arenguga ning kohalike avalike teenustega. **„Eesti 2035“ strateegia näeb oluliste arenguvajadustena** ette kohaliku omavalitsuse võimekuse tugevdamist ning vajadust kindlustada igale inimesele kvaliteetsete avalike teenuste kättesaadavus kas füüsilises ruumis või digitaalselt.

Elanike *rahulolus KOV teenustega*[6] on piirkondade vahel erinevused võrreldes eelmise küsitluse hinnangutega mõnevõrra vähenenud – kui keskmisest selgelt kõrgem rahulolu on Põhja-Eestis/Harjumaal ja Lääne-Eestis (keskmiselt 61 ja 59 punkti 100-st), siis kõige vähem

[6] *Rahulolu 2022.a ja 2020.a võrdluses tuleb arvestada erinevustega küsitluste hindamisskaalas. Mõlema aasta hinnangud on tagantjärele teisendatud ühtsele 0-100 punkti skaalale, kuid siiski saab usaldusväärsemaid järeldusi teha vaid piirkondade vaheliste erinevuste võrdlemisel, mitte ühes ja samas piirkonnas 2 aasta vahel toimunud muutuste kohta. Märkus puudutab ka teisi rahuloluhinnangutel põhinevaid seiremõõdikuid seireülevaates juurprobleemide 3, 4, 5, 6 ja 9 all. NUTS3 piirkondade puhul on arvutatud vastavate maakondade keskmiste rahulolunäitajate aritmeetiline keskmine.*

ollakse teenustega rahul Kirde-Eestis/Ida-Virumaal (53 punkti). Paraku on osa erisuste vähenemisest tingitud rahulolu vähenemisest Harjumaal. Maakondadest on kõige madalam KOV teenustega rahulolu Pärnu ja Järva maakonnas, keskmiselt 48 punkti. Omavalitsuste vahelises võrdluses on erinevused rahulolu KOV-teenustega aga väga suured – ulatudes 84 vaid 38 ja 39 punktist Lääneranna ja Põlva vallas kuni 84 punktini Muhu vallas.

Vähenenud on piirkondlikud erinevused ka *rahulolus omavalitsuse juhtimise muutustega,* mis sarnaselt KOV teenustega rahulolust tuleneb suurimal määral Harjumaa/Põhja-Eesti rahulolu märgatavast langusest ning rahulolu suurenemisest Ida-Virumaal. Kahanenud on rahulolu ka Lõuna-Eestis, mis on muutunud KOV juhtimise suunaga vähim rahulolevaks piiirkonnaks. Maakondade võrdluses on rahulolu viimase küsitluse andmetel kõige kõrgem Saaremaal (62 punkti) ja kõige tagasihoidlikum Pärnumaal (33 punkti). KOV-de võrdluses varieerub keskmine rahulolu seejuures koguni 22 punktist Lääneranna (eeldatavasti seotud ka Metsküla kooli sulgemisotsusega) ja Põlva vallas kuni 79 punktini Muhu vallas.

Sarnased regionaalsed erinevused ja muutuste mustrid ilmnevad ka rahulolus koduomavalitsuse üldise arengusuunaga: Põhja-Eestit/Harjumaad ilmestab märkimisväärne langus, samas kui Ida-Virumaal on rahulolu kasvanud, mistõttu erisused on kahanenud, aga seda Harjumaa rahulolu kahanemise hinnaga. Üksikute maakondade lõikes on kõige kõrgem rahulolu keskmiselt 62 punktiga Saaremaal ja kõige madalam Jõgeva- ja Valgamaal, ulatudes keskmiselt 41-42 punkti tasemeni. Kohalike omavalitsuste lõikes varieerub keskmine rahulolu aga koguni 24 punktist Lääneranna vallas 81 punktini Muhu vallas.

😟 rahulolu muutustega KOVi juhtimises ja arengus on suuremate piirkondade lõikes ühtlustunud, kuid püsib eri KOV-de võrdluses märkimisväärne

Seejuures on tähelepanuväärne, et **elanikkonna *usaldus kohaliku omavalitsuse ja Vabariigi Valitsuse vastu* on Ida-Virumaal jätkuvalt madalam kui mujal Eestis**. Kui usaldus Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu vastu on Ida-Virumaal viimasel ajal riigi keskmisele lähenenud siis näiteks KOV institutsiooni usaldas 2024.a detsembris vaid 35% idavirumaalasi, samal ajal kui Eestis keskmiselt küündis usaldus 59%-ni[7]. See peegeldab paraku ka suuremat avaliku võimu vastaste meeleolude ja julgeolekuohu riske ning vastuvõtlikkust Venemaa vaenulikule mõjutustegevusele selles piirkonnas.

Pärast 2022. aastat on *kohalike omavalitsuste finantsolukord* stabiliseerunud keskmisel tasemel. KOVde finantsolukord kujundab omakorda nende investeerimisvõimekuse ja suutlikkuse viia ellu arendusprojekte, kas siis ainult omavahendite või ka toetusmeetmete kaasfinantseerimise kaudu. Kui mitmetes omavalitsustes on minuomavalitsus.ee *finantsolukorra indeks*[8] 2025. aastaks võrreldes nt 3 aasta tagusega võrreldes paranenud, on erinevused omavalitsuste vahel finantsolukorras siiski arvestatavad, jäädes 1,6 ja 4,4 punkti vahele (vt ka joon 18). Kui vaadata omavalitsuste tulusid, siis viimase haldusreformi tulemusel kahanes suurima ja väikseima tuluga omavalitsuste tuluvahe ühe elaniku kohta umbes poole võrra. Nüüdseks on see erinevus aga taas suurenenud, samuti on jätkuvalt kasvav surve

😟 KOV-de vähene finantsautonoomia viitab jätkuvalt vajadusele riigi sekkumiste järgi omavalitsuste finantsvõimekuse järele aitamiseks

[7] *Allikas: https://riigikantselei.ee/uuringud?view_instance=0&current_page=1*

[8] *Indeksi arvutamise aluseks on KOVi netovõlakoormus põhitegevuse tulemist, põhitegevuse tulem amortisatsioonist, likviidsed varad ja reservid põhitegevuse kuludest, KOV töötajate töötasu riigi ja regiooni keskmisest, põhitegevuse tulude reaalkasv, finantskulud põhitegevuse tulemist ning KOV hoonete seisundi hinnang.*

KOVde tuludest kiiremale kulude tõstmisele. Piirkondlikult erinev majandusareng toob jätkuvalt rohkem tulumaksutulu eelkõige majanduslikult aktiivsemates piirkondades, mis on peamine tulubaasi erinevuste tekitaja KOV-de vahel.

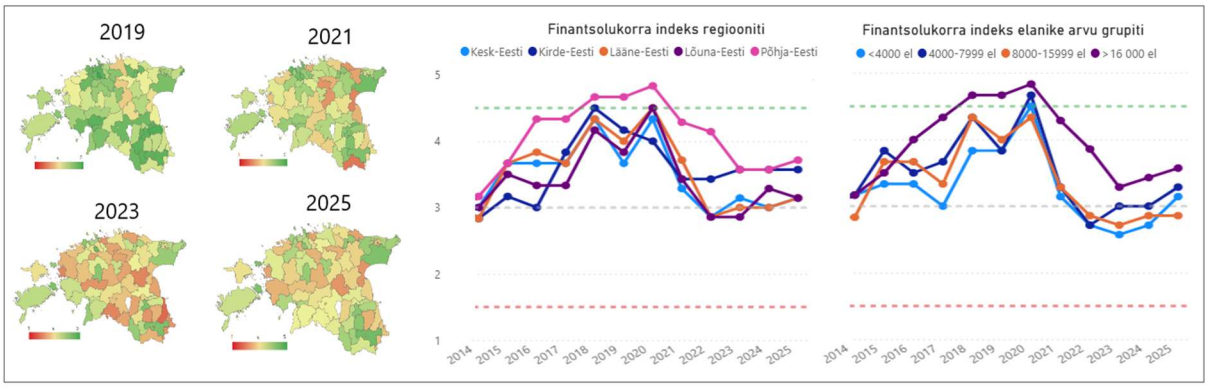

Joonis 18. *Muutused KOV-de finantsolukorras 2014-2025*[9]

Suuresti ebaühtlasest maksulaekumisest põhjustatud *piirkondlikke erinevusi omavalitsuste* tulubaasis ühtlustatakse tasandusfondiga, milles on arvestatud piirkonna demograafiast, ääremaalisusest jm näitajatest tulenevaid erinevusi omavalitsuste kuluvajaduses. Vajadust jõulisema riikliku sekkumise järele tulubaasi erinevuste vähendamiseks KOV-de vahel näitab ilmekalt ka see, et Eesti on jätkuvalt ühe piiratuma KOV finantsautonoomia ja suurema tsentraliseeritusega riike, kus omavalitsuste tulubaas sõltub suurel määral riigilt saadud toetustest ning omavahendeid piirkondlikeks investeeringuteks napib. Viimaste OECD võrdlusandmete kohaselt (2024) olid Eesti omavalitsused OECD riikide võrdluses kõige väiksema kohalike maksutulude ja ühe kõrgema väliste toetuste osakaaluga.

OECD varasemad uuringud on näidanud, et sisuline detsentraliseerimine ja suurem finantsautonoomia suurendab riigivalitsemise tõhusust ja avalike teenuste kvaliteeti ning on positiivses korrelatsioonis riikide SKT suurusega. Kodanike ootuste ja KOV-ide teenuste osutamise ning elukeskkonna arendamise võimekuse parem tasakaal on saavutatav eelkõige kohaliku finantsautonoomia suurendamise kaudu. See tagab KOV-idele ka paremad võimalused teenuste osutamiseks ja elukeskkonna arendamiseks ning loob eeldused teenuste piirkonniti ühtlasemaks kvaliteediks ja kättesaadavuseks. Elaniku kohta suurema tulubaasiga KOV-idel on suhteline eelis arengu ja konkurentsivõime tugevdamisel nõrgemate ees, võimendades sellega regionaalset ebavõrdsust veelgi. Seetõttu on vajalik, et riik suudaks hoolitseda selle eest, et erinevus KOV võimekuses ei kujuneks üleliia suureks, ja suurendaks KOV finantsautonoomiat.

[9] *Allikas: https://minuomavalitsus.ee/omavalitsuste-finantsolukorra-indeks*

Rakendusplaani elluviimine

Juurprobleemi leevendamisesse panustanud olulisemad tegevused

- **Kohalike omavalitsuste arendusvõimekuse tugevdamisel** jätkati toetusmeedet *KOVide võimestamiseks roheliste investeeringute tegemisel,* millest toetati 2025. aastal kokku 25 KOVi tuuleenergeetika arendamise planeeringute ettevalmistamist ja spetsialistide palkamist. Kohaliku ettevõtluskeskkonna arendamise suunal toetati mitmeid arendus- ja koolitusprogramme ning töötubasid KOV ametnikele ja MAK võrgustikele. Lisaks on ministeeriumid viinud läbi mitmeid koolitusi juhendmaterjalide koostamisi jm tugitegevusi KOVide võimekuse tugevdamiseks oma vastutusvaldkondades (vt. ka Lisa tegevus 9.2).

😊 Ministeeriumid osutasid laialdaselt tugitegevusi oma vastutusalas KOV teenistujate võimekuse edendamiseks

- **Kohalike omavalitsuste finantsautonoomia tugevdamisel** laiendati alates 1. jaanuarist 2026 kehtima hakanud maamaksuseaduse muudatusega KOVide otsustusõigust maamaksu kujundamisel, andes neile võimaluse kehtestada maamaksu aastase tõusu piirmäär ja määrata koduomaniku maamaksusoodustuse suurus seaduses sätestatud ulatuses. Samuti valmistati ette väljatöötamiskavatsus KOVide toetusfondi toetuste tulubaasi andmiseks ja edasine eelnõu plaaniga esitada see Vabariigi Valitsusele 2026. a teises pooles.

😊 Valmistati ette eelnõud uuteks KOV-de finantsvõimekust ja -autonoomiat suurendavateks maksu-lahendusteks

- **KOVde IKT ja digi-teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse arendamise suunal** jätkus JDMi digiühiskonna arengu toetusmeetmetest toetus KOVide IKT kesksetele arendustele. Samuti on jätkatud KOVide riskihalduse ja kriisivalmiduse hindamise veebirakenduse *sitikas-risk.valitsus.ee* arendustöid Riigikantselei ja Päästeameti koostöös. Samuti on omavalitsustele loodud võimalus liituda *riigi kesksete tugiteenuste platvormiga RTIP* ja tööle rakendus KOVidele *planeeringute menetlemise digitaalne keskkond PLANIS*. Riigikantselei hallatava Valitsusportaali platvormilahendusena liidestatud *Omavalitsusportaal* on kasutuses juba enam kui 30 veebilehe pidamiseks.

😊 Arendati uusi KOVde tööprotsesse ja teenuseid toetavaid digitaalseid platvorme

- **Kohalike omavalitsuste turvalisuse ja kriisijuhtimise valmiduse tõstmiseks** on Siseministeerium toetanud KOVide sihtotstarbelise tegevustoetusega (9615 eurot aastas) kriisivõimekuse suurendamiseks ning jätkanud regionaalsete kriisikomisjonide nõustamist ja ühiskohtumisi.

- **Ida-Virumaa tegevuskava 2030** tegevustest alustati 2025. aastast 2-aastase projekti elluviimist soolise võrdõiguslikkuse ja võrdsete võimaluste edendamise koolitus- ja tugisüsteemi väljaarendamiseks Ida-Virumaal.

- **Kagu-Eesti tegevuskava 2030** elluviimisse panustati sotsiaalvaldkonna arendusprogrammi toetusmeetmest eraldi taotlusvooru korraldamisega Kagu-Eesti piirkonna sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamiseks. Taotlusvoorus rakendati soodsamaid kriteeriume Kagu-Eesti taotlejatele võrreldes üle-eestilise meetmega. Kokku rahastati 9 projekti kogueelarvega 3,5 milj eurot.

Tegevuste elluviimisel esinenud puudused

- **KOV-de võimaluste suurendamiseks ettevõtluskeskkonna arendamisel** valmistas Regionaal- ja Põllumajandusministeerium ette kohalike maksude seaduse jt seaduste muutmise eelnõu väljatöötamiskavatsuse ning esitas valitsuskabinetile aruteluks koos ettepanekuga lisada kohalike maksude loetellu sotsiaalse taristu arendustasu ja päikesepargi tasu. Väljapakutud lahendus valitsuskabineti toetust ei leidnud.
- KOV-de haldus- ja arendusvõimekuse edasiseks tugevdamiseks **töötati välja seaduseelnõu KOV-de ühinemistoetuse taastamiseks**, mis läbis 2025.a sügisel ametliku kooskõlastusringi, kuid kuna ühinemistoetuse summade eraldamiseks riigieelarvest kokkulepet ei saavutatud, otsustati, et enne 2026. a sügist eelnõuga edasi ei liiguta. RESi raames on tehtud uuesti ettepanek näha riigieelarvest ühinemistoetuse taastamiseks vajalikud vahendid.

☹ Takerdunud on KOV-dele ühinemistoetuse taastamise ning ettevõtluse edendamist motiveerivate arendustasude sisseseadmise katsed

Toetusmeetmete panus

KOV-ide arendus-, finants- ja teenuste osutamise võimekuste piirkondlike erisuste leevendamisse potentsiaalselt panustavateks meetmeteks on siinses analüüsis loetud valdav enamus KOV üksustele suunatud meetmetest, mis ei ole kajastatud muude juurprobleemide all (nagu näiteks haridus-, spordi-, noorsootöö ja kultuurvaldkonna meetmed, mis on kajastatud juurprobleemi 4 all).

Suurima toetuste mahuga meetmete hulgas on lastele ja peredele suunatud ning muude sotsiaalteenuste arendamise meetmed ning KOV hoonete energiatõhususe suurendamise meetmed. Spetsiaalselt Ida-Virumaale oli suunatud Õiglase Ülemineku Fondist rahastatud KOV investeeringute toetus, mistõttu sellesse piirkonda jõudis toetusest enim nii absoluutarvestuses kui elaniku kohta. Elaniku kohta väikseim oli toetus samas kõige suurema rahvaarvuga Harjumaal.

Seega on KOV-de arendus-, finants- ja teenuste osutamise võimekust toetavate toetusmeetmete rakendamisel **olnud laias laastus piirkonniti ühtlasemat KOV võimekust toetav mõju**. Paraku torkab Lõuna-Eesti puhul silma muude NUTS3 piirkondade kõrval (v.a Põhja-Eesti) suhteliselt väiksem toetuste kogusumma elaniku kohta, vaatamata kesisemale rahulolule KOV arengu ja juhtimisega.

Tabel 9. Haakuvate toetusmeetmete toetuste piirkondlik jaotus (eurot elaniku kohta) võrdluses juurprobleemi seirenäitajatega

	...protsenti Eesti keskmisest	Põhja	Kesk	Kirde	Lääne	Lõuna
Seiremõõdikud	Rahulolu KOV juhtimise 3 aasta muutusega, keskm hinnang 0-100 (2024)	104	96	95	103	86
	Rahulolu KOV-i üldise arengusuunaga, keskm hinnang 0-100 (2024)	102	94	95	100	90
	KOV teenustega rahulolu, keskm hinnang 0-100 (2024)	103	96	91	103	90
Toetusmeetmed	Rahastus haakuvatest toetusmeetmetest 2023-2025	28	150	308	159	116

2.10 Juurprobleem 10: piirkondlikud erinevused KOV-de arenguväljavaadetes seoses rahvastikumuutustega

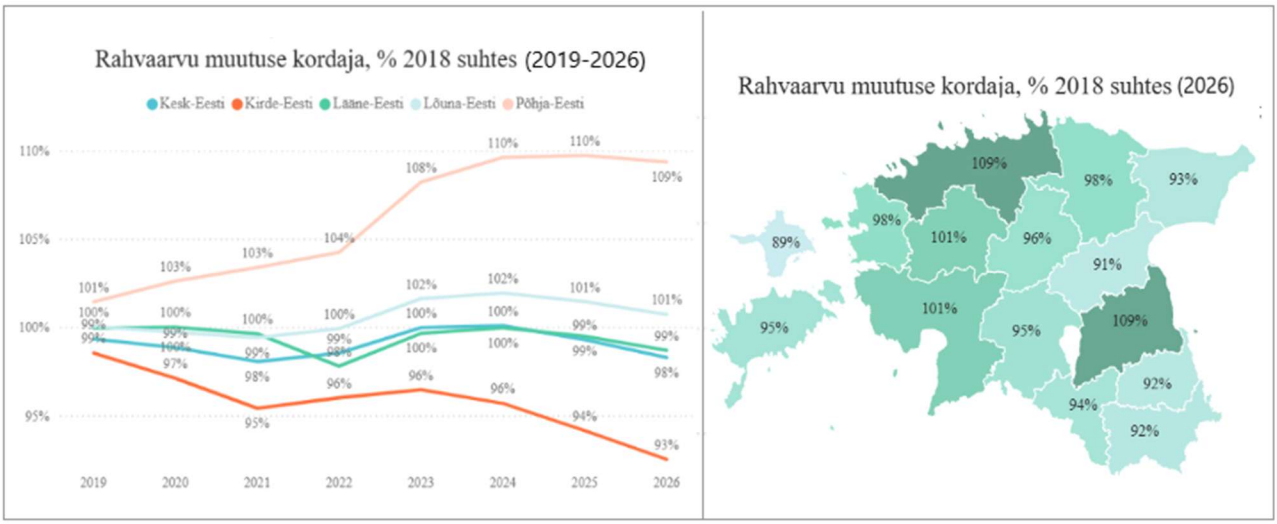

Joon. 9. Muutused juurprobleemi seirenäitajates 2020-2025

Piirkondade rahvastikumuutused on määrava tähtsusega piirkondade pikaajaliste arenguväljavaadete ja regionaalse ebavõrdsuse kujunemisel. Piirkondlikke erinevusi rahvastikumuutustes ja eri piirkondade demograafilist olukorda veab endiselt eelkõige pealinnaregiooni tõmbejõud ja sellega kaasnev suuremate linnapiirkondade suunaline ränne. Isegi juhul kui rahvaarv on rände arvelt kasvanud, ei suuda see kusagil mujal peale paari suurima linnapiirkonna kompenseerida negatiivse loomuliku iibe arvelt toimuvat rahvaarvu vähenemist. Selle taustal seisavad eriti keskustest kaugemale jäävad hõreasustusega piirkonnad silmitsi kahaneva ja kiiremini vananeva rahvastiku väljakutsetega. Toimuvad rahvastikumuutused seavad sealsete piirkondade kohalikud omavalitsused palju keerulisemasse arenguolukorda, puudutades nii piirkondliku ettevõtluse arendamist, teenuste kättesaadavuse tagamist, taristu ülalpidamist ja arendamist kui ka piirkonna arendustegevust laiemalt.

☹ Rahvaarv on pöördunud enamikes piirkondades taas langusesse, rahvastikutrendid ja nende mõju arengule on piirkonniti jätkuvalt väga erinev

Piirkondade rahvaarvu muutuseid kajastavad Statistikaameti andmed näitavad, et ühelt poolt on **viimasel paaril aastal piirkondade vahelised erinevused rahvaarvu muutustes pigem stabiliseerunud.** Samas pikema aja jooksul (2018-26) **on rahvaarv NUTS3 piirkondadest kasvanud ainsana Põhja-Eestis/Harjumaal** (9%) ja maakondadest veel Tartu- (9%), Pärnu- (3% ja Raplamaal (1%). Ülejäänud maakondades on rahvaarv kahanenud, enim Hiiumaal (-11%), Jõgevamaal (-9%), Põlvamaal (-8%) ja Ida-Virumaal (-7%). Kui vahepealsetel aastatel püsis rahvastik eelkõige tagasirände ja Ukraina sõja põgenike arvelt enamikes maakondades kasvutrendis, siis **pärast 2023.-24. aastat on toimunud taaskord pööre piirkondade rahvaarvu kahanemise suunas.** Kahel viimase aastal on rahvaarv pisut kasvanud vaid Tartumaal ja kõige kiiremini vähenenud Ida-Virumaal (3% jagu). **Asustussüsteemi siseses vaates on jätkunud rahvastiku kasv koondumine suuremate linnapiirkondade**

lähiümbrusse, mujal ei ole püsivamate kasvutrendideni jõudnud, kuigi paikkonniti on lühemaajalist rahvaarvu suurenemist siin-seal ette tulnud.

Selged erinevused rahvastikumuutustes on jätkuvalt ka maa- ja linnapiirkondade vahel. Statistikaameti andmetel elas 2026. aastal linnalises asustuspiirkonnas 63,9% ning maa- ja väikelinnalises asustuspiirkonnas kokku 36,1% rahvastikust. 5 aastaga on linnalises asustuspiirkonnas elav rahvastik aga 3,2%-punkti võrra kasvanud ja maalises piirkonnas sama palju, ehk ligemale 14 000 inimese võrra, vähenenud.

- **Piirkondlikud rahvastikumuutused ei ole paraku vastanud ka strateegias „Eesti 2035“ seatud sihile, et väljaspool Harju- ja Tartumaad elavate inimeste osakaal ei väheneks. Viimase 6 aastaga on see osakaal jätkanud kahanemist 0,2-0,6%-punkti jagu aastas, ulatudes 2026. aastaks 40,5%-ni kogu riigi rahvastikust**

Seniste rahvastikuarengute jätkumisel ei suuda enamik Eesti maakonnakeskusi enam kestlikult toimida tugeva keskuslinnana. Pealinna tööalane toimepiirkond hõlmab praeguseks juba 31% Eesti territooriumist ning selles elab ligemale 700 000 inimest. Aastaks 2050 kasvab seniste trendide jätkudes ainsana Tallinna ning Tallinna, Tartu ja mõne Pärnu linna lähivalla elanike arv. Tartu ja Pärnu rahvaarvu kahanemine jääb 10% piiresse ning enamik maakonnakeskustest kaotab enam kui veerandi oma tänastest elanikest. Enim kaotavad suurtest linnaregioonidest kaugemale jäävad Ida-, Lõuna- ja Kesk-Eesti linnad ja vallad. Senise rände jätkudes kaotavad paljud kohalikud omavalitsused aastaks 2050 võrreldes praegusega ka rohkem kui 50% lastest vanuses 0-14, kuigi noorte pealekasv on piirkonna kestlikule arenguvõimele võtmetähtsusega. Olgugi et juba praegu on suurtest linnaregioonidest kaugemale jäävates piirkondades eakate osakaal suur, siis praeguste rändetrendide jätkudes toimub rahvastiku vananemine seal edaspidi veelgi kiirema tempoga[10].

[10] *Allikas: Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ Asustuse arengustsenaariumite koonduuring“ Hendrikson OÜ, EKA, Tartu Ülikool, 2025*

Joonis. 21. *Rahvaarvu muutuste prognoos seniste rändesuundumuste jätkudes 2024-2050*[11]

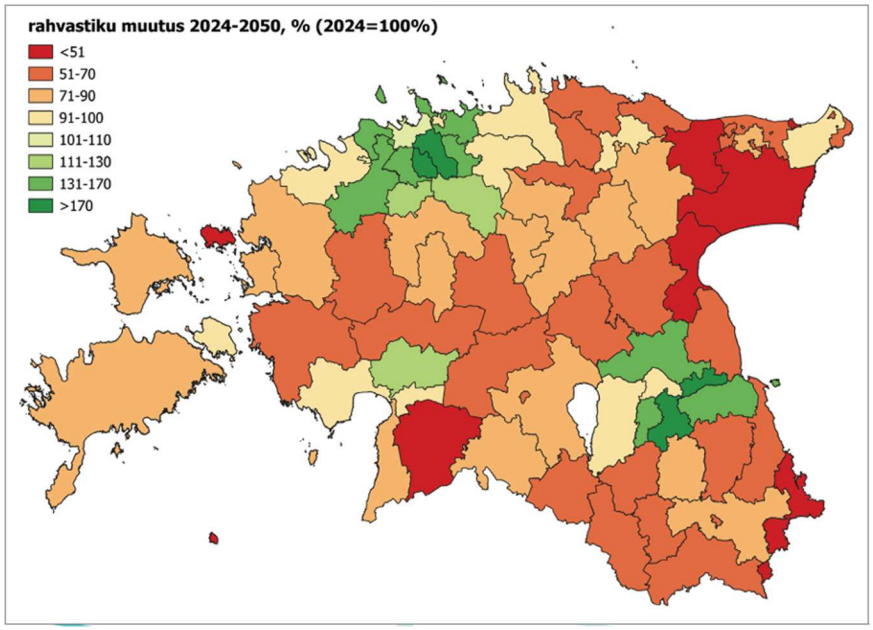

Piirkondlikud erinevused rahvastikumuutustes seavad eri piirkondade arengule selgelt erinevaid väljakutseid. *Kahaneva elanike arvuga piirkondades* on suureneva surve all vajaliku tööjõu, kvaliteetsete teenuste ning hea kohapealse haldus- ja arendusvõimekuse tagamine. Samuti vajab kohandamist väheneva nõudlusega sealne taristu, mis on enamasti üles ehitatud oluliselt suurema arvu elanike teenindamiseks ja mille ülalpidamine endises mahus ja efektiivsusega on majanduslikult ülejõukäiv. Kahanevates piirkondades on vaja toetada nende kestlikku kohandamist kahanemisega (sh teenuste uuenduslike osutamisviiside, avalike hoonete ruumikasutuse tõhustamise, heade ühenduste loomisega keskustega, samuti kaugtöö, kogukondliku arendustegevuse ja uusi võimalusi ära kasutava ettevõtluse arendamise jmt kaudu). *Kiirelt kasvavates linnapiirkondades* on seevastu püsivaks väljakutseks tasakaalu leidmine elanike arvu edasise hoogsa kasvu võimaldamise ning kõigile elanikele teenuste ja taristu ning hea elukeskkonna tagamise võimekuse vahel. Aga ka kestliku maakasutuse ja transpordi, eri maakasutushuvide tasakaalustamine (eriti looduskeskkonna ning elamu, äri- ja põllumajandusliku maakasutuse vahel) ja mitme-keskuselise kompaktse asustuse arendamine.

Rakendusplaani tegevuste elluviimine

RETKi koostamisel on lähtutud eeldusest, et piirkondlike rahvastikumuutustega seotud väljakutsetesse panustavad sisuliselt kõik ülejäänud RETKi rakendusplaani tegevused, mistõttu selle konkreetse juurprobleemi leevendamisele enam panustanud tegevusi siin peatükis spetsiaalselt esile tõstetud ei ole.

[11] ibid

3. Regionaalarengu juurprobleemide üleste RETK-i tegevuste elluviimine

Järgnev peatükk annab ülevaate 2025. aastal ellu viidud olulisematest RETKi juurprobleemide ülestest tegevustest (rakendusplaani avaosa), mis puudutavad regionaalpoliitika juhtimise keskseid väljakutseid ja panustavad omakorda kaudsemalt iga üksiku regionaalarengu juurprobleemi leevendamisele.

Olulisemad edasiminekud 2025. aastal

- **ELi perioodi 2021-27 toetusmeetmete regionaalarengut tasakaalustava mõju tugevdamiseks** jätkas Regionaal- ja Põllumajandusministeerium valdkonnaministeeriumide nõustamist toetusmeetmete ettevalmistamisel eesmärgiga suurendada nendes piirkonniti diferentseeritud lahenduste kasutuselevõttu regionaalarengut tasakaalustava mõju suurendamiseks. Konsultatsioone anti ministeeriumitele 2025. aastal ÜKP, ÕÜF ja RRF meetmete toetuse andmise tingimuste ettevalmistamisel, uuendamisel või hindamismetoodikate väljatöötamisel kokku 104 korral.

😊 Pisut on suurenenud valdkondlikes toetusmeetmetes regionaalarengus se panustavate lahenduste kavandamine

- Selle tulemusel on **paranenud ministeeriumide valmidus analüüsida oma valdkonna ELi struktuuritoetuste kavandamisel regionaalseid erisusi ja piirkonniti erinevaid sekkumisvajadusi ning kavandada toetuse andmise tingimustes lahendusi meetmete regionaalarengut tasakaalustava mõju suurendamiseks.** Seejuures on regionaalarengut tasakaalustavate sekkumistena kasutatud meetmete suunamist konkreetsele piirkonnale (eriti ÕÜFi meetmed Ida-Virumaale ja mõned meetmed Kagu-Eestile), piirkonniti erinevaid toetusmäärasid, toetusvahendite piirkondade vahelist eeljaotust ja boonuspunkte hindamisel teatud piirkondadele või regionaalarengut mõjutavatele projektidele. Üksikutel puhkudel on meetmetes nähtud ette ka kindlate piirkondade taotlejate eelvõimestamist ja eraldi toetatavaid tegevusi konkreetsetele piirkondadele.

- 2025. aastal alustati Rahandusministeeriumi koordineerimisel ettevalmistust ka ELi 2028-34 perioodi struktuurivahendite kasutuselevõtuks. Sealhulgas valmistati REMi eestvedamisel koostöös MKMi, KLIMi ja KUMiga ette **katusmissioon "Mitmekeskuseline Eesti“**, mille eesmärk on suunata tulevasi struktuurivahendeid regionaalarengu ja piirkondade arenguvajadustest ning üleriigilise planeeringu "Eesti 2050" suunistest lähtuva asustuse arengu ja riigi tasakaalustatud ruumilise arengu toetamiseks. Lisaks regionaalarengu toetustele hõlmab see rahastamisettepanek plaani muude riigiplaani valdkondlike sekkumiste ruumilise suunamise põhimõtete kujundamiseks.

😊 Valmistati ette „Mitmekesku-selise Eesti“ katusmissioon uue ELi perioodi vahendite kasutamiseks regionaalarengu toetamisel

- **Regionaaltasandi arendustegevuse ning selle mitmetasandilise koordinatsiooni ja koostöö tugevdamiseks** viidi Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi eestvedamisel lõpule *regionaalsete ettevõtluskeskkonna arengulepete ja nõukogude loomise pilootalgatused* Lõuna- ja Kesk-Eesti regioonides koostöös teiste ministeeriumite ning leppepiirkondade maakondlike arenguorganisatsioonide, ülikoolide ja ettevõtjatega. Arengulepete protsessi tutvustati 2025. a lõpus Vabariigi Valitsusele, kus saadi senisele protsessile ja selle jätkamisele heakskiit. Seejuures jätkub arenguleppe nõukogude tööle

😊 Pisut on suurenenud valdkondlikes toetusmeetmetes

rakendamine ja kaasamine riiklike poliitikate, strateegiate ja meetmete kujundamisse. Jätkub ka arengulepete elluviimiseks täpsemate tegevuskavade koostamine, nende elluviimist toetavate rahastusmeetmete kujundamine, arengulepete protsessile õigusliku aluse loomine ja sidumine muude strateegiliste dokumentide süsteemiga. Samuti tehakse ettevalmistusi regionaalsete arengulepete protsessi laiendamiseks Eesti ülejäänud piirkondadele.

regionaalarengus se panustavate lahenduste kavandamine

- Väga suure tähtsusega tegevusena piirkondliku arengu planeerimise ja juhtimise raamistikus jätkus **üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ ettevalmistamine**, mille eesmärk on määratleda Eesti asustussüsteemi ja ruumikasutuse pikaajalised arengusuunad ning ruumilise arengu põhimõtted aastani 2050, olles seeläbi üks regionaalarengu suunamise olulisi lähtekohti. 2025. aastal valmis *Üleriigilise planeeringu asustuse arengustsenaariumide koonduuring*, mille tulemusi ja järeldusi on kasutatud planeeringulahenduse ettevalmistamisel. Regionaalarengu seisukohalt on oluline, et „Eesti 2050“ eelnõu keskseks lähenemiseks on kujunenud **„tugevate keskuste Eesti“ kontseptsioon**. Selle eesmärk on suunata asustuse arengut, tugevdades oma tagamaaga hästi seotud regionaalseid ja piirkondlikke keskusi. Tugevad keskused aitavad parandada töökohtade ja teenuste kättesaadavust, toetada ettevõtluse arengut ning luua head eeldused elukvaliteediks ja eneseteostuseks eri piirkondades üle Eesti. „Eesti 2050“ planeeringulahendus on kavas kehtestada 2026. aasta lõpuks.

😊 Jätkus regionaalsete arengulepete protsessi edasiarendus, mille põhieesmärk on regionaaltasandi arendustegevuse koordinatsiooni tugevdamine

- Põhjalikumalt **analüüsiti arenguväljakutseid ja regionaalpoliitilisi sekkumisvajadusi Eesti idapiiri regioonide arendamiseks** seoses Venemaa agressioonisõjaga Ukrainas ja uue geopoliitilise olukorraga kaasnenud mõjudega. 2025. a II pooles toimus idapiiri regioonide analüüsiraporti ettevalmistamine koos ettepanekutega sekkumisteks idapiiriregioonide arengu vajaduste toetamiseks (raport valmis 2026. a aprillis, misjärel esitati selle tulemusi Vabariigi Valitsusele). Raport tegi muuhulgas ettepaneku käsitleda idapiirialade peamise fookusteemana rahvastikukao leevendamist eelkõige majandus- ja elukeskkonna ning kogukonna vastupanuvõime parandamisele suunatud tegevuste kaudu. Raporti järelduste ja soovitustega arvestatakse edaspidi ELi perioodi 2028+ struktuurivahenditest ja riigieelarvest rahastatavate toetusmeetmete kavandamisel.

😊 Jätkus uue üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ kui muuhulgas regionaalse arengu suunamise võtmestrateegia ettevalmistamine

- Mitmed ministeeriumid on kinnitanud **regionaalsete vajaduste arvestamist oma valdkonna arengukavade ja TERE-programmide koostamisel** (nt *Digiühiskonna arengukava 2035*, *Turismi pikk vaade 2025-2035 ning hariduse ja noorte valdkonna TERE-programm*). Samuti on jälgitud valdkonna arengukavade vahehindamisel valdkonna arenguolukorda seiremõõdikute kaudu võimalusel ka regionaalses lõikes. Kogemus näitab, et pigem on regionaalse mõõtmega arvestamine valdkonna arengukavade koostamisel ja vahehindamistes paari viimase aastaga mõnevõrra tugevnenud, kuid tervikuna on selles siiski regionaalarengu tõhusamaks valdkonnaüleseks juhtimiseks veel olulist arenguruumi.

Senisest enam tähelepanu vajavad tegevused

- **Valdkondlike strateegiadokumentide ja õigusaktide eelnõude puhul on mõju regionaalarengule hinnatud varasemast teadlikumalt ja laialdasemalt.** Ka REMi regionaalpoliitika osakond on aktiivsemalt suunanud valdkonnaministeeriume eelnõude väljatöötamiskavatsustes ja eelnõude kooskõlastuse käigus regionaalse mõju hindamisele selleks välja töötatud juhendite toel. Sellele vaatamata on **vaja regionaalse mõju hindamise sisulist kvaliteeti jätkuvalt tõsta**. Eelnõude kooskõlastamiselt saadud kogemuste põhjal on mõju regionaalarengule hinnatud sageli siiski pealiskaudselt, vastavatest abistavatest juhenditest lähtumata, regionaalarengu mõju avaldumise mehhanisme ning mõju erinevat tüüpi piirkondadele piisavalt läbi mõtlemata. Samuti on vaja tagada, et toodaks ausamalt välja ka eelnõudega kaasneda võiv negatiivne mõju ning planeeritaks sihipärasemalt lahendusi vastava negatiivse mõju leevendamiseks ning samuti regionaalarengut toetava mõju tugevdamiseks.

  Olukorra parandamiseks on Regionaal- ja Põllumajandusministeerium täiustamas ka regionaalarengu mõju hindamise kontrollküsimustikku, arendamas välja selle elektroonilist versiooni ning jätkamas valdkonnaministeeriumite nõustamist regionaalarengu mõju hindamisel, tuginedes seejuures ka hiljutise ELi fondide toetusmeetmete ning valdkonnapoliitikate muu õigusloome ja strateegiadokumentide regionaalarengu mõju hindamise tõhustamisele suunatud „koosloome arengukiirendi“ projekti käigus saadud teadmusele.

☹️😊 Ministeeriumide valmidus suunata oma poliitikate, ELi struktuuri-toetuste, õigusaktide ja strateegiate piirkondlikku mõju on suurenenud, kuid palju on veel parandamisruumi

4. Kokkuvõte ja seirest tulevad ettepanekud

4.1 RETKi seire koondjäreldused

- RETK-i seiremõõdikute analüüsi koondhinnanguna võib järeldada, et **Eestis püsivad märkimisväärsed piirkondade vahelised arenguerinevused.** Vaatamata üksikutele märkidele regionaalse ebavõrdsuse vähenemisest ei ole muutused piisavalt püsivad, **et saavutada „Eesti 2035" ja teiste riigi arengudokumentide regionaalse tasakaalustatuse eesmärke.**

- Suures pildis kinnitavad RETKi juurprobleemide seiremõõdikute viimased muutused tõsiasja, et **regionaalne ebavõrdsus joonistub kõige drastilisemalt välja Harjumaa võrdluses ülejäänud Eestiga.**

- **Eriti suured arenguerinevused ilmnevad jätkuvalt *ettevõtlusarengu näitajates* ja *kõrgemalt haritud tööjõu kättesaadavuses***, mis kujundavad olulisel määral piirkondade edasisi arenguvõimalusi. Piirkondade vaheline arengulõhe on siin eriti ilmekas paremal arengujärjel olevate suuremate linnapiirkondadega maakondade (Harju- ja Tartumaa) võrdluses ääremaalisemate piirkondadega, eriti Kagu-Eesti ja osa Lääne-Eesti maakondadega. Ettevõtlusaktiivsus püsib tunduvalt madalam suurtööstuslikul Ida-Virumaal. Silmatorkavamad arenguerinevused võrreldes Tallinna ja Tartu linnapiirkondadega torkavad silma ka ***elanike sissetulekutes ja vaesuses***, mõnes ***rahvatervise näitajas***, *aga* ka näiteks ***rahulolus ühistransporditeenusega***. Siingi on mahajäämus kõige nähtavam idapiiriregioonis Kagu-Eesti, Ida-Virumaa ja Jõgeva maakondades.

- Paraku näitavad RETKi juurprobleemide seirenäitajate muutused, et **piirkondade vaheline arengulõhe on jätkuvalt kasvutrendis** mitmes ettevõtlusarengut ning inimeste elukvaliteeti ja toimetulekut peegeldavas näitajas (*leibkonnaliikme keskmine netosissetulek* ja *ettevõtete eksport*), kus arenguerinevused on olnud silmatorkavamad juba pikemat aega. Samas on mõne seirenäitaja puhul paaril viimasel aastal **arengulõhe kõrgema ja madalama näitajaga piirkondade vahel ka veidi vähenenud** – nagu näitavad seireandmed *tööjõus osalemise määra*, *ettevõtete lisandväärtuse, hea terviseseisundiga inimeste osakaalu* ja *internetiühendusega leibkondade osatähtsuse* puhul. Need muutused on siiski veel liiga lühiajalised, et kinnitada piirkondlike erinevuste püsivat vähenemist.

- **Ka rahvastikusuundumused mõjutavad piirkondade pikaajalist arenguvõimet jõulisemalt ja seejuures piirkonniti erineval moel.** Rahvastiku kasv koondub jätkuvalt peamiselt Tallinna ja suuremate linnapiirkondade ümbrusse, samal ajal kui keskustest kaugemad ja hõredamalt asustatud piirkonnad seisavad silmitsi noorema ja tööealise elanikkonna kiirema kahanemisega. See nõrgendab kahanevates piirkondades tööjõu kättesaadavust, teenuste ja taristu ülalpidamise võimekust ning kohalike omavalitsuste arendusvõimekust, samas kui kasvavates linnapiirkondades suureneb surve taristule, teenustele, maakasutusele ja elukeskkonna kvaliteedile. Seetõttu on **kahanevates piirkondades** vaja arvestada vajadusega

kestlikult kohaneda rahvastiku vähenemisega ning **kasvupiirkondades** suunata arengut nii, et elanike arvu kiire kasv ei halvendaks elukeskkonda, teenuste kättesaadavust ega süvendaks piirkondade arenguerinevusi.

- Muuhulgas näitab suur piirkondade vaheline erinevus kõrgema taseme haridusega nooremaealiste elanike osakaalus, kuid ka teistes RETKi seirenäitajates toimunud muutused, et suures osas Eestist **on järjest raskem pakkuda noortele eneseteostuseks piisavate võimalustega keskkonda** (sh töö- ja elukohad, teenused ja kogukond). Võimetus hoida või meelitada noort haritud elanikkonda piirab pikemas vaates oluliselt nende piirkondade elujõulisust, võimekust uuendusteks ja süvendab mahajäämust suurematest kasvukeskustest.
- Paljude seirenäitajate järgi ilmneb **silmatorkavam arengumahajäämus väljaspool pealinnapiirkonda just Eesti idapiiri äärsetes maakondades**. See viitab muuhulgas sellele, et Venemaa agressioonisõjaga kaasnenud piiriüleste sidemete katkemine ja julgeolekuolukord on enam halvendanud Eesti idapiiriäärsete piirkondade arenguväljavaateid, mis olid juba varemgi sotsiaalmajanduslikult haavatavamad ja muutnud sealse arengukeskkonna veelgi ebakindlamaks. Lisaks jäävad RETKi seirenäitajate võrdluses Eesti keskmisest tahapoole sagedamine Kesk-Eesti ja Lääne-Eesti saarmaakonnad.
- **Piirkondliku arengu eeldused sõltuvad oluliselt kohalike omavalitsuste finantsautonoomiast ja -võimekusest.** Kohalike omavalitsuste arenduspotentsiaali rakendamist piiravad endiselt vähene finantsautonoomia ning nende investeerimisvõimekuse liigne sõltuvus riigi toetustest. Tugevama tulubaasi ja võimekusega omavalitsused saavad ühtlasi oma arengueeliseid paremini ära kasutada, samal ajal kui väiksemate sissetulekutega piirkondadel napib vahendeid ja suutlikkust teenuste, elu- ja ettevõtluskeskkonna ning arendusprojektide samaväärseks elluviimiseks.
- **Regionaalarengu juurprobleemidega haakuvatest ELi fondidest ja riigieelarvest rahastatud toetusmeetmete vahendite 2023.-2025. aasta piirkondlikku jaotust analüüsides nähtub, et mitme juurprobleemi puhul on toetused aidanud regionaalset ebavõrdsust leevendada**. Toetuseid on jõudnud elaniku kohta enamiku juurprobleemide lõikes kõige väiksemas summas parima sotsiaalmajandusliku arenguolukorraga Harjumaale. Kõige **enam on toetuseid jõudnud enamasti just Ida-Virumaale** (v.a juurprobleemid 5 ja 6), seda eeskätt sealsete ÕÜF-st rahastavate ja Ida-Viru programmi täiendavate riiklike toetuste toel, ning tihtipeale ka Kagu-Eesti maakondadesse, kus RETKi seirenäitajate põhjal on samuti halvem sotsiaalmajanduslik arenguolukord. Võrreldes siinses analüüsis vaadeldud kõigi toetusmeetmete[12] vahendite piirkondade vahelist kogujaotust piirkondade kõigi RETKi seirenäitajate keskmise väärtusega Eesti keskmise suhtes nähtub samuti, et **kokkuvõttes on toetuseid elaniku kohta jõudnud suhteliselt enam keskmiselt halvemate sotsiaalmajanduslike arengunäitajatega piirkondadesse**.

[12] Vt lisa 2

- **Ainsad erandid, kus toetusvahendeid ei ole kogusummas jõudnud elaniku kohta kõige väiksemas mahus Harjumaale, seostuvad juurprobleemidega 7 ja 8 – mis väljendavad piirkondade ebavõrdsust ettevõtete konkurentsivõimes ja vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses.** Paraku on just ettevõtluse ja tööturu areng piirkondade arengut enim mõjutavateks teguriteks. Ühtlasi ilmneb nendes juurprobleemides võrreldes ülejäänutega ka suurim piirkondade vaheline ebavõrdsus ja arengulõhe. Seega võib väita, et just ettevõtlusvaldkonna ja tööturu oskustele suunatud toetusmeetmetel on olnud kõige selgem pealinnastumist toetav mõju, ning jättes kõrvale Ida-Virumaa ei ole need Eesti ühtlasemale regionaalsele arengule tervikuna kaasa aidanud.
- Toetusmeetmete regionaalarengut tasakaalustanud mõju kõrval torkab paraku silma ka näiteid, kus **mõnes valdkonnas on toetusmeetmete vahendeid jõudnud märgatavalt vähem just nendesse piirkondadesse, kus nende arenguseisund on tuntavalt halvem** kui Harju- ja Tartumaal. Seda on teravalt näha näiteks juurprobleemi 4 puhul, ehk inimeste hariduse ja ühiskonnaelus osalemisega seotud eneseteostusvõimalustesse panustavaid toetusi on keskmisest tunduvalt vähem jõudnud Lõuna-Eestisse. Ettevõtluse, innovatsiooni ja teadus-arendustegevuse valdkonna ning tööturu oskuste arendamisele suunatud toetuseid on keskmisest palju vähem jõudnud nii Lääne- kui Kesk-Eesti maakondadesse. Eriti oluline on selline toetuste ebavõrdne jaotus just 6 esimese juurprobleemi puhul, kuna teenustega seotud investeeringute kulud peaksid elaniku kohta olema hõredama asustusega piirkondades väiksema mastaabiefekti tõttu paratamatult niigi kõrgemad.
- Siinse toetusvahendite piirkondliku jaotuse analüüsi puhul tuleb siiski ka võtta arvesse, et siinne toetuste regionaalne jaotus ei näita sugugi valdkonnapoliitikate kogurahastuse tervikmõju regionaalse arengu tasakaalustamisele. Ühelt poolt hõlmab siinne toetuste analüüs ka spetsiaalselt piirkondlikule arengule või kindlatele sihtpiirkondadele suunatud regionaal- ja maaeluarengu toetusmeetmeid, jättes samas kõrvale erinevad riiklikud eraldised ja investeeringud riigieelarvest ning näiteks ka hulga põllumajandustoetuseid, millel on samuti oluline mõju just maapiirkondade ettevõtluse arengule.

4.2 Ettepanekud regionaalse ebavõrdsuse edasiseks vähendamiseks

Tasakaalustatuma regionaalse arengu saavutamine eeldab üksikute regionaalpoliitiliste meetmete kõrval muutusi kogu riigi strateegilises juhtimises, valdkonnapoliitikates, finantsvahendite ja investeeringute suunamises ning piirkondade enda arendusvõimekuses.

I Regionaalarengu strateegilise juhtimise tervikliku raamistiku loomine, millega regionaalarengust saaks kogu valitsuse ühine eesmärk

1. Regionaalarengu strateegilise juhtimise eelduseks peab kujunema ühine arusaam sellest, millist ruumilist ja piirkondlikku arengut Eesti taotleb.

Terviklikku strateegiadokumenti riigi regionaalse arengu suunamiseks pärast 2020. aastat Eestil enam ei ole, kuid osaliselt annavad selleks strateegilise lähtekoha riikliku strateegia

„Eesti 2035“ ruumiline väljund ning koostamisel olev üleriigiline planeering „Eesti 2050“. Nende eesmärkide elluviimiseks tuleb täpsemalt määratleda eri tüüpi piirkondades vajalikud arengumuutused ja sekkumised, nende elluviimiseks vajalikud ressursid ja vastutus ning põhimõtted, mille alusel suunatakse ressursse vastavalt piirkondade arenguvajadustele. Samuti tuleb kokku leppida piirkondade kaasamise viisid ning põhimõtted, mille alusel hinnatakse saavutatud tulemusi ja vajaduse korral korrigeeritakse poliitikameetmeid. Need kokkulepped tuleb siduda riigi strateegilise planeerimise ja finantsjuhtimise raamistikuga.

2. Tasakaalustatuma regionaalarengu poole liikumiseks on vaja määratleda see kogu Vabariigi Valitsuse ühise horisontaalse eesmärgina, millest peavad juhinduma ja mille saavutamisse panustama ühtviisi kõik ministrid ja valdkonnapoliitikad. Regionaalarengu horisontaalseid eesmärke on võimalik saavutada üksnes läbi kõigi valdkondade panuse ja koostöö.

3. Kokku tuleb leppida, kuidas toimub regionaalsete eesmärkide arvestamine täpsemalt valdkonnapoliitika kujundamisel. Seejuures tuleb leppida kokku, kuidas lahendatakse olukorrad, kus valdkondlikud eesmärgid ning tasakaalustatud regionaalarengu eesmärgid omavahel konkureerivad või põrkuvad.

4. Regionaal- ja põllumajandusministri ülesanne peab olema seejuures regionaalpoliitika sisuline eestvedamine, valdkondade ülese koostöö koordineerimine ning tagada valdkonnapoliitikate regionaalse mõju analüüsimine ja suunamine koostöös ministeeriumitega. Siiski regionaalarengu horisontaalsete eesmärkide saavutamise eest ei saa vastutada üks minister.

5. Tuleb luua püsiv ministeeriumite ülene koostööformaat valdkonnapoliitikate regionaalse mõju ühiseks juhtimiseks.
Regionaalarengu eest vastutaval ministeeriumi eestvedamisel tuleb luua teiste ministeeriumidega püsiv poliitikakujundajate koostööformaat, mille kaudu:

a) hinnatakse valdkonnapoliitikate senist piirkondlikku mõju;
b) tuvastatakse regionaalse ebavõrdsuse vähendamist takistavad poliitikavalikud;
c) arutatakse varakult läbi suure piirkondliku mõjuga reformid, investeeringud ja toetusmeetmed jm tegevused;
d) kokkulepitud valdkondlikud tegevused, millel on oluline mõju ja panus regionaalse arengu eesmärkidesse seotakse ministeeriumide arengudokumentide, programmide ja tööplaanidega;
e) jälgitakse koostööformaadis kokkulepitu elluviimist.

6. Vaja on vaadata üle olemasolev regionaalse arengu suunamise õiguslik raamistik ning hinnata, kas selles on piisavalt selgelt määratud regionaalarengu eest vastutamine, eri ministeeriumide ja valitsemistasandite ülesanded ning piirkondliku tasandi roll riigi arengu kavandamisel ja elluviimisel. Vastavad lüngad tuleb vajadusel täita kehtivate õigusaktide täiendamisega.

7. RETKi seire tulemusi ja neist tulenevaid otsustuskohti tuleb regulaarselt käsitleda Vabariigi Valitsuse tasandil ning kommunikeerida süsteemsemalt Riigikogule, ministeeriumidele, kohalikele omavalitsustele ja piirkondlikele partneritele.

II. Valdkonnapoliitikate regionaalse mõju juhtimine ja seostamine ruumilise planeerimise põhimõtetega

8. Suunata eelkõige ettevõtlus-, innovatsiooni- ja tööturupoliitika otsustavamalt piirkondliku võimekuse tugevdamisele.
RETKi seire tulemustel on ettevõtluse konkurentsivõime ja oskustööjõu kättesaadavuse piirkondlikud erinevused on RETKi seire järgi sedavõrd suured, et neid vähendamata ei ole võimalik pidurdada jõulist pealinnastumist ning rahvastiku ja majandustegevuse edasist koondumist ega saavutada tasakaalustatumat regionaalarengut. See tähendab, et ühtlasema piirkondliku majandusarengu ergutamine on regionaalse arengu tasakaalustamise üks keskseid komponente.

Seetõttu vajab regionaalne ebavõrdsus ettevõtlusarengu ja innovatsiooni ja tööturupoliitika meetmete ja sekkumiste kujundamisel senisest oluliselt suuremat tähelepanu ning on vaja astuda otsustavaid samme nendes valdkondades piirkondliku võimekuse tugevdamiseks. Pelgalt regionaalse mõju arvestamise või olemasolevate meetmete mõningase kohandamise asemel rakendada jõulisemaid sekkumisi, mis tugevdavad ettevõtluse, innovatsiooni, kõrgema lisandväärtusega töökohtade ning ettevõtjatele vajalike oskustega tööjõu arengueeldusi väljaspool suuremaid kasvukeskusi.

9. Tuua regionaalne mõõde selgelt valdkondlikesse arengukavadesse ja programmidesse.

- Valdkonna arengukavades ja programmides tuleb vajadusel täpsustada valdkonna arenguväljakutsete ning eesmärkide piirkondlikku mõõdet, määratleda oma valdkonnas eritähelepanu vajavad piirkonnad ja kavandada nende vajadustele vastavad sekkumised. Kui valdkonna arengudokumendi seirenäitajas esinevad olulised piirkondlikud erinevused, tuleb võimalusel seada ka piirkondlikku arengut väljendavad sihttasemed või kirjeldada, millist piirkondlike erinevuste muutust taotletakse.
- Valdkonna arengukavade ja programmide koostamisel ning vahehindamisel tuleb hinnata, kas kavandatud tegevused aitavad kaasa strateegia „Eesti 2035“ regionaalse tasakaalustatuse eesmärkide saavutamisele ning arvestavad üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ ruumilise arengu põhimõtete ja suunistega.
- Vajaduse korral tuleb arengukava või programmi valdkonnas regionaalse ebavõrdsuse süvenemisel või piirkondlike arenguprobleemide ilmnemisel olemasolevaid tegevusi muuta või lisada uusi soovitud piirkondliku mõjuga sekkumisi, mis aitavad tagada valdkonnas piirkonniti ühtlasemat arengut.

10. Parandada regionaalsete mõjude hindamise kvaliteeti valdkondlike poliitikate regionaalarengu mõju paremaks juhtimiseks.

- Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumil tuleb koostöös teiste ministeeriumide ja piirkondlike partneritega lõpule viia regionaalarengule avalduva mõju hindamise abimaterjalide uuendamine, et muuta seda mõju hindamisel lihtsamaks ja paremini kasutatavaks abivahendiks. Abivahend peab aitama lihtsamini välja selgitada:
    a) millistes piirkondades ja milliste mehhanismide kaudu mõju avaldub;
    b) kas mõju eri tüüpi piirkondadele on erinev;
    c) milline on mõju peamistele regionaalpoliitika eesmärkidele;
    d) kas kavandatav otsus võib juba olemasolevaid piirkondlikke arenguerinevusi suurendada;
    e) milliste lahendustega saab negatiivset mõju regionaalarengule vältida või leevendada ja positiivset mõju tasakaalustatumale regionaalarengule tugevdada.
- Paralleelselt tuleb nõustamise jt tugitegevuste kaudu tõsta õigusakte, strateegiadokumente ja toetusmeetmeid ette valmistavate ametnike võimekust regionaalarengu mõju hindamisel ning kaasata mõjude tuvastamisele enam kohalikke omavalitsuste ja teisi piirkondlike partnereid.

11. Suunata valdkonnapoliitikaid enam tugevate regionaalsete ja piirkondlike keskuste ning oma tagamaaga sidustatud arengu toetamisele

Valdkonnapoliitikate tegevuste ja investeeringute kavandamisel tuleb lähtuda peatselt kehtestatavast üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ tugevate keskuste põhimõttest, toetades regionaalsete ja piirkondlike keskuste arengut, nende seoseid tagamaaga ning töökohtade ja teenuste head kättesaadavust. Selleks on vaja:

a) suunata valdkonnapoliitikate tegevusi ja investeeringuid enam tugevate regionaalsete ja piirkondlike keskuste arendamisele ning nende rolli tugevdamisele oma laiema tagamaa arengus mitmekesisema ettevõtluse, töökohtade ja kõrgema tasandi teenuste pakkujana;
b) suunata investeeringuid ja teenusvõrkude arendamist viisil, mis toetab eri tasandi keskuste funktsioone ja rollijaotust asustussüsteemis;
c) parandada keskuste ja nende tagamaa vahelisi ühendusi;
d) toetada linnapiirkondade kompaktset arengut hajusa kasvu ja juhitamatu maahõive asemel;
e) arvestada kahanevate ja kasvavate piirkondade erinevate kohanemis- ja arenguvajadustega;
f) poliitikate ja meetmete kujundamisel ning nende rakendamise sihtpiirkondade määratlemisel tuleb halduspiiride kõrval **lähtuda rohkem funktsionaalsetest toimepiirkondadest**. Ühtlasemat piirkondlikku arengut aitavad tõhusamalt toetada just inimeste tegelikest liikumismustritest ning majanduse ruumilistest seostest lähtuvad lähenemised, mis toetavad tugevate keskuste ja nende tagamaa terviklikku

arendamist. Toimepiirkondade ruumilisi seoseid paremini mõistes ja oma tegevuste korraldamisel ära kasutades on selgelt võita ka valdkonnapoliitikatel.

12. Arvestada suure ruumilise mõjuga reformide ja poliitikaalgatuste tegemisel piirkondade vajaduste ja regionaalarengu eesmärkidega.

- Suure ruumilise mõjuga riiklike reformide ja poliitikaalgatuste ettevalmistamisel tuleb seada üheks otsustuskriteeriumiks nende mõju ühtlasemale piirkondlikule arengule, teenuste piirkondlikule kättesaadavusele ning üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ keskuste võrgu arengumudeli ja funktsioonide toetamisele. See puudutab praegu eelkõige ***kutsehariduse, eluasemepoliitika, veeteenuste korralduse, tervishoiu- ja sotsiaalteenuste piirkondliku korralduse*** ning ***ühistranspordi reforme***.
- Seejuures on **ühistranspordireformi** elluviimisega vajalik inimestele heade liikumisvõimaluste tagamine üle Eesti viisil, et toimiksid igapäevaselt ühendused oma lähima üleriigilise, regionaalse ja kohaliku tähtsusega keskustega võimalusel kuni tunniajase ajakuluga. Eesmärk ei ole kõikjal ühetaoline teenusemaht, vaid inimese elukohast lähtuv mõistlik ja võrreldav ligipääs töökohtadele ja olulistele teenustele, aidates hoida elujõulistena erinevaid piirkondi ja asulaid üle Eesti.

13. Täpsustada avalike teenuste ruumilise kättesaadavuse põhimõtted ja miinimumstandardid

Vaja on tagada üle Eesti hea ligipääs põhiteenustele ja suurem pikemaajaline kindlustunne nende kättesaadavuse osas, et toetada elanike ja ettevõtjate valmisolekut siduda oma tulevik konkreetse piirkonnaga. Selleks tuleb avalike teenuste eest vastutavatel ministeeriumitel määratleda oma valdkondlikes arengudokumentides või õigusaktides teenuste ruumilise kättesaadavuse põhimõtteid ja miinimumstandardeid, lähtudes uue üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ asustuse arengu ja muudest ruumilise arengu põhimõtetest ja suunistest. Seejuures on vaja:

a) kirjeldada, millised teenused peavad olema kättesaadavad kohapeal, millised eri tasandi keskustes ning millise ajakulu või ühendusvõimalusega peab inimene teenuseni jõudma.

b) eesmärk ei pea olema tagada kõikjal ühesugust teenuste võrku ja kättesaadavust, vaid tagada asustustihedust ja piirkondlikke eripärasid arvestavalt iga piirkonna elanikele võrreldav ligipääs vajalikele kohaliku, piirkondliku ja üleriigilise tasandi teenustele, andes selle elanikele, ettevõtjatele ja kohalikele omavalitsustele pikem kindlustunne teenuste kättesaadavuse osas, millega oma edasistes valikutes arvestada.

14. Riigi uuele üleriigilisele planeeringule „Eesti 2050“ suurema jõu andmine muuhulgas regionaalarengu suunamisel.

Koostamisel olev üleriigiline planeering „Eesti 2050“ on vaja senisest tugevamalt siduda riigi strateegilise juhtimise raamistikuga ning luua selge õiguslik alus selle põhimõtete arvestamiseks valdkonna arengukavade ja programmide koostamisel ning uuendamisel. See

aitab tugevdada üleriigilise planeeringu mõju ka regionaalarengu suunamisel ning kujundada sellest oluline riigi regionaalpoliitika elluviimist suunav alusdokument, millest lähtutakse valdkonnapoliitikate ja investeeringute kavandamisel ning regionaalse ja kohaliku tasandi planeeringute ja arengudokumentide koostamisel.

III. Eelarve ja toetusvahendite piirkondlik suunamine

15. Kujundada rahastusvahendite ja investeeringute regionaalseks suunamiseks selged põhimõtted

- **Vabariigi Valitsusel tuleb kokku leppida põhimõtted ja lähtealused riigieelarve, välisvahendite ja riiklike investeeringute regionaalse suunamiseks** ning luua süsteem nende kavandatud ja tegeliku piirkondliku jaotuse jälgimiseks. See peab võimaldama hinnata, kas riigi suunatavate rahastusvahendite kogumõju leevendab või võimendab piirkondade vahelist ebavõrdsust ja arenguerinevusi.
- Kuna Harjumaa konkurentsivõime, investeeringute kaasamise suutlikkus ja ligipääs erasektori rahastusele on ülejäänud Eestist selgelt tugevam, viib Harjumaa toetamine sageli piirkondlikke arenguerinevuste suurenemisele. Pealinnastumise surve tasakaalustamiseks ja Eesti ruumiliselt tasakaalustatuma arengu soodustamiseks **peavad kõik suuremad riiklikud rahastusotsused Harjumaa konkurentsiseisundi edasiseks tugevdamiseks võrreldes ülejäänud Eestiga olema mõjuvalt põhjendatud.** See põhimõte ei tähenda Harjumaa investeeringuvajaduste eiramist, vaid vajadust hinnata iga suurema rahastamisotsuse mõju kogu Eesti asustuse ja majandustegevuse koondumisele.

16. Suunata järgmise ELi rahastamisperioodi vahendid senisest tugevamalt regionaalse ebavõrdsuse vähendamisse

- ELi 2028–2034 rahastamisperioodi ja riikliku partnerluskava ettevalmistamisel tuleb tagada, et senisest suurem osa regionaalse arengu seisukohalt olulistest vahenditest jõuaks väljapoole Harjumaad ning toetaks „Eesti 2050“ tugevate keskuste Eesti arengumudelit ja RETKi juurprobleemide leevendamist.
- Meetmete kavandamisel tuleb esmalt tagada vahendite piisav jõudmine väljapoole pealinnaregiooni ja seejärel eristada selle territooriumi sees piirkondi nende arenguvajaduste, arengupotentsiaali ning struktuursete arengutakistuste järgi. Erilahendusi vajavad muu hulgas kaugemad ja hõredamalt asustatud piirkonnad, saared, kahaneva rahvastikuga piirkonnad ning piiriüleste sidemete katkemisest ja julgeolekuolukorrast täiendavalt mõjutatud idapiirialad.
- Praeguse ELi rahastamisperioodi ettevõtlusmeetmetes tuleb kasutada täiendavaid mehhanisme, et saavutada poliitikaeesmärkide 2 ja 4 ettevõtlustoetuste puhul seatud eesmärk suunata vähemalt 40% vahenditest väljapoole Tallinna ja Tartu linnapiirkondi. Meetmete muutmisel tuleb arvestada, et suure eelarvega üle-eestiliste meetmete

piirkondlik jaotus mõjutab eesmärgi saavutamist rohkem kui väikese mahuga, juba algselt kindlatele piirkondadele suunatud meetmete tulemus.

17. Rakendada toetusmeetmetes piirkondade spetsiifiliste arenguvajadustega arvestamiseks mõjusaid mehhanisme

- Kõigi olulise regionaalse mõjuga toetusmeetmete ettevalmistamisel tuleb hinnata:
  (a) milline on meetme valdkonnas arenguseisund ehk -lähteolukord eri piirkondades;
  (b) millised takistused võivad piirata nõrgemate piirkondade ligipääsu toetusele;
  (c) kas kõigi piirkondade suhtes ühetaolised toetuse andmise tingimused võivad väljakujunenud piirkondlikke arenguerinevusi võimendada;
  (d) milliseid piirkondlikke erisusi toetuse andmise tingimustes on vaja meetme mõju tasakaalustamiseks rakendada;
  (e) millised meetme sekkumised ja lahendused aitaksid juba väljakujunenud piirkondlikke arengueeliseid või -potentsiaali paremini võimendada või kasutusele võtta;
  (f) kuidas saaks meede paremini toetada piirkondade arengueesmärke ning valmiva üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ asustuse arengu suunamise põhimõtteid ja suuniseid ning asustuse rollijaotust.
- Vajaduse korral tuleb rakendada meetmetes piirkonniti eristatud toetusvahendite eeljaotust, sihtpiirkondi, erinevaid toetusmäärasid, projektide hindamisel lisapunkte, kindlatele piirkondadele kohandatud toetatavaid tegevusi, taotlejate eelvõimestamist või muid piirkonniti eristatud mehhanisme.

IV. Piirkondliku ja kohaliku arendusvõimekuse tugevdamine

18. Tugevdada kohalike omavalitsuste finantsautonoomiat ja arenguvõimekust

- Kohalike omavalitsuste võimekuse suurendamiseks oma kogukonna vajadustele vastavate otsuste tegemisel **peab keskvalitsus suurendama kohalike omavalitsuste finantsautonoomiat ning laiendama nende võimalusi oma tulubaasi kujundamiseks**. Tugevam finantsautonoomia võimaldab omavalitsustel paindlikumalt kavandada investeeringuid, arendada kohalikke teenuseid ning toetada piirkondlikku arengut vastavalt kohalikele vajadustele ja arengueesmärkidele. Eesmärk peab olema tagada omavalitsustele piisav ja mitmekesine tulubaas, mis võimaldaks neil täita oma ülesandeid iseseisvalt, vastutustundlikult ja pikaajalist arenguperspektiivi silmas pidades.
- Vajalik on üle vaadata kohalike omavalitsuste tulubaasi kujunemise põhimõtted, laiendada kohalike maksude ja kohaliku kasu instrumentide kasutamise võimalusi, suurendada omavalitsuste otsustusõigust tulude kasutamisel ning kaaluda täiendavaid lahendusi, mis tugevdavad omavalitsuste võimet siduda kohaliku majandusarengu tulemusi otsesemalt oma tulubaasiga.

19. Piirkondade arendamisel on vaja tõhustada mitme-tasandilist koostööd ministeeriumite vahel ning kohalike omavalitsuste ja piirkondlike partneritega läbi regionaalsete arengulepete süsteemi tõhusama ellu rakendamise

- Vaja on jätkata regionaalsete arengulepete elluviimist Lõuna- ja Kesk-Eesti piirkondade ettevõtluskeskkonna arendamisel ning laiendada seda mehhanismi järk-järgult ülejäänud Eesti piirkondadesse.
- Arengulepete toimimiseks tuleb luua õiguslik ja rahastamisraamistik ning määrata selgelt piirkondlike arenguleppe nõukogude ja piirkondlike osapoolte roll protsessi juhtimisel.
- Arengulepped ei tohi piirduda nõuandva dokumendiga, vaid peavad mõjutama valdkondlike meetmete, investeeringute ja tööplaanide kujundamist.
- Regionaalsetest arengulepetest peab kujunema instrument, mille kaudu riik, kohalikud omavalitsused, maakondlikud arendusorganisatsioonid, ülikoolid, ettevõtjad ja teised piirkondlikud partnerid:
  a) lepivad kokku regiooni ühistes arengueesmärkides;
  b) kavandavad eri valdkondi ühendavaid sekkumisi;
  c) seovad omavahel riiklikud ja kohalikud tegevused;
  d) lepivad kokku vastutuse ning rahastamise;
  e) jälgivad kokkulepete elluviimist ja mõju kogu regiooni arengule.
- Vaja on luua toimivad mehhanismid ja selgem õiguslik alus piirkondliku ja üleriigilise valdkondliku strateegilise planeerimise sidustamiseks ka väljaspool regionaalsete arengulepete mehhanismi

V. Regionaalpoliitika suunamise teadmus- ja seiresüsteemi tõhustamine

20. Tagada regionaalpoliitika kujundamiseks ajakohased piirkondlikud andmed

Regionaalarengu teadlikumaks ja teadmuspõhisemaks suunamise tagamiseks on Statistikaametil vaja koostöös regionaalarengu eest vastutava ministeeriumi ja teiste andmevaldajatega kindlustada „Eesti 2035“, RETKi, valdkondlike arengukavade ja maakonna arengustrateegiate mõõdikute jälgimiseks vajalikud piirkondlikud andmete kättesaadavus.

Regionaalstatistika tuleb hoida piisavalt ajakohasena ning avaldada andmed üldjuhul kuni üheaastase viitajaga ning võimalikult püsiva metoodika ja võrreldava piirkondliku detailsusega. Edasi arendada ja ajakohasena hoida on vaja ka piirkondliku statistika portaali ja juhtimislauda.

Kasutatud lühendid

DMO	Turismi sihtkoha juhtimisorganisatsioonid *(Destination Management Organisation)*
EIS	Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus
ESPON	The European Observation Network for Territorial Development and Cohesion (Interregi programm)
EL	Euroopa Liit
ELVL	Eesti Linnade ja Valdade Liit
EMKVF	Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfond
EKF	Euroopa Kalandusfond
EMP	Euroopa Majanduspiirkond
ERF	Euroopa Regionaalarengu Fond
HTM	Haridus- ja Teadusministeerium
IKT	Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia
JDM	Justiits- ja digiministeerium
KOV	kohalik omavalitsus või kohaliku omavalitsuse üksus
KLIM	Kliimaministeerium
KSH	keskkonnamõju strateegiline hindamine
KUM	Kultuuriministeerium
LEADER	Kogukonna juhitud kohaliku arengu algatuse programm *(Liaison between Actions for the Development of the Rural Economy)*
MAK	Maakondlik arenduskeskus
MES	Maaelu Edendamise Sihtasutus
MKM	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
MTÜ	mittetulundusühing
NEET	noored, kes ei õpi ega tööta
NUTS3	Euroopa territoriaalse jaotuse klassifikatsiooni süsteem *(Nomenclature of Territorial Units for Statistics)*, mille alusel Eesti jaguneb 5 regiooniks (Põhja-, Kesk-, Kirde-, Lääne- ja Lõuna-Eesti)
OECD	Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon *(Organisation for Economic Co-operation and Development)*
OSKA	OSKA-nimeline tööjõuvajaduse seire ja prognoosisüsteem
PLANIS	planeeringute menetlemise digitaalne keskkond
PPP	Purchasing Power Parity; ostujõu pariteet - valuuta konverteerimise koefitsient, mille eesmärk on võrdsustada eri valuutade ostujõudu, kõrvaldades riikidevahelised hinnaerinevused
PRIA	Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet
REACT-EU	Euroopa Liidu rahastusfond *(Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe)*, loodud COVID-kriisist väljumiseks ja Euroopa Liidu majanduse roheliseks, digitaalseks ja vastupidavaks ümberkujundamiseks
REM	Regionaal- ja Põllumajandusministeerium
RETK	Regionaalse arengu tegevuskava
RES	Riigieelarve strateegia
RRF	ELi taaste- ja vastupidavusrahastu *(Recovery and Resilience Facility)*
SKP; SKT	sisemajanduse koguprodukt; sisemajanduse kogutoodang

SFOS	ELi struktuuritoetuste register
TA	teadus- ja arendustegevus
TAIE	Teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse valdkondlik arengukava (praegu kehtib aastateks 2021–2035)
VKE	Väikese või keskmise suurusega ettevõte
VV	*Vabariigi Valitsus*
ÕÜF	Õiglase Ülemineku fond - ELi ühtekuuluvuspoliitika rahastamisvahend eesmärgiga toetada piirkondi, mis seisavad silmitsi kliimaneutraalsusele üleminekust tulevate tõsiste sotsiaalmajanduslike probleemidega
ÜKP	Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika
ÜPP	Euroopa Liidu ühtne põllumajanduspoliitika
ÜRP 2050	Üleriigiline planeering „Eesti 2050“